

ISSN 2522-9273

Науковий журнал

Економічні горизонти

2'2017

Scientific Journal
**Economic
Horizons**

Засновник: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Головний редактор

Чирва Ольга Григорівна, доктор економічних наук, професор (Умань, Україна)

Заступники головного редактора

Бондарук Таїсія Григорівна, доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Левченко Олександр Миколайович, доктор економічних наук, професор (Кропивницький, Україна)

Редакційна колегія

Байрамов Ешгін Алі, кандидат економічних наук (Баку, Азербайджан)

Білошкурська Наталія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Бондарук Ігор Сергійович, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Гечбаїя Бадрі Нодарович, доктор філософії (економіка), асоційований професор (Батумі, Грузія)

Демченко Тетяна Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Кірдан Олександр Петрович, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Ключник Альона Володимирівна, доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Курмасв Петро Юрійович, доктор економічних наук, професор (Умань, Україна)

Мігус Ірина Петрівна, доктор економічних наук, професор (Умань, Україна)

Поворознюк Інна Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Подзігун Світлана Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Слатвінський Максим Анатолійович, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Троценков Сергій Олександрович, доктор філософії (економіка) (Варшава, Польща)

Чвортко Людмила Андріївна, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Мовний редактор (англійська мова)

Бондарук Яна Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент (Умань, Україна)

Відповідальний секретар

Білошкурський Микола Васильович, кандидат економічних наук, доцент (Умань, Україна)

Журнал засновано у січні 2015 року.

Виходить один раз на квартал.

Свідоцтво КВ № 22865-12765ПР від 02.08.2017 р.

ISSN 2522-9273

Адреса редакції: вул. Садова, 2, к. 314, м. Умань, Черкаська обл., 20300

Телефон: +38067-948-95-80

E-mail: kaf_financy@udpu.edu.ua

Web: <http://economic-horizons.udpu.org.ua>

Основна тематика видання:

- Економічна теорія та історія економічної думки
- Міжнародні економічні відносини
- Економіка та управління національним господарством
- Маркетинг, підприємництво, торгівля та біржова діяльність
- Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка
- Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища
- Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика
- Фінанси, банківська справа та страхування
- Аналіз, аудит, облік та оподаткування
- Менеджмент та бізнес-адміністрування
- Економіка туризму та готельно-ресторанної справи
- Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці
- Економічна безпека держави та суб'єктів господарської діяльності

Відповідальність за достовірність перекладу, фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей.

Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Рекомендовано до друку вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 5 від 26 грудня 2017 року)

© «Економічні горизонти», 2017

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2017

ЗМІСТ

Економічна теорія та історія економічної думки

БОГАШКО О. Л. Значення інноваційної діяльності суспільства в процесі еволюції економічної системи світу (*російською*) 4

КІРДАН О. П. Формування ринку землі як складник ефективного розвитку аграрного сектора економіки України та збалансованості інтересів учасників аграрного ринку (*українською*) 8

Економіка та управління національним господарством

МЕЛЬНИК В. В. Визначення проблем запровадження та становлення державної інноваційної політики в Україні (*українською*) 13

ПОБЕРЕЖЕЦЬ Н. Б. Проблеми державного регулювання на ринку продукції олійних культур України за сучасних умов (*українською*) 18

Маркетинг, підприємництво, торгівля та біржова діяльність

БЛОШКУРСЬКА Н. В., БЛОШКУРСЬКИЙ М. В., КРАВЧЕНКО Р. О. Маркетинговий аналіз стратегічної конкурентоспроможності вищих навчальних закладів регіону (*українською*) 25

Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика

ГАРНИК О. А. Інноваційні підходи до формування системи мотивації праці на мікро-, мезо- та макрорівнях (*англійською*) 31

Фінанси, банківська справа та страхування

БОНДАРУК Т. Г., БОНДАРУК І. С. Формування системи пенсійного забезпечення (*українською*) 38

ВІННИЦЬКА О. А., БЕРЖАНІР І. А. Принципи формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації (*українською*) 47

ДЕМ'ЯНИШИНА О. А., СТАНІСЛАВЧУК Н. О. Фінансування організацій громадянського суспільства в Україні (*українською*) 53

СТОЙКА В. О., СТОЙКА С. О., БАЛАНОВА Т. В. Окремі аспекти здійснення державного фінансового контролю в Україні (*українською*) 60

Аналіз, аудит, облік та оподаткування

ПОГРІЩУК Б. В., ПИЛЯВЕЦЬ В. М. Організаційні та методичні аспекти внутрішнього контролю процесу виробництва продукції рослинництва (*українською*) 66

Економіка туризму та готельно-ресторанної справи

ЄГОРОВ Ю. І. Концепція просторового центризму та критерії туристичного бізнесу (*українською*) 75

МАРИНЮК А. Ю. Основні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців галузі гостинності на сучасному етапі (*українською*) 80

ШТАНГЕСВА Н. І., ПОВОРОЗНЮК І. М. Сучасний стан та тенденції розвитку сільського «зеленого туризму» в Україні (*українською*) 85

Економічна безпека держави та суб'єктів господарської діяльності

ГНИЛИЦЬКА Л. В. Управління корупційними ризиками: проблеми ідентифікації та оцінювання імовірності прояву (*українською*) 90

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 98

ABSTRACTS & REFERENCES 101

КЕРІВНИЦТВО ДЛЯ АВТОРІВ 115

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS 116

УДК 330.341.1(4/9)

РОЛЬ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВА В ПРОЦЕССЕ ЭВОЛЮЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ МИРА

Богашко А. Л.

Аннотация. В статье обобщены результаты научного поиска ведущих ученых из отрасли теории конкуренции, в частности рассмотрен их вклад в исследование конкурентоспособности. Исследованы факторы обеспечения конкурентоспособности стран в разные исторические эпохи, а также в современный период. Установлена роль инновационного фактора в развитии экономики. Определено значение инновационной способности общества в обеспечении конкурентоспособности государства.

Ключевые слова: конкуренция, инновация, факторы производства, эволюция мировой экономики, инновационная конкурентоспособность.

Анотація. У статті узагальнено результати наукового пошуку провідних учених з розвитку теорії конкуренції, зокрема розглянуто їх внесок у дослідження конкурентоспроможності. Досліджено чинники забезпечення конкурентоспроможності країн в різні історичні епохи та в сучасний період. Визначено роль інноваційного фактору в розвитку економіки. Простежено значення інноваційної здатності суспільства в забезпеченні конкурентоспроможності держави.

Ключові слова: конкуренція, інновація, фактори виробництва, еволюція світової економіки, інноваційна конкурентоспроможність.

Постановка проблемы. В условиях глобализации острая конкурентная борьба вынуждает страны к самому широкому употреблению как внутренних, так и внешних источников экономического роста. Современное экономическое развитие характеризуется растущим значением научно-технического прогресса и интеллектуализацией основных факторов производства. Значительный прорыв в технологиях, информационной сфере побуждает страны ориентироваться на новые источники конкурентных преимуществ и создавать их. Инновационный тип экономического развития все больше становится тем фундаментом, который определяет экономическую мощь страны и ее перспективы на мировом рынке.

Анализ последних исследований и публикаций. Важность исследования данной проблемы подтверждается публикациями ведущих ученых-экономистов. Л. Г. Гончаревич занимается изучением проблемы обеспечения международной конкурентоспособности [1], И. В. Тара-

ненко подвергает анализу факторы обеспечения инновационной конкурентоспособности стран в глобальной экономической системе [5].

Устойчивое развитие мирового хозяйства зависит не только от ресурсных возможностей, но и от качества, направления их использования. Среди ученых существует мнение, что инновации, с одной стороны сами по себе являются особым фактором производства, объединяющие все остальные факторы в единую экономическую систему. С другой – на основе инноваций любое производство требует меньшего количества ресурсов, что способствует их экономии, увеличивает прибыльность предприятия, отрасли, усиливает конкурентоспособность страны. Тем не менее, в экономической науке недостаточно исследований, где было бы изучено влияние факторов производства, в т. ч. инноваций, на конкурентоспособность государства в разные исторические эпохи.

Формулирование целей исследования. Главной целью этого исследования является: выявление факторов обеспечения

конкурентоспособности стран, как в исторической ретроспективе, так и в современный период; определение места и роли инновационного фактора в развитии экономики; обоснование важности инновационной способности общества в обеспечении конкурентоспособности государства.

Изложение основных результатов и их обоснование. Понятие конкурентоспособности эволюционировало в течение различных периодов развития общества. В разные исторические эпохи актуальным был вопрос конкурентоспособности в тех или иных условиях. Наиболее четкие особенности данный термин и его осознание приобрели в период демократии, где убеждает тот, кто имеет конкурентные преимущества.

Инновации, качество институтов, развитая инфраструктура, высокие макроэкономические показатели, квалифицированные работники, мощный научный потенциал, эффективная рыночная экономика, технологическое лидерство, качественное ведение бизнеса, – это и многое другое выступает предпосылкой конкурентоспособности. Разницу в приоритетах в наше время и в другие эпохи, влияние факторов на конкурентоспособность можно проследить с помощью данных в табл. 1, которая была составлена в результате неофициального опроса, проведенного среди ученых, дипломатов МИД, участников программы Courants du Monde (France), EU and European economic zone (Belgium) [7].

Таблица 1

**Влияние факторов на конкурентоспособность в разные эпохи
(1 – наименьшее значение, 6 – наибольшее значение)**

Движущие силы	Первобытно-общинный	Рабовладение	Феодализм	Капитализм	Социализм	Демократия
Наличие природных ресурсов	6	5,5	5	4,5	4	4,1
Наличие трудовых ресурсов	4,5	5,5	5,25	5	4,75	4,75
Наличие капитала	1,75	3,5	4,25	6	4	5,25
Институты	1,75	1,25	2,5	4,25	5,5	5,5
Инновации	4	3	3,5	5,25	4	5,75
Изыщество ведения бизнеса	1,75	1,25	2,25	5,25	3	5,75
Технологическая готовность (орудия труда)	4,75	4	4,25	5,25	4	5,75
Рыночная эффективность	2	2	3,25	5,25	2,5	6
Высшее образование	1,2	1	1,25	5	5,25	5,5
Здоровье	5	4	4	4	5,5	5,75
Макроэкономические факторы (налоговая система, законодательная база)	1	1,25	2,5	5	4	6
Инфраструктура	2,2	3	1,5	4,75	5	5,25

Таким образом, наличие значительных природных ресурсов было определяющим фактором хозяйствования в первобытнообщинный строй и рабовладельческий период. Со временем он потерял первостепенное значение, уступив

таким факторам как, капитал, институты – в более поздних периодах. Исследование также показало, что инновации осуществляли весьма значительную роль даже в первобытнообщинный строй, ведь

изобретение орудий труда, их совершенствование, выращивание культур и т. д. определяли победу в борьбе за существование.

Стоит отметить, что на начальной стадии развития общества экономика в основном зависела от наличия природных и других ресурсов, позже в основном от их использования. Сегодня, в большинстве, прогресс определяют квалифицированные кадры. Высокую конкурентоспособность и экономический рост обуславливают факторы, которые стимулируют оперативное распространение новых технологий, особое значение приобретают характер и структура взаимодействия науки и производства.

Коренные преобразования, произошедшие в мировом хозяйстве в конце XX – начале XXI века под влиянием процессов глобализации, развития научно-технического прогресса, привели к качественному изменению содержания и форм конкурентных отношений. Такие изменения обусловили возникновение инновационной конкуренции, определили направление и содержательное наполнение процесса эволюции глобальной экономической системы. Образовалось методологическое обоснование для трактовки инновационной конкуренции, как нового типа конкурентных отношений в условиях глобализации мирового хозяйства.

Инновационная конкуренция сформирована на создании и накоплении новых знаний и эффективном использовании инновационных преимуществ. Инновационная конкуренция определяет образование двух групп конкурентных преимуществ – инновационных (связанных прежде всего с процессами внутри системы), и интеграционных (связанных с внешними взаимодействиями), которые действуют с синергетическим эффектом и становятся определяющим фактором обеспечения положительной динамики [4, с. 423].

Исходя из этого, инновационная конкурентоспособность национальной системы определяется как интегральное свойство, обусловленное синергетическим взаимодействием инновационных и интеграционных конкурентных преимуществ, обеспечивающих достижения целей устойчивого развития, национального благосостояния и безопасности.

Современная экономическая деятельность невозможна без применения всех видов ресурсов – природных, капитальных, финансовых, трудовых, информационных, инновационных, инфраструктурных. Однако в условиях глобального развития, на первый план по своему значению выходят именно инновационные прерогативы, которые преодолевают ограниченности традиционных ресурсов. Основополагающим условием национальной конкурентоспособности становится не столько наличие ресурсов, как прежде, возможность их реализации.

Необходимым условием для обнаружения закономерностей и механизмов создания конкурентных преимуществ является правильное понимание сущности и значения факторов, обеспечивающих конкурентоспособность экономических систем.

В контексте экономической деятельности понятие фактор обозначает «условия, причины, параметры, показатели, оказывающие влияние на экономический процесс и его результат» [2, 3]. Факторы конкурентоспособности – это условия, которым должен соответствовать субъект для формирования и поддержания определенного уровня конкурентоспособности, как способности к выполнению функционального назначения в конкурентной среде [5, с. 164].

Факторы конкурентоспособности способствуют созданию и реализации конкурентных преимуществ. В то время как конкурентные преимущества – это такие

характеристики, благодаря которым субъект конкурентных отношений способен динамично поддерживать свою конкурентную позицию в изменяющейся конкурентной среде. Факторы конкурентоспособности представляют собой потенциал для формирования конкурентного преимущества, требующий существенных усилий для его реализации.

Немаловажным вопросом является определение факторов, которые в наибольшей степени влияют на конкурентоспособность национальной экономики. Данный интегральный показатель используется в работе Всемирного экономического форума, который публикует отчет о международной конкурентоспособности стран под названием «Global Competitiveness Report. World Economic Forum» [10]. Данный интегральный показатель предусматривает оценку эффективности по следующим направлениям:

- институциональная среда;
- инфраструктура;
- макроэкономическая стабильность;
- здоровье и начальное образование;
- высшее образование и повышение квалификации;
- эффективность рынка товаров и услуг;
- эффективность рынка труда;
- развитость финансового рынка;
- технологическое развитие;
- размер рынка;
- конкурентоспособность предприятий;
- инновационный потенциал.

Указанные выше показатели находятся в тесной взаимосвязи. Так, достижения высокого уровня инновационного потенциала невозможно без эффективной работы институтов, защиты прав интеллектуальной собственности, высокого уровня высшего образования, развитых рынков товаров и услуг, труда, а также надлежащей инфраструктуры. Эти показатели по-разному

определяют уровень конкурентоспособности разных стран. Однако в условиях развития глобальной конкуренции повышение уровня конкурентоспособности страны тесно связано с масштабным применением инноваций как основного фактора удержания конкурентных преимуществ. Инновационная конкуренция положительно сказывается на эффективности развития национальных экономик и мировой экономики в целом.

Итак, учитывая преимущества выбранной Всемирным экономическим форумом современной методики определения глобальной конкурентоспособности, можно сделать вывод о том, что резервы конкурентоспособности и основы опережающего экономического развития формируются сложной комбинацией политических, экономических, социальных и культурных факторов, определяющее место среди которых принадлежит инновационному потенциалу. В современных условиях целесообразно обратить внимание также на инновационную способность общества, которую мы определяем как реальную или потенциальную возможность реализовать сформированный образовательный, интеллектуальный и инновационный потенциал на всех структурных уровнях организации экономических систем в условиях глобальной экономической среды.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. В Украине еще не сформирована эффективная система управления инновационным развитием. Предусмотренные Законом Украины «Об инновационной деятельности» меры в этой области, долгосрочные прогнозы, концепция социально-экономического развития не выполняются в полной мере. Утвержденных приоритетов развития науки и техники, инновационных программ практически нет. Однако государству необходимо выполнять свою инновационную функцию и обеспечивать экономический рост на инновационном основании.

Качественные изменения в конкурентной среде экономической деятельности, глобализация, обуславливают необходимость поиска эффективных стезей достижения, поддержания и развития конкурентоспособности национальных экономик.

Поэтому дальнейшего исследования требуют вопросы классификации и определения особенностей источников конкурентных преимуществ субъектов мирового хозяйства, а также выявление предпосылок формирования инновационной конкурентоспособности экономики государства.

Список использованной литературы

1. Гончаревич, Л. Г. Проблема забезпечення міжнародної конкурентоспроможності в процесі еволюції / Л. Г. Гончаревич // Вісник Донецького національного університету, Серія В : Економіка і право. – 2007. – Вип. 2. Т. 2. – С. 107–116.
2. Кураков, Л. Экономика и право : словарь-справочник / Л. Кураков. – М. : Наука, 1991. – 362 с.
3. Райзберг, Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцев. – 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
4. Тараненко, І. В. Системний характер формування інноваційної конкурентоспроможності: глобалізаційний контекст / І. В. Тараненко // Вісник Донецького національного університету, Серія В: Економіка і право.– 2010. – Вип. 2. Т. 2. – С. 422–430.
5. Тараненко, І. В. Фактори забезпечення інноваційної конкурентоспроможності країн у глобальній економічній системі / І. В. Тараненко // Академічний огляд. – 2010. – № 2 (33). – С. 160–167.
6. Denison, E. F. The sources of economic growth in the United States and the alternatives before us / E. F. Dennison. – N.Y., 1962. – 297 p.
7. IMD World Competitiveness Yearbook 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.imd.org/research/books/world-competitiveness-yearbook-2017>.
8. Machlup, F. Knowledge: it's creation, distribution, and economic significance / F. Machlup. – The Economics of Information and Human Capital. – Vol. III. – N. Y. : Princeton, 1984. – P. 148–163.
9. Mincer, J. Investment in Human Capital and Personal Income Distribution / J. Mincer // The Journal of Political Economy. – 1958. – Vol. 66. – No. 4. – P. 281–302.
10. The Global Competitiveness Report, 2009–2010 [Електронний ресурс] // 2009 World Economic Forum. – Режим доступу : <http://www.weforum.org>.

Бібліографічний опис для цитування:

Богашко, А. Л. Роль инновационной деятельности общества в процессе эволюции экономической системы мира / А. Л. Богашко // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 4–8.

УДК 338.43(477)

ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ ЯК СКЛАДНИК ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЗБАЛАНСОВАНOSTІ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ АГРАРНОГО РИНКУ

Кірдан О. П.

Анотація. Проаналізовано дослідження сучасних науковців з проблеми формування ринку землі в Україні. Акцентовано на відсутності визначеного довгострокового стратегічного плану розвитку земельних відносин, обґрунтуванню короткострокових стратегій. Схарактеризовано основні концепції та методологічні підходи до розвитку ринку землі. Доведено, що першоосною для формування ринку землі як складника ефективного розвитку аграрного сектора економіки України є створення адекватного державного інституційного механізму забезпечення гармонізації та збалансування інтересів держави й учасників аграрного ринку.

Ключові слова: земельний ринок, аграрний сектор, інтереси учасників аграрного ринку, держава, збалансованість, гармонізація.

Постановка проблеми. Розвиток економіки України нерозривно пов'язаний із стрімким технологічним прогресом. Однак економічна, соціальна та політична кризи, спричинені глобальними та внутрішньодержавними проблемами основною з яких стала російська агресія, ставлять під загрозу економічний розвиток України та її існування як незалежної держави. Це спонукає до пошуку шляхів розвитку економіки України та виокремлення тих її галузей, які зможуть у короткостроковій перспективі забезпечити ефективне економічне зростання.

Однією із галузей, що спроможна забезпечити ріст економіки є аграрна. Проте позиції аграрного бізнесу та розвиток аграрного ринку перебувають під значим тиском та ризиками (політичними, військовими, фінансовими, загальносвіттовими та ін.). У таких умовах вже котрий рік поспіль триває дискусія про земельну реформу та створення ринку земель сільськогосподарського призначення, обтяжена популізмом, страхами, численними маніпуляціями. Однак вплив цього питання та механізм його вирішення на економіку України, а відтак на її соціальний, політичний, культурний розвиток, є беззаперечним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З-поміж основних складників проблеми формування ринку землі в Україні, які досліджено у наукових розвідках вітчизняних та зарубіжних учених [1–3; 13], виокремлюємо такі: конкретизація сучасних проблем розвитку земельних відносин в Україні з пропонуванням бачення запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення (Я. Гадзало, Ю. Лузан) [4]; розкриття стану і перспектив запровадження ринку сільськогосподарських земель, аналіз європейського досвіду їх ринкового обігу (М. Мартинюк) [9]; обґрунтування теоретичних положень обігу земель сільськогосподарського призначення і інституціонального середовища (Т. Степаненко) [12] та ін. У дослідженні «Теоретико-методологічні аспекти управління продуктивністю аграрного виробництва» групою авторів (Ю. Лупенко, М. Малік, В. Вітвіцький та ін.) [13] розкрито сутність системи індикаторів і характеристик продуктивності, які в сукупності відображають економічну категорію результативності, запропоновано концепцію управління продуктивністю на основі її планування, вимірювання, оцінки, контролю та підвищення.

Отже, на основі аналізу останніх досліджень і публікацій можемо стверджувати про відсутність визначеного довгострокового стратегічного плану розвитку земельних відносин в Україні та надання переваги обґрунтуванню короткострокових стратегій; включення низки компаній, які обслуговують аграрний сектор, у системні дослідження «земельного питання»; спрямування дискусії щодо ринку землі на обґрунтування визначення позитивних і негативних наслідків від прийняття політичного рішення.

Формулювання цілей дослідження. Мета публікації – теоретично обґрунтувати процес формування ринку землі як складника ефективного розвитку аграрного сектора економіки України та збалансованості інтересів учасників аграрного ринку.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Серед основних питань, які виникають на тлі уведення прозорого механізму функціонування ринку землі, слід виокремити наступні: яким буде раціональний розподіл створеного доходу між учасниками аграрного ринку, що представлені групами інтересів; яким чином здійснюватиметься визначення прав власності на окремі частини спільного доходу як цілого так і окремих власників паїв? Отже, потребують наукового обґрунтування та мають бути враховані інтереси економічних суб'єктів аграрного ринку, чітко визначення їхніх обов'язків, правил поведінки, що сприятимуть належному рівню організації та діяльності всіх груп інтересів й убезпечуватимуть від опортуністичної поведінки.

У попередніх дослідженнях нами вказано шляхи забезпечення ефективного розвитку аграрного сектора економіки України; з'ясовано, що аграрний сектор України є системоутворюючим у національній економіці, він формує продовольчу та економічну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей націона-

льної економіки, утворює ринок сільськогосподарської продукції та продовольства; доведено, що аграрний сектор є ланкою, яка на даному етапі може стати локомотивом розвитку національної економіки й дати імпульс інвестиційному, технологічному та соціальному піднесенню в державі; особливу увагу приділено окремим аспектам процесів, пов'язаних з удосконаленням земельних відносин, розвитку окремих форм господарювання та розвитку підприємництва та кооперації [6; 7].

У численних наукових та науково-публіцистичних матеріалах прихильники та противники перетворення землі на товар, відстоюючи свої переконання, наводять численні приклади як переваг, так і недоліків від упровадження земельної реформи та зняття мораторію на продаж аграрних земель. Підтримуючи ідею щодо земельного ринку, нам імпонує думка Б. Іличка [5] щодо відновлення приватного господаря землі та перетворення землі на товар. На нашу думку, це дає змогу відновити саму сутність приватної власності як найефективнішого виду, що, в свою чергу, реалізується в найвищій економічній реалізації. Однак, проблема співвідношень економічних інтересів безпосередніх власників, орендарів та держави лише визначенням виду власності не вирішиться.

У дослідженні М. Мартинюка [8] запропоновано п'ять концепцій ринку землі та обґрунтовано економічний ефект, який вони генерують. На основі обґрунтування альтернативних концепцій, дослідник дійшов висновку, що в основі «моделі земельної реформи повинні бути захист інтересів пайовиків, вирівнювання умов ведення бізнесу для гравців різного масштабу, забезпечення розвитку сільських територій і при цьому – збереження високих показників аграрного виробництва та експорту сільськогосподарської продукції» [8]. Таким чином, ми акцентуємо на взаємозалежності та взаємодоповнюваності випереджувального розвитку державних інститутів, а саме:

впровадження інституту вільного обігу земель сільськогосподарського призначення без одночасного забезпечення ефективного функціонування інших інститутів держави (принцип верховенства права та ін.) несе пряму загрозу для реалізації самої ідеї «ринку землі». У такій ситуації слід уважніше віднестися до необхідності продовження дії мораторію на продаж землі.

Отже, головним завданням у науковій дискусії, на наш погляд, має стати звернення до цифр та фактів, темпів розвитку агропромислового сектору економіки України; стабільність макроекономічних показників; компетенції законодавців щодо збалансування інтересів учасників аграрного ринку та стейкхолдерів при проведенні земельної реформи; належний рівень підготовки та експертизи нормативно-законодавчих актів щодо ринку землі; науковий аналіз ризикових складників основних концепцій ринку землі та ін.

У низці праць вітчизняних науковців обстоюється погляд щодо використання нових методологічних підходів до обґрунтування розвитку аграрного сектора економіки України та його невід'ємного складника – земельного ринку. Так, наприклад, у дослідженні В. Пекаря [10] запропоновано методологію форсайту, яку базовано на інтересах суб'єктів агробізнесу, прогнозуванні та конструюванні з детальним розкриттям управлінських висновків. Проведене дослідником експертне опитування дозволило визначити найважливіші економічні, технологічні, політичні, соціальні та екологічні тренди. З-поміж найважливіших із них виокремлюємо інваріантні тренди (незалежні від управлінських рішень будь-яких суб'єктів, вони формують неминуче майбутнє, яке включається в усі сценарії можливого майбутнього) та варіативні тренди (залежать від дій та управлінських рішень певних суб'єктів) [10].

Дослідник В. Пекар для побудови основних сценаріїв можливого майбутнього

визначив два основні фактори, що визначають принциповий шлях розвитку країни (децентралізація та збільшення повноважень місцевого самоврядування; судова система в державі) та спрогнозував чотири альтернативні сценарії. Він обґрунтував, що лише один сценарій дає стрімкий економічний розвиток: завдяки ефективному захисту права власності великих і малих інвесторів відбувається приплив інвестицій, збільшення конкуренції, зростання глибини переробки та продуктивності праці, стрімке економічне зростання, що супроводжується відповідними змінами у житті селян та сільських громад [10].

Одним із найосновніших факторів, що сприяє ефективному функціонуванню ринку землі є наявність системи державних вимог і правил, які визначають діяльність економічних суб'єктів щодо його регулювання. Беззаперечним вважаємо той факт, що обов'язковість «дотримання таких норм та засоби контролю за їх виконанням лежать в основі економічної влади держави» [11, с. 116]. Тому слушними є міркування С. Степаненка, щодо здійснення державою демократичної владної ієрархії, адже «операції, що здійснює держава, насамперед спрямовані на формування, розвиток і забезпечення правопорядку, у рамках якого тільки можуть взаємодіяти економічні суб'єкти. У кожному законодавчому акті держава покликана охопити суспільними нормами всі сфери взаємодії власників, створити рівні умови для їх діяльності, захистити від зовнішнього впливу» [11, с. 116]. З огляду на викладене вище, доцільним є нормативно-законодавче забезпечення встановлення ефективного державного механізму норм і правил поведінки економічних суб'єктів аграрного ринку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, першоосновою для формування ринку землі як складника ефективного розвитку аграрного сектора економіки України є створення

адекватного державного інституційного механізму забезпечення гармонізації та збалансування інтересів держави й учасників аграрного ринку. Подальшого дослідження потребують напрацьовані

проекти нормативно-законодавчі документи щодо упровадження земельної реформи та їхній синергетичний ефект для економічної сфери українського суспільства.

Список використаної літератури

1. Challenges for the Agro-food Sector in European Transition Countries [Електронний ресурс] // OECD Policy Briefs, April 2001. – Режим доступу : <http://www.oecd.org>.
2. Swinnen, J. Land market regulations in the Europe / J. Swinnen, K. Van Herck, L. Vranken // LICOS Discussion Paper. – 2014. – No. 354. – P. 154–170.
3. Аграрний устрій України : наукове видання / за ред. Ю. О. Лупенка, М. Ф. Кропивка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2017. – 72 с.
4. Гадзало, Я. М. Земельна реформа: проблеми і перспективи розвитку аграрної економіки / Я. М. Гадзало, Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. – 2017. – № 1. – С. 5–14.
5. Іличок, Б. Чому земля не може бути товаром [Електронний ресурс] / Богдан Іличок // Економічна правда. – 25 березня 2016 р. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/columns/2016/03/25/586782>.
6. Кірдан, О. П. Земельна реформа як ключовий елемент формування нової моделі аграрного сектора / О. П. Кірдан // Економіка і регіон : науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. – 2011. – № 4 (31). – С. 16–20.
7. Кірдан, О. П. Сучасні тенденції формування новітнього аграрного укладу економіки України / О. П. Кірдан // Економічний вісник університету : збірник наукових праць учених та аспірантів ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – 2012. – Випуск 18/1. – С. 7–10.
8. Мартинюк, М. П'ять концепцій ринку землі: який економічний ефект вони генерують [Електронний ресурс] // Максим Мартинюк // Економічна правда. – 26 вересня 2016 р. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/columns/2016/09/26/606501>.
9. Мартинюк, М. П. Ринок земель сільськогосподарського призначення в Україні: стан та перспективи запровадження / М. П. Мартинюк // Економіка АПК. – 2017. – № 3. – С. 15–21.
10. Пекар, В. Чи є відповідь на «земельне питання»? [Електронний ресурс] / Валерій Пекар // Економічна правда. – 10 жовтня 2017 р. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/10/10/629924>.
11. Степаненко, С. В. Інституціональний аналіз економічних систем (проблеми методології) : монографія / С. В. Степаненко. – К. : КНЕУ, 2008. – 312 с.
12. Степаненко, Т. О. Теоретичні положення обігу земель сільськогосподарського призначення / Т. О. Степаненко // Економіка АПК. – 2017. – № 3. – С. 65–71.
13. Теоретико-методологічні аспекти управління продуктивністю аграрного виробництва / [Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, В. В. Вітвіцький та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2017. – 92 с.

Бібліографічний опис для цитування:

Кірдан, О. П. Формування ринку землі як складник ефективного розвитку аграрного сектора економіки України та збалансованості інтересів учасників аграрного ринку / О. П. Кірдан // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 9–12.

УДК 330.341.1(477)

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Мельник В. В.

Анотація. Уряд України з метою забезпечення інноваційного розвитку має постійно збільшувати інвестиції в розвиток науки і техніки. Державна інноваційна політика має стати інструментом забезпечення сталого розвитку. Україна має брати активну участь у міжнародних проектах, захищати права вітчизняних новаторів. У всіх розвинених країнах світу запроваджена інноваційна політика, яка спрямована на стійке економічне зростання. Невід'ємною частиною державної інноваційної політики є створення системи дієвих пільг. Також необхідно удосконалити законодавчу базу в сфері охорони прав власності.

Ключові слова: Україна, розвиток, інновації, наука, держава, політика, економіка, зростання, законодавство, власність.

Постановка проблеми. В сучасний період стрімкого соціально-економічного розвитку суспільства, всі розвинуті країни впроваджують основи інноваційної політики, що стимулює стійкий економічний ріст та високий рівень конкурентоспроможності. В таких умовах подальший науково-технічний розвиток, у великій мірі залежить від ефективної державної підтримки.

Держава є загальноекономічним інститутом, який по суті визначальний, адже за його «вказівкою» відбувається інституційне регулювання у деякому конкретному випадку інноваційної діяльності. Тому проблеми формування інноваційної моделі інституціональні за природою, а їх вирішення безпосередньо пов'язане з якістю модернізації інститутів, рівня диверсифікації державних та ринкових механізмів. Таким чином важливо звернути увагу на взаємодії економічних агентів, суспільних інститутів і держави через регулювання економіки, що реалізується шляхом зацікавлення приватних фірм у вирішенні таких завдань, як розвиток наукових досліджень і впрова-

дження їх результатів, розвиток і модернізація інфраструктури економіки, стимулювання експорту товарів і послуг, ефективно залучення капіталу, нагромадження знань і досвіду тощо [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Вітчизняні, так і зарубіжні вчені, як сучасні так і їх попередники велику увагу приділяли проблемам пов'язаним з дослідженням важливих аспектів інноваційної розвитку. Зокрема це такі, як Г. Андрощук, І. Бакушевич, М. Барановська, І. Денисенко, І. Деніна, С. Ілляшенко, О. Кіро, В. Кисельова, Л. Михайлова, Ю. Шипуліна та ін. У своїх працях ці вчені вказують на те, що розвиток наукоємних сучасних технологій, впровадження у виробництво досягнень науки і техніки, кардинально змінили структуру світової економіки. Тим більше це питання набуває актуальності враховуючи, що мета пов'язана з комплексною не вузькопрофільною, а максимально повну інноваційною, модернізацією всіх елементів економіки.

Формулювання цілей дослідження. Надзвичайно актуальним є питання щодо державної ролі та її відповідних органів у

визначенні головних механізм реалізації та регулювання національної інноваційної політики. Крім того необхідність проведених досліджень передбачає обґрунтування важливості сталого соціально-економічного розвитку, як всієї держави так і окремих територій. В своїй сукупності вище згадане і визначило мету відповідних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Розвитку міжнародних глобалізаційних процесів, в сучасних умовах, набуває принципового важливого значення. Міжнародні інтеграційні аспекти є невід'ємна складова соціально-економічного формування всієї України. Проведення ефективної державної і регіональної інноваційної політики, використання нанотехнологій, передбачають таку необхідність і, як наслідок, прискорений розвиток всіх елементів вітчизняної економіки.

Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає, що головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних енергозберігаючих та ресурсозберігаючих технологій виробництва й реалізації нових видів конкурентоздатної продукції [2].

Таким чином конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, на практиці, можливе тільки при умові використання досягнень світової науки. Тільки вона, як провідний елемент продуктивних сил суспільства передбачає першочерговість інноваційного виробництва, над традиційним. Тобто інноваційна економіка передбачає складний етап проходження співпраці підприємств, техніки та науки, їх вплив на соціально – економічний розвиток

з метою забезпечення ринку продукцією, що відповідає світовим стандартам якості.

Найголовнішим стратегічним завданням України є визначення власного місця в динамічно змінній глобальній структурі світу. Новітня історія переконливо довела, що повторення шляху, який уже пройшли розвинені індустріальні країни, що має на увазі масове виробництво промислових товарів при використанні дешевої власних ресурсів, неефективний. Так само неефективно і навіть небезпечно намагатися приміряти до себе чужі зразки економічної політики, хоч якими б вони ефективними не були там, де з'явилися. На сьогодні і в перспективі єдиною можливістю рівноправного входження нашої держави в глобальну економіку є побудова дієвої інноваційно-інвестиційної стратегії [3].

Таким чином, у сучасних умовах розвитку весь світ переглядає свої пріоритети, які на певному періоді були визначальними та непохитними, а тепер не в змозі сприяти економічному зростанню. В Україні особливо актуальною стає проблема відсутності чіткої стратегічної державної політики, пов'язаної з підтримкою наукових досліджень, їх зростаючим значенням для всього суспільства, а також відсутністю механізмів запровадження інновацій.

За допомогою різних елементів інноваційної інфраструктури, яка представлена сукупністю мереж і послуг, вирішуються основні завдання сприяння інноваційної діяльності: інформаційне забезпечення; сертифікація, виробничо-технологічна підтримка інноваційної діяльності, стандартизація та інтелектуальний захист інноваційної продукції, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для інноваційної діяльності [4].

Поступово змінюються підходи до системи організації й управління інноваційною діяльністю: від періоду, коли інноваційні розробки виконувалися лише працівниками науково-дослідних лабораторій, до сучасних реалій, коли найбільш успішні підприємства перебудували свою діяльність таким чином, що у інноваційній діяльності (у різних її проявах) став брати участь практично весь персонал підприємства. З іншого погляду, відбулася еволюція мотивації інноваційної діяльності від задоволення потреб підприємства – товаровиробника (виробника виробів чи послуг) до задоволення реальних і прихованих потреб споживачів (звісно, за умови безумовного задоволення власних потреб), управління змінами цих потреб і їх програмування [5].

Взагалі держава має бути зацікавлена у використанні сучасних світових технологій та зростання темпів економічного розвитку, як на національному так і на регіональному та місцевому рівнях.

Світовий досвід інноваційного розвитку дає змогу виокремити декілька моделей забезпечення новими знаннями та вибір відповідної інноваційної стратегії [6]:

1) дифузія інновацій із зовнішніх джерел і вдосконалення їх у національних умовах (модель є переважаючою за умови реалізації стратегії «перенесення»);

2) приплив нових знань через іноземну експансію та конвергенцію з транснаціональними структурами, розвиток зарубіжних філій на території країни, консолідація із закордонним ринком, транснаціоналізація та глобалізація діяльності (модель активно використовується у випадку реалізації стратегії «запозичення»);

3) розвиток інноваційного середовища за рахунок власного потенціалу, інтегрованого з високотехнологічними компаніями,

що створює передумови для інтенсифікації загальнонаціонального НТП (модель є переважаючою у разі втілення стратегії «нарощування»).

Таким чином важливою ознакою інноваційної політики має стати створення певного інноваційного блоку скорегованого відповідно регіонального розвитку та інноваційного розвитку суб'єктів господарювання. Це передбачає активну державну підтримку у стимулюванні інвесторів створення спільних підприємств активізації участі у міжнародному поділі праці та забезпечення умов для участі України в міжнародних організаціях, які регулюють світовий трансфер технологій.

Також на сучасному етапі розвитку, Європейські моделі вирівнювання диспропорцій між регіонами базуються на концепції кластерного розвитку. При цьому будь-який процес економічний зростання стимулюється й контролюється сукупністю загальних та індивідуальних механізмів. Британські регіоналісти, зокрема А. Сміт (1998), виділяють п'ять основних механізмів стимулювання розвитку території (громади чи регіону) [7]:

1. Забезпечення інформацією і професійний розвиток людських ресурсів.

2. Створення мереж обміну знаннями та технологіями.

3. Інтеграція постачальницьких зв'язків між місцевими підприємствами.

4. Створення інфраструктури підтримки підприємництва.

5. Формування моделі управління територією.

Регіональна кластерна політика, заснована на створенні високотехнологічних кластерів, що певною мірою сприяють підвищенню конкурентоспроможності країн –

членів ЄС. Вона більш прийнятна для ринку, ніж традиційна політика «полюсів росту». Але можливості надсучасних наукомістких кластерів обмежені: високі технології вимагають меншого числа працівників; у всеєвропейській інноваційній гонці багато регіонів націлено на подібні види діяльності; орієнтація на однакові технології призводить, в остаточному підсумку, до втрати регіонами своїх потенційних конкурентних переваг і хворобливого регіонального руйнування дрібних інвесторів [8].

Національні програми сприяння кластерному розвитку є складовими інноваційної політики ЄС. Це дозволяє об'єднати процес генерації та обміну знаннями, полегшити процес трансферу знань між університетами, фірмами, інноваційними структурами, що об'єднуються у кластери. Основними здобутками такої політики є створення робочих груп IRE за напрямками: «Ефективні системи регіональних інновацій», «Трансфер технологій між університетами та підприємствами», «Регіональні кластери та мережі як двигуни інноваційності», що дозволяє охопити всі елементи системи функціонування кластерів і сприяє їх різнобічному вивченню; розробка Європейською Комісією плану розвитку підприємництва на основі досліджень діяльності окремих підприємств та галузей промисловості; створення Центру досліджень і компетенції, орієнтованого на проведення досліджень та тестувань ринку в кластерному середовищі; формування Європейського дослідницького простору, який став сполучною ланкою між академічним світом та промисловістю [9, с. 171-201].

Уряд Європи великі надії покладає на кластерний підхід у впровадженні інновацій і розвиток регіонів, які стають конкурентними перевагами країн (регіональні інноваційні кластери), на кшталт інноваційних регіонів-клонів Силіконової Долини. Однак всесвітньо відома Силіконова Долина – це наслідок, насамперед, реакції ринку, а не свідомих дій уряду через субсидії, які швидше демотивують бізнес і виявляються у безпосередніх збитках для держав. Не кількість створеної нової продукції, а їхня якість є визначальною і в підсумку позначається на ефективності капіталовкладень для формування та розвитку інноваційної діяльності. Кластерну стратегію національної конкурентоспроможності у найбільш очевидній формі проводять такі країни: Бельгія, Данія, Нідерланди, Канада (провінція Квебек), Франція, Фінляндія, Південна Африка. Практично кожна третя компанія у цих країнах здійснює інноваційну діяльність [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, активна інноваційна політика є головним компонентом довгострокового сталого економічного розвитку економіки всієї України та її територіально-адміністративних формувань. Зрозуміло, що основою збалансованого розвитку соціально-економічної та екологічної складової суспільного устрою має стати виважена державна політика сталого розвитку. При цьому основними елементами такої політики є: інноваційний шлях розвитку економіки України, формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності, забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва тощо.

Список використаної літератури

1. Дежина, И. Г. Государство, наука и бизнес в инновационной системе России : монография / И. Г. Дежина, В. В. Киселева. – М. : ИЭПП, 2008. – 227 с.

2. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] / Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
3. Андрощук, Г. Державна інноваційна політика / Г. Андрощук / Інтелектуальна власність. – 2004. – № 1. – С. 37–40.
4. Бакушевич, І. В. Досвід та перспективи впровадження інноваційних кластерів в розвиток економіки знань транскордонних регіонів України та Польщі / І. В. Бакушевич // Соціально-економічне гуртування у контексті модернізації транскордонних регіонів / за ред. М. Г. Возняк. – Жешув : Жешувський університет, 2008. – С. 251–265.
5. Ілляшенко, С. М. Розвиток теоретико-методологічних засад переходу підприємств на інноваційний шлях розвитку / С. М. Ілляшенко, Ю. С. Шипуліна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4, Т. I. – С. 103-113.
6. Чечетов, М. Инновационная составляющая рыночной трансформации / М. Чечетов // Економіка України. – 2004. – № 11. – С. 4-14
7. Строгілопулос, Дж. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України / Дж. Строгілопулос, Г. Румпф. – Том 3. – К. : Фенікс, 2011. – 76 с.
8. Кіро, О. С. Багатовимірний підхід до регіональної кластерної політики в Європі [Електронний ресурс] / О. С. Кіро, М. І. Барановська. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2007_2/0697.pdf.
9. Рудь, Н. Т. Економіка: організація інноваційної діяльності : навч. посібник. – Луцьк : РВВ ЛДТУ, 2007. – 476 с.
10. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід : монографія / [за ред. д. е. н., проф. М. П. Денисенка, д. е. н., проф. Л. І. Михайлової]. – Суми : Університетська книга, 2008. – 1050 с.

Бібліографічний опис для цитування:

Мельник, В. В. Визначення проблем запровадження та становлення державної інноваційної політики в Україні / В. В. Мельник // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 13–17.

УДК 338. 242.4(477):633.85

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР УКРАЇНИ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

Побережець Н. Б.*

Анотація. Розглянуто питання важливості державного регулювання та державної підтримки продукції олійних культур для економіки країни та розвитку сільського господарства. В статті наводиться огляд напрямків та інструментів державного регулювання ринку продукції олійних культур, вказується ряд проблем, які існують в даній сфері. Надано рекомендації стосовно шляхів підвищення ефективності урядових дій з регулювання ринку продукції олійних культур в Україні.

Ключові слова: продукція олійних культур, експорт, державне регулювання, державна підтримка.

* *Науковий керівник: Школьний О. О., д. е. н., професор.*

Постановка проблеми. Утвердження глобальних конкурентних позицій України на світовому ринку значною мірою визначається поглибленням процесів демократизації суспільства та ефективністю механізмів державного управління. Підходи до останніх змінюються, перш за все, у зв'язку зі змінами інституту «нація-держава», пов'язаними з економічними процесами, що відбуваються за умов трансформації у світовому торговельному порядку. Ефективна система державного управління поєднується з високим життєвим рівнем населення та глобальною конкурентоспроможністю країни. Процеси демократичних реформ та економічних перетворень в Україні визначають необхідність модернізації інституту держави. Сучасні проблеми агропромислового комплексу України пов'язані з необхідністю його прискореної адаптації до нових економічних реалій, а саме членством країни в СОТ, падінням світових цін на нафту, зміною геополітичного напрямку зовнішньоекономічної діяльності. За сучасних умов завдяки збільшенню експорту конкурентоспроможних сільськогосподарських товарів (олійних культур, насіння соняшнику, олії, м'яса птиці, іншого) можливо збільшити надходження іноземної валюти до країни. Тому державне

регулювання та підтримка бюджетоформуючих галузей

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку ринку продукції олійних культур та продуктів їх переробки присвячені наукові дослідження відомих вчених та економістів, серед яких В. Г. Андрійчук, М. Д. Безуглий, П. І. Гайдучський, Г. М. Калетнік, С. П. Капшук, В. С. Каретнікова, Т. О. Зінчук, В. Я. Месель-Веселяк, та інші.

Однак, питання державного регулювання та підтримки ринку продукції олійних культур все ще залишається актуальним через постійні зміни в державному законодавстві України та адаптації галузі до вимог СОТ та ЄС. А саме формування ефективного механізму регулювання діяльності підприємств, оптимізації обсягів виробництва олійної продукції, розробки системи заходів щодо підвищення експортного потенціалу та стратегічного планування підприємств галузі потребують подальшого вивчення.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є визначення специфічних особливостей державного регулювання ринку продукції олійних культур та обґрунтування необхідності його державної підтримки.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Україну визнано країною з ринковою економікою. Вона прагне бути повноцінним членом світової спільноти. При цьому важливо визначити роль держави у здійсненні внутрішніх та зовнішніх регуляторних функцій. Урядову політику необхідно, перш за все, зосередити на забезпеченні прав власності та умов справедливості. У цьому зв'язку Л. Вальрас підкреслював, що головним регуляторним завданням є забезпечення для народу значного, а держави – достатнього рівня доходів [1]. На думку автора, у державній політиці слід урахувувати важливість забезпечення справедливих умов розподілу суспільного багатства та неприпустимість морального й економічного безпорядку; а система *laissez faire, laissez passer* спроможна гарантувати оптимальне поєднання умов пропорційності та умов достатку [1].

У своїй внутрішній та зовнішньоекономічній політиці уряд повинен відображати глобальні стандарти ринкової цивілізації, що є необхідною умовою ескалації потенціалу соціально-політичної саморегуляції. Визнання міжнародного рівня суверенної держави, що важливо для гарантування статусу повноправного учасника міжнародних економічних відносин, обумовлюється такими чинниками [2, с. 6]:

- наявність основних інститутів урядових і громадських організацій, а також оборонних структур;

- дотримання юридичних норм та правил;

- забезпечення належних правил підприємництва та комерційної діяльності, зокрема в сфері обміну капіталом;

- визнання та дотримання міжнародних норм та правил.

Ринок продукції олійних культур та продуктів їх переробки є надзвичайно важливою частиною економіки України, що показує стале зростання, та має широкий експортний потенціал.

Олійно-жировий комплекс України є вдалим прикладом переваг переходу економіки від сировинного типу, коли країна перетворюється на сировинний придаток для економіки розвинених країн, до створення конкурентного продукту з високою доданою вартістю всередині країни.

На прикладі олійно-жирового комплексу України можна прослідкувати як створювалися умови для максимальної переробки насіння соняшнику на вітчизняних потужностях шляхом запровадження у 1999 році експортного мита на насіння соняшнику, що забезпечило не тільки його відродження, але й перетворення в потужний сектор аграрного виробництва, де встановлено баланс економічних інтересів держави, сільськогосподарської та переробної сфер виробництва і внутрішнього споживача. Введення 23-відсоткового експортного мита на насіння соняшнику з прийняттям Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» (від 10.09.1999 р. № 1033-XIV) [3]. У 2001 році проектом Закону про внесення змін до Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» (від 21.06.2001 р. № 2555-III) експортне мито було зменшено до 17%, а також виключено положення, відповідно до якого попередні ставки вивізного (експортного) мита мали діяти до 01.07.2002 р. [3]. У ході переговорного процесу щодо вступу України до СОТ питання зменшення вивізного (експортного) мита на насіння соняшнику було врегульовано українською стороною шляхом прийняття Закону України від 07.07.2005 року № 2773-IV «Про внесення змін до Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур», який набрав чинності після набуття Україною з 16.05.2008 року повноправного членства у СОТ. Закон передбачає щорічне зменшення діючої 17%

ставки мита на 1% (до 10% у кінцевому періоді) після вступу України до СОТ, а Закон України «Про внесення змін до ст. 2 Закону України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» від 31.06.2007 р. передбачає скасування з моменту вступу до СОТ індикативних цін на олійні культури.

Продукція олійних культур є найрентабельнішою серед сільськогосподарських

культур. Зокрема у 2015/16 МР цей показник становив: для насіння соняшнику – 80,3%, соєвих бобів – 38,4%, ріпаку – 44% [4].

Після запровадження експортного мита на соняшник його вирощування стало прибутковішим (рис. 1) Виробництво соняшнику зросло з 2,3 млн тонн у 1998/1999 МР до 11,2 млн тонн у 2015/16 МР або у 5 разів.

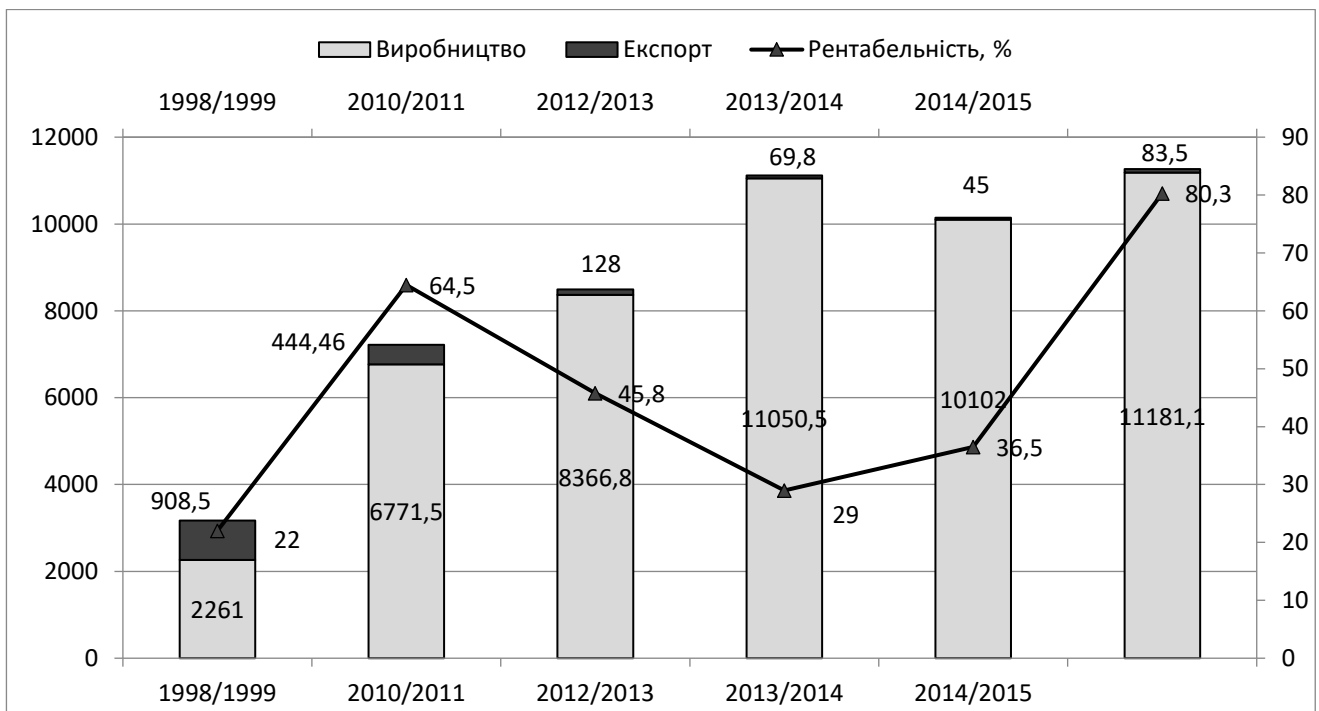

Рис. 1. Виробництво та експорт насіння соняшнику в Україні, тис. тонн

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [5].

Потягом останніх років вітчизняна державна підтримка досліджуваної галузі в Україні зазнала значних змін. Державна підтримка сільського господарства характеризувалась невеликими обсягами прямої державної підтримки та пільговим режимом сплати ПДВ, що було доволі значною за обсягами преференцією. Однак, було прийнято рішення про відміну спецрежиму сплати ПДВ з 1 січня 2017 року. 7 грудня 2017 року Верховна Рада України прийняла проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надхо-

джен у 2018 році» № 6776-д від 14 листопада 2017 року, відповідно до якого «з 1 березня 2018 року звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з вивезення в митному режимі експорту технічних культур товарних позицій 1201, 1205 та 1206 00 згідно з УКТ ЗЕД» [6].

Отже, з 1 березня 2018 року для товарних позицій 1201 (соя), 1205 (ріпак) та 120600 (соняшник) згідно з УКТ ЗЕД пропонується скасувати відшкодування податку на додану вартість. Ці зміни призведуть до значного зниження закупівельних цін на

внутрішньому ринку на сою, ріпак та соняшник, і, відповідно, до недоотримання виробниками прибутку. Зокрема, виробники цих культур будуть поставлені у неконкурентні умови з виробниками інших культур, оскільки будуть позбавлені права отримувати державну фінансову підтримку через механізм відшкодування ПДВ при експорті. Україна має сприятливі природно-кліматичні умови для розвитку багатьох галузей сільського господарства,

зокрема і продукції олійних культур. Незважаючи на високий рівень негативного сальдо торговельного балансу, темпи росту експорту продукції олійних культур в Україні перевищують темпи росту імпорту, що свідчить про наявність конкурентних переваг в даній галузі (табл. 1). За 2010/2016 маркетингові роки спостерігається позитивна динаміка за всіма показниками балансу продукції олійних культур в Україні.

Таблиця 1

Динаміка виробництва та використання продукції олійних культур в Україні, тис. тонн

Показники	Маркетингові роки					
	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Початкові запаси	717	201	287	233	946	679
Збиральні площі, тис. га	6665	6625	7081	6890	7990	8167
Урожайність, т/га	1,54	1,86	1,71	2,16	2,05	2,12
Виробництво	10288	12342	12129	14902	16367	17310
Імпорт	19	17	35	23	27	24
Загальна пропозиція	11024	12560	12451	15158	17340	18013
Експорт	3187	3035	2657	2519	4715	4361
Переробка на олію	6853	8295	8269	10442	10699	11860
Промислове споживання	345	425	620	701	641	581
Насіння	202	210	211	205	246	291
Втрати	236	307	295	345	360	302
Внутрішній розподіл	7636	9237	9395	11692	11946	13034
Кінцеві запаси	201	287	399	946	679	618
Запаси, % до внутрішнього розподілу	2,64	3,11	4,25	8,09	5,68	4,74
Втрати, % до пропозиції	2,14	2,44	2,37	2,28	2,08	1,68

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [5].

Серед важливих завдань держави слід вказати сприяння потокам експорту й імпорту товарів та послуг, поліпшення інвестиційного клімату в стратегічних галузях економіки, підвищення якості та формування позитивного іміджу продукції вітчизняних товаровиробників, а також підтримку конкурентоспроможності країни на зовнішніх ринках. Україна поступово розширює свою ринкову частку на глобальних

експортних ринках. Потягом останніх років вітчизняна державна підтримка агропромислового комплексу в Україні зазнала значних змін. Державна підтримка сільського господарства характеризувалась невеликими обсягами прямої державної підтримки та пільговим режимом сплати ПДВ. На даний час серед основних напрямків державної підтримки маємо лише чотири позиції (рис. 2).

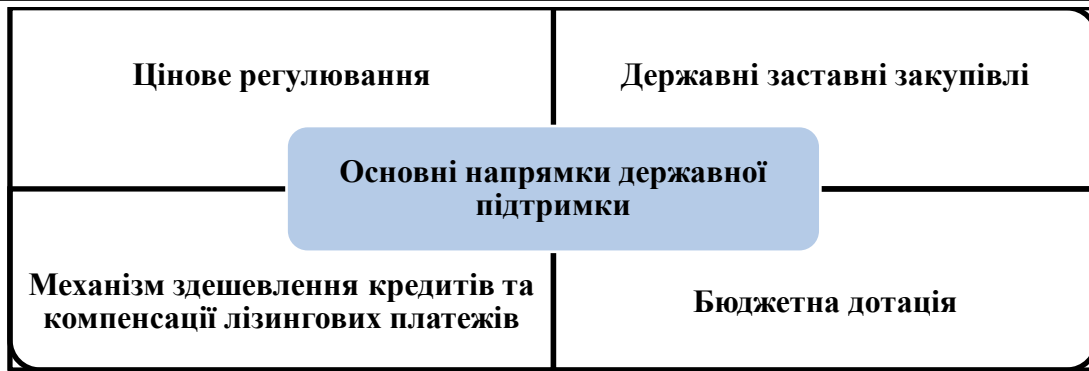

Рис. 2. Основні напрямки державної підтримки сільського господарства

Джерело: складено автором за даними, наведеними у [7].

Цінове регулювання здійснюється шляхом регулювання гуртових цін окремих видів сільськогосподарської продукції, зокрема насіння соняшнику, ріпаку та сої, встановлюючи мінімальні та максимальні інтервенційні ціни. Зміст державного цінового регулювання полягає у здійсненні Аграрним фондом державних інтервенцій в обсягах, що дозволяють встановити ціну рівноваги на рівні, не нижчому за мінімальну інтервенційну ціну та не вищому за максимальну інтервенційну ціну. Держава не здійснює цінове регулювання за межами організованого аграрного ринку України.

Державні заставні закупівлі здійснюються Аграрним фондом, надаючи бюджетну позику виробнику продукції, що є об'єктом державного цінового регулювання, під заставу такого об'єкта, що оформлюється переданням кредитором подвійного складського свідоцтва. Фінансова підтримка суб'єктів господарювання через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів здійснюється в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Компенсація лізингових платежів полягає у частковому відшкодуванні сплачених суб'єктами господарювання агропромислового комплексу лізингових платежів за придбані техніку та/або обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу.

Відповідно до бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції сільськогосподарський товаровиробник, основною діяльністю якого є постачання сільськогосподарських товарів, вироблених ним на власних або орендованих основних засобах, причому питома вага вартості сільськогосподарських товарів становить не менше 75 відсотків вартості всіх товарів, поставлених ним протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно, має право на бюджетну дотацію для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції після його внесення контролюючим органом до Реєстру отримувачів бюджетної дотації.

Порівнюючи обсяг державної підтримки в Україні з іншими країнами, можна стверджувати про високий показник надання державної підтримки сільському господарству у європейських країнах, що відповідно і формує вищий рівень конкурентоспроможності європейської аграрної продукції, порівняно з вітчизняною. В країнах ЄС діє єдина сільськогосподарська політика, загальний обсяг підтримки аграрного сектора в країнах ЄС 2013-2014 роках склав майже 60 млрд євро щорічно, а це близько 525 євро/га або 20% від валової продукції сільського господарства. Залежно від країни державна підтримка галузі коливається, зокрема, у Нідерландах та

Бельгії – близько 500 євро/га, Польщі – 345 євро/га, в той час як в Україні даний показник балансує в межах 10-20 євро/га (з урахуванням коштів, що залишались в рамках дії спеціального режиму з ПДВ) [8].

Про мінімальний загальний обсяг державної підтримки сільського господарства в Україні порівняно з іншими країнами також свідчить оцінка підтримки виробника (Producer Support Estimate – PSE), що проводить Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Так, в ЄС 21% валової сільськогосподарської продукції

компенсується державою за рахунок різних програм державної підтримки, Туреччині – 23%, РФ – 12%, Канаді – 11%, США – 7%, в той час як в Україні – 1-1,5% [8].

Міжнародний ринок продукції олійних культур є зарегульованим, і тому конкуруючі країни вживають захисні заходи на імпорт та експорт для стимулювання внутрішньої переробки. Зокрема основні країни-конкуренти використовують захисні заходи на міжнародних ринках щодо торгівлі соєвими бобами та олією (табл. 2)

Таблиця 2

Захисні заходи основних конкурентів України на ринку сої та соєвої олії

Країна	Захисні заходи
Аргентина	30% податок на експорт сировини
Бразилія	Експортні квоти на сировину
США	0% податок на імпорт сировини, 19,1% податок при імпорті соєвої олії
ЄС	0% податок на імпорт сировини, податок при імпорті соєвої олії на рівні 6,4% або 9,6%

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [9].

Основними серед причин відсутності достатньої за обсягами підтримки сільськогосподарського виробництва є постійна дефіцитність бюджету та фінансування цих програм за залишковим принципом, а також висока корупція. Саме тому був запропонований і впроваджений спеціальний режим по сплаті ПДВ. Якщо Уряд планує його відмінити, то необхідно впроваджувати європейські системи державної підтримки, які не суперечать умовам СОТ, та відповідно виходити на 350-500 євро/га бюджетних дотацій з фінансуванням за принципом захищеної статті [8].

На сучасному етапі розвиток міжнародного агровиробництва вимагає перегляду ряду методів та технологій виробництва для задоволення міжнародних вимог до якості та безпеки продуктів харчування, тому що покращення аграрної екосистеми

та розвиток органічного сільськогосподарського виробництва є ключовими пріоритетами у більшості країн світу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У системі державної підтримки основний акцент повинен бути зроблений на розвиток науки і формуванні ефективного інноваційно-інвестиційного середовища, реалізації соціальних програм розвитку села; здійсненні контролю за безпекою продуктів харчування та ін.

Пріоритетні напрямками вдосконалення механізму державного регулювання ринку олійних культур мають включати: формування стійкого тренда розвитку ефективного виробництва даної продукції, відповідного світовому рівню; забезпечення комплексності та ефективності використання ресурсного потенціалу аграрної сфери; стимулювання широкого впровадження і поширення інновацій. Важливими

завданнями держави є регулювання експортних та імпорتنих потоків товарів і послуг, поліпшення інвестиційного клімату, формування позитивного іміджу продукції вітчизняних товаровиробників закордоном та підтримка конкурентоспроможності країни на світових ринках. Наявність шокових явищ, пов'язаних з впливом світової еконо-

міки, свідчить про необхідність застосування ефективних механізмів управління глобальними ризиками. Зміцненню конкурентних позицій вітчизняних товаровиробників на світових маркетингових нішах сприятиме підвищення питомої частки цінних та унікальних ресурсів у економічному потенціалі країни.

Список використаної літератури

1. Вальрас, Л. Элементы чистой политической экономии или теория общественного богатства / Л. Вальрас. – М. : Издграф, 2000. – 448 с.
2. Bowden, B. Global Standards of Market Civilization / B. Bowden, L. Seabrooke (eds.). – New York : Routledge, 2006. – 250 p.
3. Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур [Електронний ресурс] / Закон України від 10.09.1999 р. № 1033-XIV. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1033-14>.
4. Офіційний сайт Асоціації «Укроліяпром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukroilprom.org.ua>.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році / Закон України від 07.12.2017 р. № 2245-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2245-19>.
7. Державна підтримка [Електронний ресурс] // Український клуб аграрного бізнесу. – Режим доступу : http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/derzhavna_pidtrimka.
8. Данилишин, Б. Нова державна підтримка агропромислового комплексу – шлях в нікуди [Електронний ресурс] / Богдан Данилишин // lb.ua. – 7 квітня 2016. – Режим доступу : https://ukr.lb.ua/economics/2016/04/07/332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html.
9. Палієнко, І. Нові правила відшкодування ПДВ для олійних культур: що це дасть Україні [Електронний ресурс] / Ігор Палієнко // Економічна правда. – 12 грудня 2017 р. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/12/12/632091>.

Бібліографічний опис для цитування:

Побережець, Н. Б. Проблеми державного регулювання на ринку продукції олійних культур України за сучасних умов / Н. Б. Побережець // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 18–24.

УДК 339.138:339.137]:378.4(477.46)

МАРКЕТИНГОВИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ РЕГІОНУ

Білошкурська Н. В., Білошкурський М. В., Кравченко Р. О.

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність розробки маркетингової стратегії вищого навчального закладу та виокремлено передумови для формування стратегічного управління. Вдосконалено та апробовано методичне забезпечення маркетингового аналізу стратегічної конкурентоспроможності вищих навчальних закладів IV рівня акредитації державної форми власності Черкаської області. За результатами аналізу визначено лідера регіонального ринку послуг з вищої освіти.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, ринок, освітня послуга, вища освіта, стратегія, конкурентоспроможність, маркетинговий аналіз.

Постановка проблеми. У сфері послуг з вищої освіти все більшого значення набуває маркетинг. Пов'язано це, в першу чергу, із загостренням конкуренції між вищими навчальними закладами (ВНЗ), скороченням бюджетних місць і розповсюдженням платної освіти. Для того, щоб ВНЗ мав успіх на освітньому ринку, його послуги повинні бути конкурентоздатними. При цьому конкурентоспроможність освітньої послуги, порівняно з іншими товарами та послугами, має свою специфіку, тому виникає необхідність у дослідженні методів її оцінювання. Саме для цього в сучасну систему освіти вводиться поняття освітнього маркетингу – як невід'ємної складової організації навчального процесу.

Актуальність і практична значимість дослідження обумовлена низкою причин. По-перше, нині в системі української освіти існує прогалина в маркетинговому управлінні ВНЗ, адже окремо створених напрямів регулювання даного питання не існує. По-друге, в умовах конкуренції на ринку освітніх послуг саме маркетинг та його складові є основними інструментами вирішення питань щодо позиціонування закладу та його місця на ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Зважаючи на актуальність, дослідженню проблем маркетингу в освіті присвячено наукові праці таких

авторів, як: А. М. Костюченко [1], О. В. Родіонов [2], В. В. Сиченко [3] та ін. Маркетинговому аналізу ринку освітніх послуг присвячені також публікації одного зі співавторів [4-5].

Проте, не зважаючи на повноту проведених досліджень вищезазначеними авторами, залишається маловивченим питання методичного забезпечення маркетингового аналізу стратегічної конкурентоспроможності вищих навчальних закладів.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є вдосконалення методичного забезпечення маркетингового аналізу конкурентоспроможності вищих навчальних закладів Черкаської області.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В Україні вища освіта визнана однією з провідних сфер суспільного розвитку. Нині освітня національна інноваційна система України лише формується. Для створення та реалізації інноваційних моделей необхідна розробка та запровадження відповідної стратегії розвитку ВНЗ. Формування загального маркетингового комплексу стратегій ВНЗ визначає політику вибору стратегії підготовки фахівців з різних напрямків. У теорії маркетингу розглянуто комплекс подібних стратегій стосовно товару. Адаптація даної стратегії до ринку освітніх послуг з вищої освіти є актуальною проблемою для ВНЗ.

Стратегію варто розуміти як систему задекларованих цілей і напрямів розвитку вищого навчального закладу, базовий інструмент управління вищою освітою, покладений у побудову національної стратегії. Необхідність розробки стратегії має на меті не тільки внутрішній розвиток ВНЗ, але і його співпрацю з іншими громадськими інститутами. Для цього необхідні висококваліфіковані фахівці, які володіють знаннями і компетентностями зі стратегічного управління, маркетингових досліджень, педагогіки вищої школи. Слід зазначити, що загальна стратегія діяльності ВНЗ на ринку послуг з вищої освіти визначається сучасним станом і динамікою кон'юнктури попиту і пропозиції на робочу силу на галузевому ринку праці, матеріально-технічним, науково-методичним потенціалом освітнього закладу, комплексом макроекономічних і соціально-демографічних чинників [6].

Щоб розглядати в деталях процес маркетингового аналізу стратегічної конкурентоспроможності ВНЗ, потрібно спочатку визначити, з яким продуктом він виходить на ринок. У ході розробки стратегії необхідно ретельно дослідити особливості послуг з вищої освіти, їх відмінності від товарів, інші характеристики й основні елементи. Проте теоретичні концепції маркетингу і управління послугами склалися не так давно. Базовою роботою в цьому сенсі вважається стаття Дж. Л. Шостака в журналі "Journal of Marketing" 1977 року [7]. Ця стаття була першою спробою розділити товари і послуги, здолати орієнтацію маркетингу лише на товари, виділити головну відмінну характеристику послуг, їх невідчутність. Починаючи з кінця 70-х років ХХ ст., послуги перетворилися на предмет пильної уваги багатьох дослідників, які виявили і описали й інші характеристики послуг, такі як неможливість зберігання, невіддільність виробництва послуги від її вжитку, непостійність якості. Цікавою особливістю освітніх послуг є активна

участь клієнта в процесі надання послуги. Це пояснюється поєднанням у них двох найважливіших елементів – процесу і результату. У випадку освітніх послуг результатом є той приріст, або зміна в освітньому ступені, або професійної кваліфікації, до чого прагне одержувач послуги. Процесом є саме навчання, певним чином організоване і оснащене відповідними ресурсами. Результат дуже важливий, але конкуренція між виробниками послуг у більшості випадків йде на рівні процесу [8]. Наприклад, при підготовці бакалавра з маркетингу, результат, до якого прагнуть різні ВНЗ, що надають послуги бакалаврської підготовки за спеціальністю 075 «Маркетинг», виражений у певній сумі знань, умінь і навичок, підтверджених відповідним документом. Результат залежить від того, як організований процес навчання, які ресурси є і наскільки ефективно вони використовуються, а також від активності і мотивації самого студента, від його попередньої підготовки, здібностей тощо.

Важливим засобом інтеграції ВНЗ у сучасну економічну структуру України є включення в структуру їхньої діяльності маркетингу. Під маркетинговою стратегією ВНЗ ми розуміємо таку діяльність, яка спрямована на використання найефективніших методів досягнення поставленої мети засобами маркетингу. Філіп Котлер визначає стратегію маркетингу як раціональну, логічну побудову, керуючись якою організаційна одиниця розраховує вирішити свої маркетингові завдання [9].

Аналіз ринку є основою для розробки маркетингової стратегії ВНЗ, яка передбачає використання найефективніших методів досягнення його мети засобами маркетингу. Так, класичні стратегії Майкла Портера, стосовно ВНЗ, включають чотири основних альтернативи [6]:

1. Виробництво освітніх послуг з найменшими витратами.
2. Диференціація освітніх послуг.
3. Орієнтація на широкий ринок.

4. Орієнтація на вузьку ринкову нішу.

Які б моделі не використовувало керівництво для розробки маркетингової стратегії ВНЗ, потрібно створювати споживчі цінності через розробку унікальних освітніх програм з урахуванням міжнародних аналогів.

Викладене вище дає підстави вважати, що наявність передумов для формування маркетингової стратегії, зокрема досвіду стратегічного управління, є запорукою стратегічної конкурентоспроможності ВНЗ. Ці передумови полягають у наданні освітніх послуг з підготовки бакалаврів і магістрів спеціальності 075 «Маркетинг», оскільки професорсько-викладацький склад, який забезпечує викладання дисциплін професійної підготовки цієї

спеціальності, а також найбільш здібні студенти можуть бути безпосередньо задіяні у розробці маркетингової стратегії.

Проведемо маркетинговий аналіз стратегічної конкурентоспроможності вищих навчальних закладів IV рівня акредитації державної форми власності Черкаської області – Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (УДПУ), Уманського національного університету садівництва (УНУС), Черкаського державного технологічного університету (ЧДТУ) та Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (ЧНУ). Для цього спочатку у табл. 1 зведемо основні показники, що відображають стан стратегічної конкурентоспроможності досліджуваних ВНЗ.

Таблиця 1

Показники стратегічного розвитку вищих навчальних закладів IV рівня акредитації державної форми власності Черкаської області

Найменування показника	УДПУ		УНУС		ЧДТУ		ЧНУ	
	2013 р.	2017 р.	2013 р.	2017 р.	2013 р.	2017 р.	2013 р.	2017 р.
1. Регіональна пропозиція послуг з вищої освіти (загальний обсяг ліцензійних місць)	34709 (2013 р.) / 47931 (2017 р.)							
2. Регіональний попит на послуги з вищої освіти (всього подано оригіналів документів)	12359 (2013 р.) / 13562 (2017 р.)							
3. Обсяг ліцензійних місць	4103	9775	3625	6670	4565	4876	6122	10527
4. Подано заяв	6484	6915	2950	4219	5171	5194	7623	7892
5. Подано оригіналів документів	1943	3959	1361	1623	1560	1639	1670	1969
2017 р. у % до 2013 р.	-	203,8	-	119,3	-	105,1	-	117,9
6. Популярність ВНЗ, % (р.5 / р.4)	30,0	57,3	46,1	38,5	30,2	31,6	21,9	24,9
зміни у 2017, порівняно з 2013 р.	-	+27,3	-	-7,7	-	+1,4	-	+3,0
7. Зайнято місць, % (р.5 / р.3)	47,4	40,5	37,5	24,3	34,2	33,6	27,3	18,7
зміни у 2017, порівняно з 2013 р.	-	-6,9	-	-13,2	-	-0,6	-	-8,6
8. Частка ринку, % (р.5 / р.2)	15,7	29,2	11,0	12,0	12,6	12,1	13,5	14,1
зміни у 2017, порівняно з 2013 р.	-	+13,5	-	+1,0	-	-0,5	-	+0,6
9. Кількість ліцензованих спеціальностей за I бакалаврським рівнем	д/н	36	д/н	19	д/н	36	д/н	46
10. Контингент студентів, осіб	д/н	9048	д/н	5383	д/н	4650	д/н	5912
11. Вартість навчання (бакалавр, денна форма), грн	д/н	7320	д/н	10980	д/н	11300	д/н	13677
12. Частка науково-педагогічних працівників з науковими ступенями, %	д/н	73,6	д/н	62,0	д/н	67,8	д/н	75,2
13. Навчальна площа будівель, м ³	д/н	23068,8	д/н	34717,0	д/н	17909,3	д/н	47643,2
14. Обсяг державного фінансування, тис. грн	д/н	59423,4	д/н	48085,3	д/н	80180,0	д/н	66616,8
15. Місце у загальному рейтингу	д/н	70-71	д/н	91	д/н	129	д/н	39-40

Джерело: сформовано та проведено розрахунки за даними, наведеними у [10-15].

З даних, наведених у табл. 1, видно, що у загальному (консолідованому) рейтингу [15], який містить результати рейтингування трьох основних рейтингів «ТОП-200 Україна», «Webometrics» і «Scopus», державні ВНЗ Черкаської області станом на кінець 2017 року отримали місця від 129 до 39, при чому абсолютним лідером у кожному рейтингу був Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Не зважаючи на те, що названі рейтинги відображають переважну більшість аспектів розвитку вітчизняних ВНЗ, вони є статичними, тобто не враховують динаміки розвитку, тим більше стратегічного, а також не включають до свого складу маркетингової складової. У зв'язку з цим було прийняте рішення до результатів загальнонаціональних рейтингів ВНЗ включити результати маркетингової діяльності та врахувати стратегічний розвиток для вдосконалення методичного забезпечення маркетингового аналізу стратегічної конкурентоспроможності ВНЗ регіону (див. табл. 1).

Основними стратегічними маркетинговими показниками ринку послуг з вищої освіти Черкаської області є статистичні дані за 2013 і 2017 рр. регіональної пропозиції (загального обсягу ліцензійних місць), що зросла на 38,1% та регіонального попиту (кількості поданих оригіналів документів, тобто факт вступу), який збільшився всього на 9,7%. Позитивною також є динаміка цих показників у кожному регіональному державному ВНЗ, відповідно найбільший ріст обсягу як попиту (+103,8%), так і пропозиції (+138,2%) демонструє Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, а найменший, відповідно +5,1% і +6,8%, – Черкаський державний технологічний університет. Примітним є також те, що 4 досліджуваних ВНЗ (10,5%) з 38 суб'єктів, які надавали послуги з вищої освіти у 2017 році, займають сумарну частку регіонального ринку 67,4%.

Для наочності побудуємо за даними табл. 1 графік попиту на послуги з вищої освіти у Черкаській області (рис. 1).

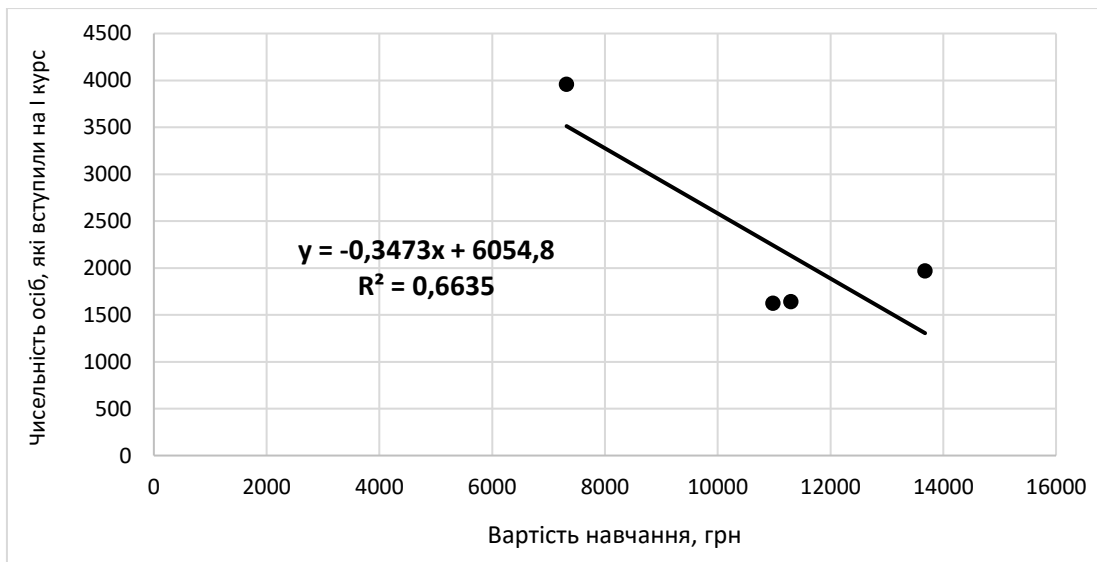

Рис. 1. Графік попиту на послуги з вищої освіти у Черкаській області (станом на кінець 2017 року)

Джерело: побудовано авторами за даними, наведеними у табл. 1.

З даних рис. 1 видно, що графік попиту характеризує обернену залежність чисельності вступників від вартості навчання. Економічна інтерпретація одержаного рівняння залежності наступна: зі зростанням

вартості навчання на 1 тис. грн чисельність бажаючих вступити на навчання до вищих навчальних закладів IV рівня акредитації державної форми власності Черкаської області зменшується на 347 осіб.

Для проведення маркетингового аналізу стратегічної конкурентоспроможності досліджуваних вищих навчальних закладів за даними табл. 1 сформуємо табл. 2, де

визначимо їх місця за основними рейтинговими показниками, застосувавши метод суми місць, за якого найкращим буде стан того, сума місць якого найменша.

Таблиця 2

Ранжування ВНЗ IV рівня акредитації державної форми власності Черкаської області за місцями у рейтингу стратегічної конкурентоспроможності

Найменування рейтингового показника	УДПУ	УНУС	ЧДТУ	ЧНУ
1. Стратегічна динаміка чисельності осіб, які вступили на I курс (темپ приросту у 2013-2017 рр.)	1	2	4	3
2. Популярність ВНЗ (частка оригіналів документів у кількості поданих заяв)	1	2	3	4
3. Стратегічна динаміка популярності (приріст частки оригіналів документів у кількості поданих заяв за 2013-2017 рр.)	1	4	3	2
4. Зайнято ліцензійних місць вступниками	1	3	2	4
5. Стратегічна динаміка чисельності зайнятих ліцензійних місць	2	4	1	3
6. Частка ринку	1	4	3	2
7. Стратегічна динаміка частки ринку (зміни за 2013-2017 рр.)	1	2	4	3
8. Кількість ліцензованих спеціальностей за I бакалаврським рівнем	2	3	2	1
9. Контингент студентів (загальна чисельність студентів)	1	3	4	2
10. Вартість навчання (бакалавр, денна форма)	1	2	3	4
11. Частка науково-педагогічних працівників з науковими ступенями	2	4	3	1
12. Навчальна площа будівель	3	2	4	1
13. Обсяг державного фінансування	3	4	1	2
14. Місце у загальному (консолідованому) рейтингу	2	3	4	1
Сума місць	22	42	41	33
Рейтингове місце вищого навчального закладу	I	IV	III	II

Джерело: розроблено авторами за даними, наведеними у табл. 1.

З даних, наведених у табл. 2, видно, що Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини зайняв I місце у восьми з 14 рейтингових показниках маркетингової діяльності, що ввійшли до запропонованого рейтингу стратегічної конкурентоспроможності, натомість, як його найближчий конкурент, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, лише у чотирьох, а Черкаський державний технологічний університет – у двох.

Таким чином, за мінімальним значенням суми 14 місць, яке склало 22, лідером регіонального ринку послуг з вищої освіти у 2017 році став Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; з показником суми місць 33 друге місце зайняв Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; третє місце, випереджаючи аутсайдера всього на 1 бал, отримав Черкаський державний технологічний університет;

найгірший стан стратегічної конкурентоспроможності виявився в Уманського національного університету садівництва, який не випередив конкурентів за жодним показником рейтингу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що ринок послуг з вищої освіти у Черкаській області має вагомий потенціал стратегічного розвитку, оскільки досліджувані суб'єкти цього ринку протягом 2013-2017 рр. збільшили сумарну ринкову частку з 52,8 до 67,4% в умовах значного переважаючого темпів росту пропозиції над попитом.

За результатами проведеного маркетингового аналізу встановлено, що серед вищих навчальних закладів IV рівня акредитації державної форми власності Черкаської області найвищий рівень стратегічної конкурентоспроможності має Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Результати його маркетингової діяльності забезпечили

лідерство у: стратегічній динаміці чисельності осіб, які вступили на I курс; частці оригіналів документів у кількості поданих заяв; прирості частки оригіналів документів у кількості поданих заяв за 2013-2017 рр.; зайнятті ліцензійних місць вступниками; максимальній частці ринку та його стратегічній динаміці за 2013-2017 рр.;

чисельності контингенту студентів; найнижчій вартості навчання бакалаврів денної форми.

Запропонований рейтинг є універсальним і може бути апробований як на регіональному, так і на загальнодержавному рівні, що і стане перспективою подальших досліджень авторів.

Список використаної літератури

1. Костюченко, А. М. Специфіка маркетингу освітніх послуг та сучасні проблеми освіти в Україні в умовах ринкового середовища / А. М. Костюченко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2011. – Вип. 5(3). – С. 43–49.
2. Родіонов, О. В. Маркетинг освітніх послуг ВНЗ / О. В. Родіонов // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». – 2010. – № 5. Т. 3. – С. 184–185.
3. Сиченко, В. В. Сутність та особливості маркетингу освітніх послуг в Україні / В. В. Сиченко // Державне будівництво. – 2007. – № 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2007_2_23.
4. Білошкурський, М. В. Факторний аналіз кон'юнктури ринку освітніх послуг / М. В. Білошкурський // Політичні, правові та фінансово-економічні пріоритети розвитку економіки України: стратегія і перспективи : [збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції] ; 28 травня 2014 року. – Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві». – 2014. – С. 39–43.
5. Chyrva, O. H. Marketing analysis of the market conditions of higher education in Ukraine / O. H. Chyrva, M. V. Biloshkurskyi, N. O. Pacheva // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 4(12). Ч. 2. – С. 112–116.
6. Porter, M. E. Strategy and society: the link between competitive advantage and corporate social responsibility / M. E. Porter, M. R. Kramer // Harvard Business Review. – December 2006. – Vol. 84(12). – P. 78–92.
7. Shostak, G. L. Breaking free from product marketing / G. L. Shostak // Journal of Marketing. – 1977. – Vol. 41(4). – P. 73–80.
8. Прус, Л. Р. Конкурентні стратегії вищих навчальних закладів / Л. Р. Прус // Конкуренція. Вісник Антимонопольного Комітету України. – 2006. – № 4(23). – С. 26–30.
9. Котлер, Ф. Стратегический маркетинг некоммерческих организаций : пер. с англ. / Ф. Котлер, Алан Р. Андреасен. – 6-е изд. – Ростов н/Д : Феникс, 2007. – 854 с.
10. Рейтингові списки [Електронний ресурс] // Сервіс пошуку абітурієнтів 2012-2017. – Режим доступу : <https://abit-poisk.org.ua/rate-review>.
11. Офіційний сайт Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://udpu.org.ua>.
12. Офіційний сайт Уманського національного університету садівництва. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.udau.edu.ua>.
13. Офіційний сайт Черкаського державного технологічного університету. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://chdtu.edu.ua>.
14. Офіційний сайт Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cdu.edu.ua/>.
15. Рейтинг вищих навчальних закладів Черкас 2017 [Електронний ресурс] // Освіта в Україні – Освіта.ua. – Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/rating/45570>.

Бібліографічний опис для цитування:

Білошкурська, Н. В. Маркетинговий аналіз стратегічної конкурентоспроможності вищих навчальних закладів регіону / Н. В. Білошкурська, М. В. Білошкурський, Р. О. Кравченко // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 26–30.

УДК 330.341.1:331.5

INNOVATIVE APPROACHES TO THE FORMATION OF A LABOR MOTIVATION SYSTEM AT MICRO, MESO- AND MACRO LEVELS

Harnyk O. A.

Анотація. Автором в процесі дослідження було проаналізовано трансформаційні зміни у системі мотивації праці на різних рівнях. Розроблено комплекс рекомендацій щодо формування ефективної системи мотивації здатної забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток вітчизняної економіки на інноваційних засадах.

Ключові слова: система мотивації праці, соціально-економічний розвиток, інноваційні засади, інноваційні підходи, життєвий цикл, корпоративна культура, гнучкі форми зайнятості.

The problem's setting. Management activity is characterized by evolutionary development which leads to the transformation of the economic person into the social person. Systemic changes taking place in our society and economy encourage the introduction of new (innovative) conceptual approaches to motivating staff. Changes in the character and content of labor, caused by the production automation, intellectualization and spreading humanistic tendencies in all spheres of society's life, inevitably affect the emergence of new incentives, motives, values of a man and formation of a modern motivational system of enterprises.

The analyses of resent publications on the theme. Studying transformational changes in the labor motivation system at different levels, the scientific results are analyzed in the writings of D. P. Bohynia [1], A. V. Vasylyk [2], V. M. Honcharov [3], A. M. Kolot [4], D. A. Komisarenko [5], I. G. Mantsurov [6], G. V. Monastyrskya [7], M. V. Semykina [8] and others. At the same time, from the scientific and practical point of view, the problem of the formation of an effective system of labor motivation under modern conditions of management requiring application of innovative scientific and methodological approaches to the formation of such system is not sufficiently researched.

The aim of the article. The main purpose of the research is to develop recommendations

for the formation of an effective system of labor motivation capable of ensuring sustainable socio-economic development of the domestic economy on an innovative basis.

The main results and its grounding. The purpose of functioning labor motivation system is to create the necessary ideological basis for understanding new tasks during the formation of the enterprise's motivational system. The tasks that specify its purpose are: firstly, the theoretical and methodological provision of objectivity of the main conceptual provisions; secondly, activation of motivational processes in the enterprise; thirdly, creation of the necessary base for increasing the level of incentives for the personnel of the enterprise; fourthly, formation of internal staffing needs to work qualitatively and effectively.

Taking into account tasks, the content is formed, a motivational strategy and a program is developed specifying goals and objectives of the concept and strategy and reflecting the complex of management and socio-economic measures aimed at implementation of the motivational policy, as well as the mechanism for its implementation is developed.

A well-planned system of labor motivation can significantly increase the efficiency of personnel work, increase sales, improve the production process and customer service without much material costs and strengthen the market economy of the country. After all, when an employee performs his duties with

complete dedication and his goals of self-development include the development of an enterprise in general, the coefficient of usefulness increases several times. As a rule, the lack of motivation is the first step towards a decline at the micro, meso- and macro- levels, since the disgruntled employee does not perform his duties qualitatively, behaves badly and distributes negative information about the company, as a result of which the company's reputation and prestige are lost.

Assessing the evolutionary way of development of social, economic, cultural, environmental and other processes taking place in the world, we can speak about main tendencies of the development of society which will influence directions of the formation of labor motivation system under the conditions of innovative changes in the economy and reflected in the generally accepted concept:

1) spreading globalization processes on the planetary scale which will lead to internationalization of production, exchange, distribution, consumption and, ultimately, the lifestyle (which will determine needs of a man, and, consequently, motives of its activity);

2) changing the management philosophy in connection with spreading humanitarian tendencies which will promote the development of social-oriented management, aimed not at an individual, but on the integrity (common mission, common goal and common interests);

3) spreading innovation in all segments of human life and, as a result, a partial return to the technical component, but on a qualitatively different basis. It is an integrated one which shows interconnection of technologies from different sectors that will influence processes of socialization and humanization of labor and will change the labor content;

4) informatization of all spheres of society, labor virtualization, changing approaches not only to labor content but also to its evaluation [8].

At the same time, it is necessary to understand that realities of the modern Ukrainian economy emphasize the attention of scientists

and practitioners on the need for effective management of the enterprise. Personnel management representing a human factor for the development of production becomes of special significance.

As a result, new human resources management system gradually began to be formed. However, it should be admitted the fact that no matter what the beautiful ideas, the latest technologies and the fairest external conditions, but without forms and methods of material incentives for personnel, it is impossible to achieve high-performance work. One of these guidelines is the choice of priority directions of the formation of labor motivation system characterizing interests of all subjects of the labor market and improving this system, taking into account the stages of the "life cycle". This is shown schematically in Figure 1.

Directions of the development of labor motivation system corresponding to sector 1 (Figure 1) are achievement of the optimum point, the consensus of interests of employers, workers and society as a whole will be positioned in the modern economy first of all. This will provide an opportunity for the fastest effect and cost-effectiveness from the implementation. Employers are interested in applying these stimulating methods of work in this system; employees are interested in their application and use; public and non-governmental organizations are interested in the support of implementation of motivation methods. It is worth noting that such segment is characterized by a combination of interests of all participants in the process of stimulation and motivation.

So, for example, such stimulating factor as increasing wages satisfies interests of all participants in the system of labor motivation. An employee receives larger material reward for the same amount of work which allows him to have higher level of purchasing power. The society receives a general increase in the subsistence minimum, an increase in the amount of social benefits and material assistance; state institutions receive an

increase in capital inflows; employers and employees get significant amounts of profits

(costs of implementing the incentive factor in “wage increases” are low).

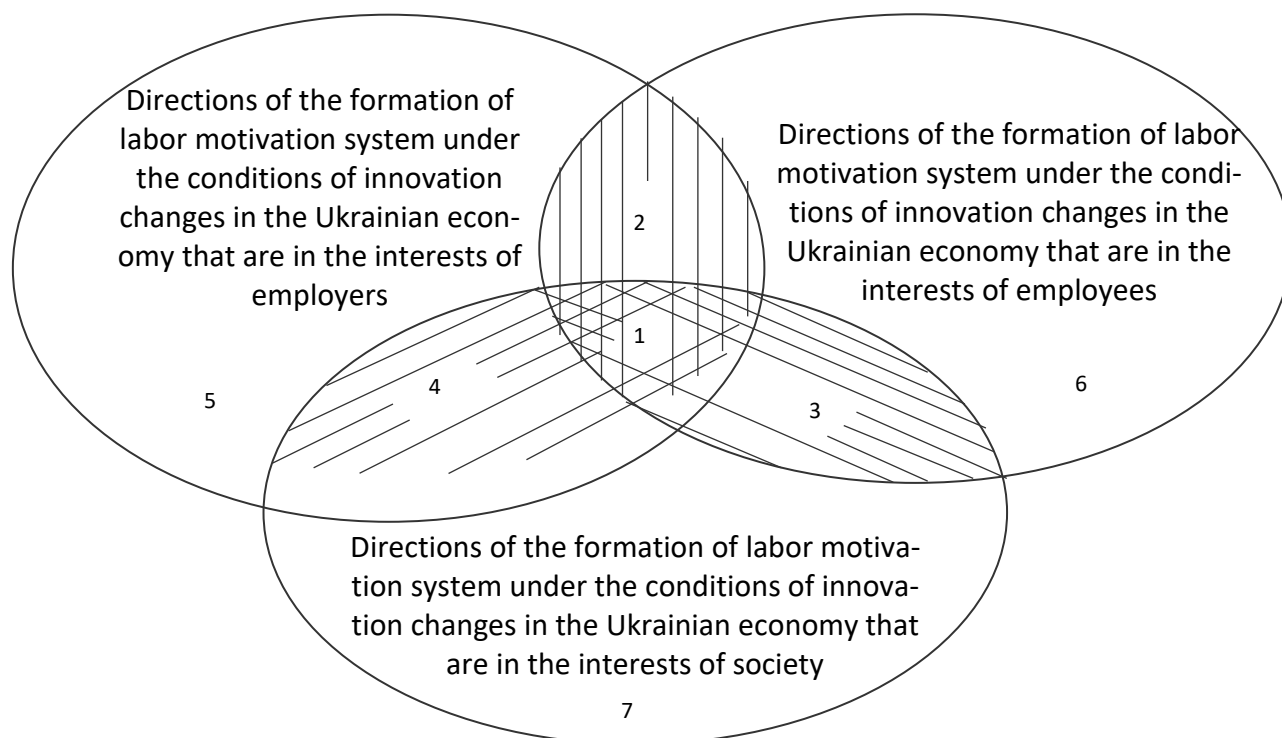

Fig. 1. Model for coordinating interests of subjects of labor motivation system under the conditions of innovative development of the economy

Source: [9].

Directions of formation and development that meet the sector of interests 2 are quickly and positively implemented in the enterprises. Employers are interested in implementing appropriate incentive methods, thus creating a significant human resource potential and systems for motivating labor at the micro, meso- and macro- levels. Employees form demand for labor. However, such motivating factor as “wage increases” is not a direct interest for both enterprises and government organizations. For this reason, they have the opportunity not to implement it, unless economic interests of enterprises and interests of state institutions are taken into account. Employers are not interested in directions of the formation of labor motivation system under the conditions of innovation in the Ukrainian economy, according to segment 3, that is taking into account interests only of employees and society. For example, it is the conclusion of long-term

employment contracts which will reduce the supply of skilled labor on the market that is not beneficial to employers. Also, employers cannot rely on loyalty and work efficiency for objective reasons (for example, permanent sick leave, maternity leave, childcare leave and so on). In such situations, employees or state institutions are required to motivate employers and this is only possible if their profits exceed costs of their incentives.

Employees are not interested in directions of the formation of labor motivation system, according to segment 4 that is taking into account interests only of employers and society. Therefore, implementation of certain incentives of this group requires support from local, regional or state self-government which will take place provided that costs of labor motivation are supplemented by additional profits.

Directions of the development characterizing interests only of employers, employees or the state (region) separately, are unacceptable, since they are subjected to significant influence from other participants in this system. However, sometimes one of the participants may influence others.

Thus, it is necessary to choose priority directions of the formation of labor motivation system under the conditions of the innovative development of the Ukrainian economy which characterize interests of all subjects of the labor market to greater extent. This will enable to reduce extra costs to a minimum level, as

well as hope for an increase in the life cycle of innovations. First of all, the ultimate goal of using the model of reconciliation of interests is achieving a high level of labor quality on the basis of creating a proper corporate culture, conducive to solving issues of increasing human capital. At the same time, size and quality of human capital become the main factors of sustainable development, that is, such development in which the total capital of society is preserved, including reproducible capital (equipment, buildings, etc.), natural capital (natural resources and quality of environment) and human capital.

Table 1

Characteristics of labor motivation system at all stages of the life cycle of the enterprise

Stages of the life cycle	The role of an employee in labor motivation system	Methods of labor motivation	Criteria (indicators) of the effectiveness of labor motivation system management in the enterprise
Birth	Enthusiastic follower	Application of motivational levers of influence on the use of attracted human resources	Average number of staff; quantitative and qualitative staffing; coefficient of staff turnover; coefficient of use of the working time fund
Growth (childhood and youth)	Focused on achievement	Traditional methods of motivation: growth of wages, bonuses, surcharges, allowances, bonuses by results of work, increase of its productivity	Labor productivity; size of real and nominal wages; coefficient of staff turnover; share of certified jobs; coefficients of use of innovations; degree of satisfaction with labor; level of social tension and conflict
	Focused on development		
Maturity (early maturity, flowering, full maturity)	Focused on improving work	Motivation for the general result by means of participation in profits, individualization of wages by the level of education, qualification, intellectualization and innovation of labor, application of new forms of employment, provision of career and professional growth, expansion of the system of social privileges	Labor productivity; coefficient of personnel qualification; share of workers involved in property; number of rational proposals for one worker
	Socially responsible		
Renaissance	Enthusiast-innovator	Labor motivation to increase competitiveness; use of innovative methods; raising skills of employees and their interest in implementing modern knowledge in innovation activities; formation of innovative corporate culture	Labor productivity; coefficient of personnel qualification; share of employees involved in property; share of introduction of the latest technologies; number of scientific developments and production of science-intensive products; share of use of intellectual potential and creatively active workers

Source: [9].

Improvement of labor motivation system must be carried out at all stages of the life cycle of the enterprise. Based on the levels of “life cycle” in Table 1, the system of interdependencies supplemented by us

between labor motivation system and its “life cycle” is shown. Along with the main features of labor motivation system, characterizing each stage of the life cycle, problems and causes that cause a crisis situation in the

enterprise are presented [5; 9].

At the stages of “birth” and “growth” a particular emphasis should be placed on an employee, his personality and professional characteristics. At the stage of “maturity” methods of labor motivation are of particular importance in order to achieve certain performance indicators. Therefore, for this stage of the company’s life cycle, the use of such methods as income participation, individualization of wages, application of new forms of employment, career and career development and expansion of the system of social benefits are characteristic.

The stage of “Renaissance” is characterized by the desire for reorientation, rejuvenation, restoration of the company’s competitiveness. As a result, personal and professional characteristics of the individual as an innovator (ability to innovate, study, and retrain and initiativeness) and use of innovative methods of labor motivation, introduction of new structures of personnel management and formation of innovative corporate culture are given first place.

Thus, the economic efficiency of production depends on labor motivation system and the choice of the model of this system is determined by the stage of the enterprise’s life cycle. It should be noted that each stage of the life cycle puts the company before specific problems. Such critical situations can be eliminated by introducing certain changes in the motivational system which should be implemented in the shortest possible time. Exiting the crisis requires the change in the concept of motivation and staff incentives.

Corporate culture plays an important role in labor motivation system and it is characterized by a set of rules, norms of behavior, internal values that are not subject to explanation but are the basis of it. The attitude of employees to their official duties is largely due to their personality, professional level of preparation and character. This formation of a corporate person takes place under the influence of the

environment on the enterprise, firm or organization.

The relationship between corporate culture and labor motivation system is objectively determined by their general target orientation for the formation of labor behavior patterns that contribute to personal and organizational development. However, unified conceptual foundations have not yet been developed in the economic science to integrate principles of motivation theories and corporate culture into a logically interconnected, integrated system of scientific knowledge of principles and methods of managing labor behavior which ensure the maximum use of labor potential.

Improving its organization is one of directions for improving labor motivation. It contains goal setting, expansion of labor functions, labor enrichment, production rotation, application of flexible schedules and improvement of working conditions.

The main factor in the development of distance employment is the rapid development of information and communication technologies and formation of an information society. The service sector plays the dominant role in it.

The practice of a number of developed countries has shown that distance employment not only means the ability to work at home but also fosters more flexible employee approach to performing his functions, since he can optimize the use of working time. The use of non-standard forms of employment modifies the system of labor relations and labor market functions, the role of trade unions, stimulates competition in the market, influences the nature of labor demand and supply, stimulates adaptation of companies to new forms of labor which serve as the basis for increasing their competitiveness, increases alternative for both consumers of labor, as well as workforce owners.

Flexible forms of employment are a phenomenon of the new labor market. They can be classified according to criteria and parameters and influence transformation of employment

flexibility mechanisms as a way of changing employment parameters (volume and structure of demand and labor supply) under the influence of external and internal factors and interconnected. Thus, adapting the firm to external factors by changing the number of employees (numerical flexibility) and duration of the working day (time flexibility) leads to transformation of quantitative employment parameters. At the same time, changes in the organization of labor processes (functional flexibility) and in the system of workplaces (spatial flexibility) are its qualitative characteristics [1].

The time flexibility mechanism includes a flexible work schedule, overtime work, part-time work and leave on a voluntary basis and on the initiative of the administration. Main mechanisms of functional flexibility are transfer of workers to another place of work for production necessity and execution of works that are not duties of the employee. The mechanism of spatial flexibility is remote flexibility (employment outside of the main office during all or part of the working week).

Under the conditions of the financial and economic crisis in Ukraine, accompanied by a reduction in aggregate demand, enterprises most often used flexible forms of employment: involuntary part-time employment (partial unemployment); part-time employment patterns; non-standard organizational forms of employment: temporary work, secondary employment (part-time), “distance” employment or “freelance”, “borrowed labor” (outsourcing, outstaffing, leasing of personnel); non-standard jobs: homework, call workers; flexible (non-standard) working-time regimes that can be applied both for full time and part-time work.

The use of flexible employment has its advantages and disadvantages. The main advantages include:

- regulation of working time taking into account the economic situation in the enterprise;
- saving of expenses by increasing duration of the working day, flexible working

hours of workers in the transition to flexible working hours;

- increase in labor productivity (the use of flexible forms of employment leads to its growth by 20%);

- quick and effective response to changes in supply and demand in the labor market;

- minimizing problems of retiring the company’s employees by moving from full employment to its flexible forms;

- replenishment of the labor market by youth and its adaptation to new working conditions; increase (or saving in the reduction of production volumes) of the number of employed without increasing the number of jobs;

- there is an opportunity at the individual level to meet the needs of individual citizens in a combination of work with other social responsibilities.

Along with positive aspects of application of flexible forms of employment and working hours, it is worth noting some negative aspects. In particular, they include: difficulties in organizing work under conditions of multi-shift work; less adaptability of workers employed part-time in production teams; increased fatigue of workers in case of compressed working time regime; insufficient or absent social protection of workers, alienation of them from goals of the organization; resource-based approach to labor instead of humanistic approach aimed at developing labor potential and improving the quality of worker life. It should also be noted that the use of flexible forms of employment in the context of the innovative development can be an alternative to unemployment. Accordingly, it requires the development of rules of legal regulation of this area in accordance with general trends in the development of the European labor legislation.

Conclusions and further prospects of the research. The above makes it possible to conclude that under the conditions of the innovative development of the economy there is a reassessment of labor values. This requires finding new approaches to determining factors

that influence the formation of labor motivation system and consequences of their formation. The following factors influence the formation of labor motivation system under the conditions of the innovative development: internal (content and significance of labor) and external ones (organizational-economic, social-psychological, intellectual and innovative). At the same time, one of the most important

factors in the formation of labor motivation system is the effectiveness of innovation introduction. Innovative factors are determined by creation of conditions that maximize the number of scientific developments and implementation of achievements in the scientific and technological progress and develop the creative activity of employees.

Список використаної літератури

1. Богиня, Д. П. Інноваційна праця в умовах трансформації економіки / Д. П. Богиня // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2008. – № 2(12). – С. 40–43.
2. Василик, А. В. Сучасні підходи до мотивації інтелектуальної активності персоналу підприємства / А. В. Василик // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. – Спец. вип. : Соціально-трудова відносина: теорія і практика. – К. : КНЕУ, 2010. – Т. I. – С. 124–132.
3. Гончаров, В. М. Зарубіжний досвід стимулювання інноваційної активності на підприємстві : аспекти оплати праці / В. М. Гончаров, О. В. Додонов, Є. В. Гончаров // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». – Хмельницький, 2008. – Вип. № 3. Т. 1. – С. 141–143.
4. Колот, А. М. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань / А. М. Колот // Глобальна економіка XXI століття: людський вимір : монографія / [Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот, Я. М. Столярчук та ін.] ; за заг. ред. Д. Г. Лук'яненка, А. М. Поручника ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ : КНЕУ, 2008. – С. 93–104.
5. Комісаренко, Д. А. Принципові підходи до побудови моделі життєвого циклу підприємства малого бізнесу / Д. А. Комісаренко // Регіональні перспективи. – 2004. – № 3–5. – С. 61–63.
6. Манцуров, І. Г. Збалансованість попиту та пропозиції на ринку кваліфікованої праці як фактор інноваційного розвитку економіки України : монографія / І. Г. Манцуров, З. П. Бараник, С. С. Ващаєв, А. В. Яценко ; [за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І. Г. Манцура]. – К. : КНЕУ, 2008. – 381, [3] с.
7. Монастирська, Г. В. Багаторівневість системи мотивації українського працівника / Г. В. Монастирська // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький, 2011. – Вип. № 6. Т. 1. – С. 115–118.
8. Семикіна, М. В. Мотивація праці: нова парадигма в умовах конкурентного середовища / М. В. Семикіна // Чернігівський науковий часопис. Серія 1 «Економіка і управління». – Чернігів, 2011. – Вип. № 2(2). – С. 118–126.
9. Ткаченко, О. А. Удосконалення системи мотивації праці в умовах інноваційного розвитку. / О. А. Ткаченко // Інноваційна модель розвитку: тенденції та перспективи економічної трансформації : колективна монографія / за ред. В. Д. Бесєдіна, А. С. Музиченка. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – С. 220–226.

Бібліографічний опис для цитування:

Harnyk, O. A. Innovative approaches to the formation of a labor motivation system at micro, meso- and macro levels / O. A. Harnyk // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 31–37.

УДК 331.25

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**Бондарук Т. Г., Бондарук І. С.**

Анотація. Стаття присвячена поглибленню теоретико-методичних засад формування системи пенсійного забезпечення з визначенням напрямів посилення її ролі у стимулюванні соціально-економічного розвитку країни. Розкрито зміст системи пенсійного забезпечення, обґрунтовано, що система пенсійного захисту є складовою системи соціального захисту населення. З'ясовано, що пенсійне забезпечення є підвидом соціального забезпечення, а пенсійне страхування – відповідно, підвидом соціального страхування, і разом вони входять до системи соціального захисту населення.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійна система, пенсійне страхування, система соціального страхування, система пенсійного захисту, соціальний захист.

Постановка проблеми. Проблеми організації соціально-економічного розвитку країни тісно пов'язані із формуванням системи пенсійного забезпечення. Як показує багаторічна практика саме через систему пенсійного забезпечення, що включає багаторівневі і різноспрямовані структурні елементи, здійснюється реалізація прав громадян на винагороду за свою працю через старість, компенсацію соціальних витрат з нагоди втрати годувальника, по інвалідності. Недостатньо ефективно функціонування вітчизняної системи пенсійного забезпечення багато в чому пов'язане з тим, що досі не вдалося подолати дію ряду негативних соціальних факторів, які впливають на економічну безпеку – зростання витрат на пенсійне забезпечення населення, дефіцит Пенсійного фонду України, посилення демографічного навантаження. Тому виникає потреба в науково обґрунтованому дослідженні особливостей формування системи пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Питання, що стосуються регулювання розвитку пенсійного забезпечення досить широко висвітлюються в науковій літературі. Серед вітчизняних учених, праці яких відіграють важливу роль у дослідженні цієї проблематики відомі такі як І. Л. Сазонець [1], С. В. Сіденко [2] та ін. Водночас гостра

необхідність активізації наукових досліджень у сфері пенсійного забезпечення в Україні зумовлена насамперед наявністю ряду істотних суперечностей пов'язаних з недостатньою ефективністю функціонування пенсійної системи.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретико-методичних засад формування системи пенсійного забезпечення з визначенням напрямів посилення її ролі у стимулюванні соціально-економічного розвитку країни.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Аналіз наявної наукової літератури, показує, що у вивченні проблем пенсійного забезпечення на сучасному етапі в основному переважають дослідження економічного і правового характеру. При цьому всередині економічного блоку досліджень можна виділити фінансову і управлінську (організаційну) групи робіт з пенсійної проблематики.

Серед дослідників фінансово-економічних проблем пенсійного забезпечення часто ототожнюються поняття пенсійна система та система пенсійного забезпечення, розглядаються питання пенсійного страхування, фінансові відносини пенсійної системи, актуарні проблеми системи соціального страхування і т. ін.

У економічній теорії існує декілька різних понять пенсійної системи, яку, як правило, ототожнюють з системою пенсійного забезпечення, зокрема пенсійну систему розглядають як сукупність правових, організаційно-управлінських і фінансово-економічних відносин, з одного боку між найнятими робітниками і індивідуальними підприємцями (а також іншими категоріями громадян, діяльність яких направлена на отримання доходу, матеріальних вигод), з працедавцями і державою, з іншого боку з організаціями, які створені для реалізації довгострокових зобов'язань по пенсійному забезпеченню.

З іншої точки зору, система пенсійного забезпечення є сукупністю створюваних державою правових, економічних, організаційних інститутів і норм, що передбачають надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсій. Так, наприклад, оригінальне визначення системи пенсійного забезпечення надає соціолог І. І. Соколов, який вважає, що поняття «пенсійне життєзабезпечення» – це діяльність спеціалізованих державних і недержавних пенсійних інститутів по реалізації функцій, що полягають в накопиченні, розподілі, примноженні виплат громадянам – пенсіонерам» [3, с. 8]. У цій же роботі підкреслюється, що «пенсійне забезпечення є домінуючою формою соціальної підтримки непрацездатних громадян, а забезпечення нормального рівня життя цих членів суспільства представляється найважливішою суспільною функцією держави» [3, с. 35].

Є і інші визначення, але саме вище наведені відображають два діаметрально протилежних погляди. У першому випадку система пенсійного забезпечення розглядається як сукупність відносин, а в другому – як сукупність інститутів і норм.

Одна з найперших концепцій пенсійного забезпечення була сформульованою О. Бісмарком, який систему пенсійного забезпечення розглядав як систему матеріального захисту робітників та членів їх сімей по старості та у випадку інвалідності,

за якої розмір допомоги, що надається повинен узгоджуватися з тривалістю виплати внесків до пенсійного фонду [4].

Згідно концепції У. Беверіджа, система пенсійного забезпечення – це система матеріального захисту громадян, у якій всім особам при досягненні певного віку забезпечується мінімальна матеріальна допомога (мінімальна пенсія), що фінансується з податкових надходжень держави [5]. На думку німецького економіста Г. Бадера, пенсійне забезпечення – це засноване на добровільних або обов'язкових принципах форма колективного формування особами або групами, фінансових ресурсів для покриття майбутніх потреб, які виникають в результаті випадкових подій [6].

Наприклад, відомий економіст А. К. Соловйов вважає, що сучасна система пенсійного забезпечення є «сукупністю правових, організаційно-управлінських і фінансово-економічних відносин, з одного боку, між найнятими робітниками і підприємцями (а також іншими категоріями громадян, діяльність яких направлена на отримання доходу, матеріальної вигоди), з іншого боку, між працедавцями і державою, довгострокових державних зобов'язань, що встановлюються при виконанні зобов'язань по пенсійному забезпеченню (страхуванню)» [7, с. 10-11].

Автор вважає, що економічною основою сучасної пенсійної системи є обов'язкове пенсійне страхування, що включає страхування через старість, інвалідність, втрату годувальника. Він підкреслює, що: «на економічну стабільність і соціальну ефективність пенсійної системи впливають як довгострокові демографічні процеси і середньострокові макроекономічні тенденції, так і короткострокові суб'єктивні політичні рішення. Все це, у свою чергу, об'єктивно вимагає безперервної (перманентної) зміни базових принципів і конкретних умов, порядку правових, економічних і організаційних взаємин між страхувальниками – державним страховиком – застрахованими громадянами» [7, с. 10-11].

Одночасно, на думку А. К. Соловйова, пенсійні системи на практиці більшості як економічно розвинених, так і держав, що розвиваються, включають декілька основних елементів: 1) державні пенсійні програми; 2) обов'язкові накопичувальні пенсійні програми; 3) професійні пенсійні програми; 4) додаткові накопичувальні програми.

Дещо відрізняється від вищенаведених точка зору дослідника пенсійної системи В. Д. Роїка, який вважає, що «пенсійна модель... ґрунтується на принципах і механізмах, що поєднують боротьбу з бідністю (базові пенсії), об'єднання особистих і колективних зусиль по заробленню пенсійних прав з метою часткового заміщення заробітків (страхова і накопичувальна пенсії)» [8, с. 26]. Цей автор також виділяє окремі моменти пенсійних інститутів 1) інститути пенсійної системи повинні відповідати суспільному устрою, іншим інститутам соціальної і економічної сфери (заробітної плати, податків і так далі), демографічному стану і політиці зайнятості; 2) пенсійні інститути є формою вираження соціальної і економічної політики держави, а також повинні відповідати історичним і культурним традиціям країни; 3) інститути пенсійної системи є інститутами, регулюючими правові відносини в тривалих тимчасових періодах (60-80 років), що пов'язане з періодом заробляння і реалізації пенсійних прав, а тому їх правове поле повинне бути стійким і часто не змінюватися [8].

Аналіз фінансово-економічної групи дослідників проблем пенсійного забезпечення дозволяє зробити висновок про те, що у цих авторів (наприклад, А. К. Соловйова) поняття «пенсійне забезпечення» тотожне поняттю «пенсійне страхування» і, відповідно цьому, проблеми пенсійного забезпечення розглядаються з позицій соціального страхування. На нашу думку, це не зовсім вірно, оскільки пенсійне забезпечення – ширше поняття, що включає різні види забезпечення.

Узагальнюючи дослідження даних авторів можна виділити наступні чинники, які впливають на систему пенсійного забезпечення: 1) демографічні (старіння, смертність); 2) економічні (економічна і соціальна політика держави); 3) правові і політичні (законодавство, рішення владних структур).

На думку управлінської (організаційної) групи економічних досліджень пенсійного забезпечення, пенсійна система є складним організмом, що об'єднує економічні і правові інститути, призначені для задоволення інтересів різних верств суспільства. До основних інститутів пенсійної системи вони відносять: соціальне страхування; соціальні пенсії, що надаються державою і муніципалітетами; приватну страхову ініціативу і корпоративні пенсії, що фінансуються підприємствами [9, с. 52-54]. При цьому позитивним моментом, на нашу думку, виступає те, що вони вважають неправомірним зіставлення цих інститутів, оскільки в розвинених ринкових економіках кожен з цих чотирьох інститутів системи пенсійного забезпечення виконує свою функцію і забезпечує певний рівень соціального захисту. Також вище перелічені автори підкреслюють, що принципові відмінності національних пенсійних систем визначається роллю окремих інститутів пенсійного забезпечення і їх поєднанням, при цьому домінуючу роль віддають інституту соціального страхування з його вигідними, на їх думку, характеристиками:

- обов'язковість (згідно із законом) для страхувальників вносити страхові внески, що визначає масовий характер соціального страхування;

- публічний вид правовідносин суб'єктів соціального страхування, за допомогою якого досягається обов'язковість за законом участі в нім суб'єктів і бездоговірний характер їх відносин;

- обов'язкове (згідно із законом) право застрахованих на отримання страхових ви-

плат при настанні страхових випадків, реалізацію і повноту яких можна добиватися в судовому порядку;

- достатньо «дешево» для населення пенсійне страхування (в порівнянні з особистим), що досягається масовим характером обов'язкової участі в нім практично всіх працюючих.

Як бачимо, автори не розділяють пенсійну систему та систему пенсійного забезпечення. Цей авторський колектив також виділяє функції, які виконують соціальні інститути: створення умов для задоволення потреб членів суспільства; забезпечення соціальної інтеграції, стійкості суспільного життя. На їх думку, ці функції повною мірою виконує система пенсійного забезпечення [10, с. 52-54]. Конституційний і публічно-правовий характер більшості її інститутів пояснює їх специфіку – з одного боку, достатню відособленість, з іншого – тісний зв'язок з іншими інститутами соціальної і економічної сфери, такими як заробітна плата, податки.

Разом з функціями вони виділяють інститути системи пенсійного забезпечення, які проявляють себе в таких сферах: 1) правовій, тобто вони мають власну нормативну базу, при цьому пенсійна система включає механізми соціально орієнтованого і страхового пенсійного забезпечення, а також механізми і органи контролю пенсійної системи; 2) економічній – обумовлюється їх зв'язком з доходами населення, тобто високий рівень доходів сприяє розвитку соціального, і особливо особистого, обов'язкового пенсійного страхування, «помірний» рівень призводить до розвитку професійного (корпоративного) пенсійного страхування, а низький – обумовлює необхідність державного пенсійного забезпечення; 3) соціальній – полягає в тому, що інститути пенсійної системи виконують функцію захисту від бідності, заповнення втрачених доходів, допомозі престарілим і інвалідам, тобто є засобом перерозподілу суспільного продукту [10, с. 52-54].

В. Роїк також надає визначення системи пенсійного забезпечення, як інституту індивідуального захисту у вигляді особистого страхування на основі принципу особистої відповідальності; інституту соціальної допомоги у вигляді державного забезпечення на основі принципу колективно-державної солідарності; інституту обов'язкового та добровільного страхування у вигляді колективно-індивідуального страхування, що поєднує самовідповідальність та солідарну відповідальність [8].

Як бачимо, ця група дослідників не виділяє окремо пенсійне забезпечення, таким чином також ототожнюючи систему пенсійного забезпечення та пенсійну систему. Необхідно відзначити, що згадані дослідники не тільки розглядають загальнотеоретичні питання, але і детально вивчають систему управління пенсійним забезпеченням. На їх думку, управління пенсійним забезпеченням включає управління декількома видами потоків: 1) інформаційними потоками між пенсійною системою і працівниками, працедавцями і пенсіонерами; 2) потоками фінансових ресурсів між працівниками і працедавцями, пенсійною системою, інвестиціями і пенсіонерами. Одночасно автори виділяють чотири рівні управління системою пенсійного забезпечення [9, с. 52-54].

Вважаємо, управлінська група дослідників пенсійного забезпечення ширше трактує поняття «система пенсійного забезпечення», чітко відокремлюючи державне пенсійне забезпечення від особистого і професійного пенсійного страхування. Слід підкреслити, що автори особливо виділяють соціальну роль пенсійних інститутів, відокремивши її від правової і економічної сфер, що є, на нашу думку, позитивним моментом в дослідженні проблем пенсійного забезпечення. Також хотілося б відзначити, що запропонованих потоків управління пенсійним забезпеченням недостатньо. Необхідно враховувати соціальну взаємодію як між

працівниками і пенсіонерами, працівниками і працедавцями, так і усередині трудового колективу.

Юридичний блок досліджень пенсійного забезпечення можна розділити, на наш погляд, на два напрями: 1) це офіційна законодавча база і 2) дослідження з права пенсійного забезпечення.

Вітчизняний дослідник М. В. Бахмач дає визначення системи пенсійного забезпечення як системи матеріальної допомоги учасникам у таких випадках соціального ризику як старість, інвалідність, втрата годувальника і, вважає, що вона може бути заснована на одноосібному функціонуванні системи обов'язкового та добровільного страхування або на поєднанні інституту соціальної допомоги чи з системою обов'язкового державного страхування (за умов розподільчих пенсійних схем), чи з системою обов'язково-добровільного державно-приватного страхування (за умов розподільче-накопичувальних пенсійних схем) [11].

Дослідники системи пенсійного забезпечення М. Л. Захаров і Е. Г. Тучкова підрозділяють її на дві підсистеми: страхову і бюджетну. Перша з них фінансується за рахунок відособленого страхового пенсійного фонду, в межах її дії знаходяться головним чином найняті робітники і деякі інші категорії зайнятого населення, охоплені обов'язковим пенсійним страхуванням, і їх сім'ї. Друга фінансується за рахунок бюджету країни, нею охоплюються в основному окремі категорії державних службовців (кадрові військові і деякі інші), їх сім'ї, а також ті громадяни, які з будь-яких причин не заробили пенсію своєю працею, службою. Бюджетна пенсійна система складається, на їх думку, з двох нерівнозначних частин: одна частина – «підноситься» над всіма, вона для тих, хто служить владі, інша частина підсистеми, навпаки, для тих, хто взагалі не трудився. Іноді дві ці підсистеми переплітаються – до страхової пенсії провадиться бюджетна доплата [12, с. 12].

При цьому ці фахівці з проблем пенсійного права вважають за необхідне становлення системи обов'язкового пенсійного страхування, оскільки вона практично втілена у всіх розвинених країнах і цілком прийнятна в період становлення і розвитку багатокладних економічних відносин на основі різних форм власності. Вони виділяють наступні критерії цієї системи: 1) економічний критерій, що визначає суть обов'язкового пенсійного страхування, засновується у виробничих відносинах, реальній вартості робочої сили; 2) соціальний критерій полягає в солідарності всіх застрахованих і працедавців, і, головне, в солідарності поколінь, працездатних і непрацездатних людей; 3) система обов'язкових страхових платежів, що сплачуються як працедавцями, так і працівниками; 4) фонд обов'язкового пенсійного страхування, де акумулюються страхові внески; 5) всі умови і норми сплати страхових пенсійних внесків, а також норми пенсійного забезпечення, визначені законом; 6) рівень страхового пенсійного забезпечення [13, с. 12].

Вони підкреслюють, що система пенсійного забезпечення як правове поняття – комплексна категорія. Сукупність її норм регулює в основному три, різні по характеру, групи суспільних відносин. Перша група – це відносини з формування відповідних пенсійних фондів, за рахунок яких виплачуються пенсії і здійснюються інші пенсійні виплати. Ця група відносин формує головним чином предмет фінансового права в широкому його розумінні. Друга група – відносини з матеріального забезпечення членів суспільства пенсіями і іншими пенсійними виплатами. Це, по суті, пенсійне право, тобто сукупність правових норм, регулюючих пенсійні і тісно пов'язані з ними відносини. Третя група – відносини по управлінню і організації пенсійного забезпечення [12, с. 12].

Пенсійне право є однією з найважливіших складових комплексної галузі права соціального забезпечення. Закон України

«Про пенсійне забезпечення» відповідно до Конституції України гарантує всім непрацездатним громадянам України право на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій [14]. Цим законом також гарантується соціальна захищеність пенсіонерів шляхом встановлення пенсій на рівні, орієнтованому на прожитковий мінімум, а також регулярного перегляду їх розмірів у зв'язку із збільшенням розміру мінімального споживчого бюджету і підвищенням ефективності економіки [14]. В законі дається характеристика видів державних пенсій. Проте поняття пенсійного забезпечення в ньому не розкривається.

У Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначаються принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій, надання соціальних послуг з коштів Пенсійного фонду, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел, передбачених законом, а також регулюється порядок формування Накопичувального пенсійного фонду та фінансування за рахунок його коштів видатків на оплату договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат застрахованим особам, членам їхніх сімей та іншим особам, передбаченим цим законом [15]. Визначається структура системи пенсійного забезпечення в Україні, проте а ні термін «пенсійне забезпечення», а ні «пенсійне страхування», а ні «система пенсійного забезпечення» чи «пенсійна система» в ньому також не розкриваються.

Таким чином, система пенсійного захисту – сукупність соціально-економічних елементів для регулювання фінансових відносин між суб'єктами пенсійної системи, спрямованих на захист доходів громадян від впливу ризиків у сфері пенсійного забезпечення.

Розглянемо основні елементи системи пенсійного захисту – пенсійне страхування і пенсійне забезпечення, які можуть мати різну питому вагу в структурі системи або повністю переважати в ній. Разом з тим, в економічній літературі немає єдиного визначення понять «пенсійне забезпечення» і «пенсійне страхування». Дуже часто ці поняття використовують як взаємозамінні. В той же час, пенсійне забезпечення є підвидом соціального забезпечення, а пенсійне страхування у свою чергу підвидом соціального страхування, і разом вони входять в систему соціального захисту населення. Отже, і тому і іншому властиві власні риси і особливості, що по різному впливають на економічну безпеку держави і які необхідно розмежувати.

Розглянемо особливості досліджених вище визначень соціального забезпечення та пенсійного забезпечення. Пенсійне забезпечення – це форма розподілу матеріальних благ не в обмін на витрачену працю, а з метою задоволення життєво необхідних особистих потреб (фізичних, соціальних, інтелектуальних) пристарілих, інвалідів, непрацездатних, громадян, що втратили годувальника та інших членів суспільства з метою охорони здоров'я і звичайного відтворення робочої сили за рахунок спеціальних фондів, що створюються в суспільстві, у випадках і на умовах, встановлених з урахуванням соціальних і правових норм. Як правило, фінансування пенсійного забезпечення здійснюється за рахунок коштів централізованих бюджетних і позабюджетних фондів, в межах реалізації державою фіскальної функції. При цьому призначення грошових виплат (пенсій) проводиться на безеквівалентній, але нормованій основі, або безкоштовно (аліментарній) поза зв'язком з трудовою діяльністю і сплатою внесків. В межах пенсійного забезпечення проводяться виплати трудових і соціальних пенсій. Перші виплачуються при досягненні працюючими встановленого віку і за наявності необхідного стажу,

по інвалідності, з нагоди втрати годувальника, за вислугу років; другі – виплачуються, якщо немає права на трудову пенсію (зазвичай, відсутність необхідного стажу).

Пенсійне забезпечення є невід’ємною частиною політики держави в соціальній сфері і одній з передумов забезпечення соціальної справедливості в суспільстві, створення і підтримки політичної стабільності.

Пенсійне забезпечення завжди здійснюється на некомерційній основі, на відміну від пенсійного страхування, яке може здійснюватися і комерційними організаціями. У зв’язку з вищевикладеним, пенсійне страхування необхідно розглядати як метод створення більш високого рівня матеріального захисту пристарілих громадян, відмінний від пенсійного забезпечення.

Під пенсійним страхуванням звичайно розуміють вид страхування життя,

при якому страхувальник одноразово або в розстрочку сплачує страховий внесок, а страховик бере на себе зобов’язання виплачувати застрахованій особі пенсію у вигляді одноразової, або періодичних виплат протягом обумовленого терміну або довічно.

Таким чином, пенсійне страхування можна розглядати в двох аспектах: як вид соціального захисту населення, і як один з видів страхування життя. В рамках даного дослідження пенсійне страхування представляє інтерес саме як вид соціального захисту населення.

Розглянуті особливості пенсійного страхування і пенсійного забезпечення дозволяють систематизувати їх основну схожість і відмінності за різними ознаками (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика пенсійного страхування і пенсійного забезпечення

Ознаки порівняння	Пенсійне забезпечення	Пенсійне страхування
Схожість		
Система організації	Самостійні елементи єдиної системи соціального захисту населення	
Цілі організації	Здійснення виплат особам, що набувають на них права у разі втрати працездатності унаслідок старості, інвалідності, при втраті годувальника і в інших випадках, встановлених законодавством	
Спосіб фінансування	Фінансуються шляхом створення спеціальних цільових фондів	
Відмінності		
Основа виникнення відносин	Підтримка соціальної і політичної стабільності в суспільстві	Різні прояви соціальних ризиків – старість, інвалідність і ін.
Форми здійснення	Тільки у обов’язковій формі	Як у обов’язковій, так і в добровільній формі
Суб’єкти що здійснюють організацію	Тільки некомерційні організації	Некомерційні і комерційні організації
Еквівалент призначення виплат	На безеквівалентній основі	З урахуванням конкретного (часто трудового) внеску одержувача

Джерело: розроблено авторами.

Отже, розглядаючи систему пенсійного забезпечення у вузькому значення, вважаємо, що це забезпечення періодичними грошовими виплатами непрацездатних осіб або членів їх родин, за рахунок державних коштів без адекватних попередніх внесків від них. Проте це визначення не

відображає в повній мірі сутність та призначення системи пенсійного забезпечення.

Виходячи з того, що система пенсійного забезпечення є одним з найважливіших елементів системи соціального забезпечення населення, а згідно з Конвенцією Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення,

яка відносить до соціального забезпечення системи соціального страхування, як встановлені державою, так і контрольовані державними органами, вважаємо, що і до системи пенсійного забезпечення відносяться як державне пенсійне забезпечення, так і пенсійне страхування.

Таким чином, проведений аналіз основних елементів системи пенсійного забезпечення дозволяє дати їй наступне визначення: системою пенсійного забезпечення є взаємне функціонування соціально-економічних елементів з метою захисту населення від втрати трудових доходів (заробітної плати, доходів від індивідуальної діяльності і т. ін.) у зв'язку з настанням старості (непрацездатності), інвалідності або втратою годувальника, а також з метою задоволення життєво необхідних особистих потреб різних членів суспільства (пристарілих, інвалідів і ін.) за рахунок джерел сформованих на державному і недержавному рівнях. В цілому, система пенсійного забезпечення, будучи підсистемою системи соціального захисту населення, має ті ж характеристики, тобто є складною, динамічною, імовірнісною, відкритою соціально економічною системою, що має визначальний вплив на забезпечення економічної безпеки держави.

Функціонування системи пенсійного забезпечення повинне бути направлене на досягнення головної мети – реалізацію конституційних прав всіх громадян на отримання матеріального забезпечення у разі втрати працездатності унаслідок старості, інвалідності, при втраті годувальника і в інших випадках, встановлених законодавством.

Отже, система пенсійного забезпечення, виступає підсистемою соціальних

гарантій, причому не тільки на декларативному рівні, а на рівні діяльності спеціалізованих організацій по накопиченню, примноженню і перерозподілу виплат громадянам-пенсіонерам. Причому разом з державними структурами в пенсійному захисті беруть активну участь і недержавні структури. Таким чином, система пенсійного забезпечення є діяльністю різних соціальних інститутів, що взаємодіють між собою і суспільством в цілому з метою забезпечення відповідних умов життєдіяльності за допомогою пенсій громадянам, що втратили можливість отримання заробітку унаслідок: досягнення певного віку, настання інвалідності, певної професійної діяльності, втрати годувальника і ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З'ясовано, що пенсійне забезпечення – це вид пенсійного захисту і соціального забезпечення, особливість якого полягає у регулярному наданні з боку суспільства й держави коштів з метою забезпечення гідної життєдіяльності громадян, які стали інвалідами або тривалий час займалися певною професійною діяльністю, громадян, які досягли пенсійного віку, а також непрацездатних громадян, які втратили годувальника. Обґрунтовано, що система пенсійного захисту є складовою системи соціального захисту населення, яка включає набір взаємозв'язаних елементів, які, у свою чергу зумовлюються рівнем розвитку суспільства і напрямом соціальної політики держави. З'ясовано, що пенсійне забезпечення є підвидом соціального забезпечення, а пенсійне страхування – відповідно, підвидом соціального страхування, і разом вони входять до системи соціального захисту населення.

Список використаної літератури

1. Сазонець, І. Л. Фінансовий механізм пенсійної системи України в умовах трансформації світової економіки : [монографія] / І. Л. Сазонець. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2008. – 396 с.

2. Сіденко, С. В. Глобалізація економіки: соціальні наслідки і проблеми / С. В. Сіденко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2004. – № 1(25). – С. 32–38.
3. Соколов, И. И. Негосударственное пенсионное обеспечение в России: социолого-управленческий анализ / И. И. Соколов. – Дисс. канд. соц. н. – М., 2003. – С. 8–35.
4. Бисмарк, О. Мысли и воспоминания : [в трех томах ; том 3] / О. Бисмарк. – М. : Издательство «ОГИЗ». – 1941. – 211 с.
5. Беверідж, У. «Социальное страхование и союзнические услуги» (Social Insurance and Allied Services, 1942), более известный как «Отчет Бевериджа».
6. Сорокина, Е. Г. Зарубежный опыт моделирования пенсионной системы / Е. Г. Сорокина // В мире прав. – 2000. – № 4. – С. 8–10.
7. Соловьев, А. К. Финансовая система обязательного пенсионного страхования в России / А. К. Соловьев. – М. : Финансы и статистика, 2003. – С.10–11.
8. Роик, В. Д. Пенсионная реформа: результаты и перспективы / В. Д. Роик // Страхование дело. – 2003. – № 7. – С. 26.
9. Шафигуллин, А. Р. Организационно-экономические основы пенсионной системы Российской Федерации / А. Р. Шафигуллин, А. С. Груничев, Л. Н. Мишина и др. – Казань : Казанский государственный университет им. В.И. Ульянова – Ленина, 2004. – С. 52–54.
10. Шемаєва, Л. Г. Диверсифікація товарної структури зовнішньої торгівлі України в контексті економічної безпеки держави / Л. Г. Шемаєва // Проблеми науки. – 2011. – № 3. – С. 20–25.
11. Бахмач, Н. В. Исторический процесс становления системы пенсионного обеспечения Украины / Н. В. Бахмач // Бизнес Информ. – 2006. – № 8. – С. 29–33.
12. Захаров, М. Л. Пенсионная реформа в России / М. Л. Захаров, Э. Г. Тучкова. – М. : Р. Ваянт, 2002. – С. 12.
13. Конвенция Международной Организации Труда № 102 о минимальных нормах социального обеспечения (Женева, 4 июня 1952 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://hro-uz.narod.ru/konvencia.html>.
14. Про пенсійне забезпечення [Електронний ресурс] / Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII (зі змінами та доповненнями) // Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T178800.html.
15. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування / Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України – 2003. – № 49-51. – Ст. 346.

Бібліографічний опис для цитування:

Бондарук, Т. Г. Формування системи пенсійного забезпечення / Т. Г. Бонадрук, І. С. Бондарук // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 38–46.

УДК 336.14:352]:338.244.47

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Вінницька О. А., Бержанір І. А.

Анотація. За результатами аналізу існуючих підходів до визначення принципів успішної децентралізації, визначено принципи формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації: принцип бюджетної еквівалентності; принцип національної солідарності; принцип децентралізації; принцип бюджетного (фіскального) федералізму; субсидіарності, фінансової самостійності органів місцевого самоврядування; принцип фінансового вирівнювання; принцип територіальної прив'язки.

Ключові слова: місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, власні доходи, закріплені доходи, децентралізація.

Постановка проблеми. Умови трансформації суспільно-економічних процесів спонукають до пошуку дієвих механізмів мобілізації бюджетних ресурсів, ефективного їх використання, що сприяло б повноцінному фінансуванню власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування. У контексті руху грошових коштів між учасниками, що задіяні в процесі формування доходів місцевих бюджетів, відбувається процес створення фондів грошових коштів, які набувають форми власних і закріплених бюджетних надходжень. З огляду на це особливої актуальності набуває детальне дослідження принципів формування доходів місцевих бюджетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Питання формування доходів місцевих бюджетів займає важливе місце у працях таких вітчизняних вчених як: Т. Г. Бондарук [1], Т. К. Кваша [2], С. Ларіна, С. В. Слухай та інших. Більшість робіт торкаються визначеного кола питань бюджетної практики, міжбюджетних відносин. Проте багато питань, що стосуються аналізу формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації, залишаються недостатньо

повно вивченими.

Формулювання цілей дослідження. Метою цієї статті є визначення принципів формування доходів місцевих бюджетів, а також дослідження бюджетів органів місцевого самоврядування.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В сучасних умовах економіка України характеризується поступовим збільшенням диференціації рівнів економічного і соціального розвитку регіонів та обсягів податкових і неподаткових доходів, які надходять до їх бюджетів. Тому проблеми збалансованості, забезпечення стійкості доходної бази бюджетів, ефективного механізму формування міжбюджетних відносин в умовах децентралізації залишаються вкрай актуальними. В зв'язку з цим актуалізується необхідність системного дослідження економічних основ розвитку доходної бази місцевих бюджетів. Дослідження проблем формування доходної частини місцевих бюджетів України набуває особливої актуальності, оскільки саме доходи місцевих бюджетів є основою економічної і соціальної стабільності регіонів. В умовах поглиблення диспропорцій у розвитку окремих регіонів України проблеми доходів

бюджетів перебувають у полі зору науковців, практиків і громадськості та є пріоритетними у фінансовій науці.

Підґрунтям фінансової бази органів місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів, які втілюють економічну самостійність місцевих органів влади, сприяють розвитку місцевої інфраструктури. При формуванні доходів місцевих бюджетів у світовій практиці перевага надається двом альтернативним принципам: бюджетної еквівалентності та національної солідарності.

Так, професор Т. Бондарук відзначає, що в основі формування доходів місцевих бюджетів має бути «принцип бюджетної еквівалентності, в який закладена ідея податкової справедливості щодо громадян, підприємств і жителів регіонів у цілому. За цим принципом доходи місцевих бюджетів повинні відповідати податковому навантаженню, яке несуть жителі регіонів, тому можливості одержання ними суспільних благ та послуг за рахунок місцевих бюджетів мають зростати зі збільшенням податків, які стягуються на певній території» [1, с. 292].

Підґрунтям другого принципу національної солідарності є загальне розуміння громадянської солідарності, а також ряд економічних аргументів, відповідно до яких держава намагатиметься вирівнювати певною мірою фінансові можливості регіонів[2]. По-перше, держава гарантує надання громадянам низки соціальних послуг на певному рівні (послуги у сфері освіти, охорони здоров'я). По-друге, держава послаблює неефективність міжрегіональних переміщень фінансових ресурсів, виробничих чинників, яку зумовлює низький рівень розвитку в окремих регіонах транспортної інфраструктури, зв'язку тощо [2, с. 146].

Розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування також здійснюється за принципом субсидіарності і наділення саме громад максимально широким колом повноважень. Ключовим критерієм розподілу повноважень є принцип субсидіарності, відповідно до якого повноваження на надання гарантованих суспільних послуг мають бути закріплені за органом влади, максимально наближеним до кінцевого споживача таких послуг. У вітчизняному законодавстві цей принцип визначений лише у Бюджетному кодексі як один із принципів формування бюджетної системи і стосується розподілу видів витрат між її рівнями.

Як відмічає С. Слухай, вагомим у запровадженні фіскальної децентралізації стали такі принципи, які сформулював ще Р. Масгрейв: 1) принцип відповідності (рішення про виробництво суспільних благ мають приймати ті громадяни, які проживають на території, де отримуватимуться вигоди, платежі й адмініструватимуться податки і збори для фінансування суспільного блага); 2) принцип централізованого перерозподілу (зміни в розподілі мають покладатися на центральний уряд, який володіє необхідними важелями для здійснення політики розподілу); 3) принцип фінансового вирівнювання (за відсутності адекватної політики індивідуального розподілу центральний уряд має забезпечувати певний ступінь вирівнювання між краще та гірше забезпеченими територіями); 4) принцип національних бажаних благ (центральний уряд може стимулювати цільовими трансфертами надання певних локальних суспільних благ, оскільки їхнє виробництво характеризується просторовими зовнішніми ефектами або вони є особливо значущими благами з національної точки зору) [9, с. 13].

Так деякі європейські науковці наголошують: «Принципи фіскального федералізму можуть застосовувати до федеративної та унітарної держави, які мають субцентральні рівні уряду, оскільки це неодмінно приводить до підвищення ступеня свободи цих рівнів влади як щодо видатків, так і щодо пов'язаних з ними розподілом податків, зборів, обов'язкових платежів» [11, с. 63]. Серед вітчизняних учених цю думку підтримує, зокрема С. Слухай, який стверджує, що незалежно від політичного устрою держави у будь-якій країні реально існує розподіл фіскальних повноважень між рівнями влади. Це означає, що державні фінанси мають федеративну будову, оскільки кожен рівень державного управління має закріплені за ним завдання, виконання яких покладається на сформовані в ході процедури демократичного волевиявлення відповідні уряди (регіональні, місцеві) [9, с. 18]. Саме тому можна погодитися з думкою багатьох дослідників про те, що державний сектор країни будується на засадах федералізму, якщо існують принаймні два рівні держави, уряди нижчого з яких – регіональні, місцеві – мають певну автономію в реалізації покладених на них завдань з точки зору акумуляції та витрачання суспільних коштів [3]. Така ознака характерна як для унітарних, так і для федеративних держав.

Очевидною є необхідність перебудови місцевої влади на принципі солідарності з центральною владою у вирішенні проблем місцевого значення в поєднанні з принципом фінансової самостійності органів місцевого самоврядування [8].

Вважаємо, що ключовим принципом формування доходів місцевих бюджетів має бути принцип децентралізації. Виходячи з визначення фінансової (фіскальної) та бюджетної децентралізації вважаємо, що принцип децентралізації доходів місцевих

бюджетів передбачає розподіл функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їхнє використання між центральним та локальним рівнями управління, а також автономію місцевих органів влади у прийнятті самостійних рішень в податково-бюджетній сфері.

Ще у Конституції Української Народної Республіки в 1918 р., було зазначено, що, не порушуючи єдиної своєї влади, Республіка надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, дотримуючись принципу децентралізації [6].

ОЕСР так визначає принципи успішної децентралізації: чіткий розподіл фінансових функцій; прийняття обґрунтованих рішень; дотримання місцевих пріоритетів; підзвітність. Однак, застосування цих принципів на практиці виявилось непростю справою. Обставини різних країн відрізняються, отже, політичні та інституційні інструменти, які встановлюють децентралізацію, мають бути сформовані з урахуванням конкретних умов окремих країн [5].

Як правило, в унітарних державах має місце високий рівень централізації бюджетних ресурсів, натомість у країнах з федеративним устроєм бюджетне регулювання базується на принципах бюджетного федералізму, що передбачає збалансоване розмежування повноважень та відповідальності між рівнями бюджетної системи, відносну самостійність місцевих бюджетів [7]. Однак, деякі федеративні країни являються більш централізованими, ніж деякі унітарні.

Розроблення регуляторних механізмів бюджетної децентралізації повинно здійснюватися комплексно, поєднуючи принципи обґрунтованості, комплементарності (сумісності і взаємопов'язаності) в якості загальних базових основ, та принципу специфікації, як додаткового компенсаційного

інструментарію з чітко детермінованими умовами відновлення порушених бюджетних взаємозв'язків для збереження стабільності системи управління суспільними фінансами [5].

Із загального принципу еквівалентності як необхідної умови ефективного функціонування багаторівневих бюджетних систем випливають відповідні вимоги до податків, що доцільно надавати у розпорядження місцевих органів влади [12]. Такі податки є основою доходів місцевих бюджетів і, за твердженням І. Луніної, вони повинні відповідати таким принципам [4]:

- принцип одержуваної вигоди – стягування податків має відповідати тій вигоді, що одержують жителі і суб'єкти економічної діяльності визначених територій від місцевих суспільних благ, наданих за рахунок відповідних місцевих бюджетів;

- принцип широкого розподілу податкового навантаження – такі податки мають створювати певне відчутне навантаження по можливості на всіх жителів і підприємства адміністративно-територіальної одиниці;

- принцип територіальної прив'язки – об'єкт оподаткування має бути зв'язаний з визначеною територією і відрізнитися низькою мобільністю;

- принцип незалежності податкових надходжень від кон'юнктурних змін в економіці – податки, що надходять до місцевих бюджетів не повинні реагувати на зміну кон'юнктури ринку (або реагувати в незначній мірі). Цей принцип є важливим з погляду на забезпечення достатньої стабільності податкових надходжень, оскільки основні види витрат місцевих бюджетів або не залежать від економічних циклів (наприклад, витрати на охорону здоров'я, освіту), або зростають у періоди погіршення економічної ситуації (наприклад, витрати на соціальний захист найбільш уразливих груп населення) [10].

В результаті аналізу існуючих підходів до визначення принципів успішної децентралізації, розроблення регуляторних механізмів бюджетної децентралізації, фіскальної децентралізації визначимо принципи формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації (рис. 1).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз проблем функціонування місцевих бюджетів дає змогу зробити висновки щодо здійснення заходів, спрямованих на покращання умов формування місцевих бюджетів. Необхідно чітко розподілити компетенції щодо розв'язання конкретних завдань між центральними органами влади і органами регіонального та місцевого самоврядування, і поступово здійснювати перехід до децентралізації державних фінансів. Так, для ефективної організації процесу бюджетної децентралізації визначено принципи формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації: бюджетної еквівалентності – відповідність доходів місцевих бюджетів податковому навантаженню, жителів регіонів; національної солідарності – загальне розуміння громадянської солідарності, відповідно до якого держава вирівнює фінансові можливості регіонів; децентралізації – чіткий розподіл фінансових функцій, дотримання місцевих пріоритетів, підзвітність; бюджетного (фіскального) федералізму – збалансоване розмежування повноважень та відповідальності між рівнями бюджетної системи, відносна самостійність місцевих бюджетів; субсидіарності – закріплення повноважень на надання гарантованих суспільних послуг за органом влади, максимально наближеним до кінцевого споживача; фінансової самостійності органів місцевого самоврядування – чітке забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування необхідними фінансовими ресурсами, в тому числі

через їх участь в загальнодержавних податках; територіальної прив'язки – об'єкт оподаткування має бути зв'язаний за визначеною територією і відрізнятися низь-

кою мобільністю; фінансового вирівнювання – забезпечення певного ступеня вирівнювання між краще і гірше забезпеченими територіями.

Рис. 1. Принципи формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації

Джерело: систематизовано авторами.

Список використаної літератури

1. Бондарук, Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні : [монографія] / Т. Г. Бондарук ; Ін-т екон. та прогнозів НАН України. – К. : Експрес. – 2009. – 608 с.
2. Бондарук, Т. Г. Місцеві фінанси : навч. посібник / Т. Г. Бондарук. – К. : «Інформ.-аналіт. агентство». – 2013. – 529 с.
3. Герчаківський, С. Д. Теоретичний логос фіскальної децентралізації / С. Д. Герчаківський, О. Р. Кабаш // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 133–140
4. Касперович, Ю. В. Формування неподаткових надходжень бюджету в системі фінансово-економічного регулювання / Ю. В. Касперович // Економічний часопис–XXI. – 2013. – № 9–10 (2). – С. 55–58.
5. Кваша, Т. К. Теоретичні та практичні аспекти фіскальної децентралізації: емпіричний аналіз / Т. К. Кваша // Економічний простір. – 2014. – № 189. – С. 115–127.
6. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29 квітня 1918 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>.
7. Ларина, С. Теория, методология и направления бюджетной децентрализации / С. Ларина // Финансовая экономика. – 2010. – № 3. – С. 22–45.
8. Нікончук, А. М. Теоретичні засади децентралізації влади в процесі розвитку місцевого самоврядування в Україні / А. М. Нікончук // Право і безпека. – 2011. – № 5(42). – С. 30–34.
9. Слухай, С. В. Міжбюджетні трансферти у постсоціалістичних країнах: від теорії до реалій : [монографія] / С. В. Слухай. – К. : АртЕк. – 2002. – 288 с.
10. Циммерманн, Х. Муниципальные финансы : учебник / Х. Циммерманн ; пер. с нем. – М. : Дело и сервис. – 2003. – С. 161–167, 323–324.
11. Fiscal Federalism in the European Union / Ed. by A. Fosatti, G. Panella. – London, New York, Routledge. – 1999. – P. 63–71.
12. Peffekofen, R. Finanzausgleich I: Wirtschaftstheoretische Grundlagen / R. Peffekofen // Handwörterbuch der Wirtschaftswissenschaften. – Stuttgart. – 1980. – Bd. 2. – S. 622.

Бібліографічний опис для цитування:

Вінницька, О. А. Принципи формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації / О. А. Вінницька, І. А. Бержанір // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 47–52.

ФІНАНСУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Дем'янишина О. А., Станіславчук Н. О.

Анотація. У статті розглядається питання вдосконалення механізмів фінансової підтримки організацій громадянського суспільства. Проаналізовано вітчизняну політику з реалізації фінансової підтримки та європейський досвід моделі фінансування інститутів громадянського суспільства. Запропоновано шляхи вирішення проблем фінансування досліджуваних організацій.

Ключові слова: фінанси громадських організацій, фінансування, фінансове забезпечення, фінансова підтримка, організації громадянського суспільства.

Постановка проблеми. В сучасних умовах суттєво зростає роль і значення громадських організацій в суспільно-політичному житті та соціально-економічному розвитку України. Невід'ємною частиною плідного функціонування громадських організацій є достатнє фінансування. Тому особливо актуальним є вирішення проблем фінансування досліджуваних організацій, розгляд джерел та механізмів фінансування громадських організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Теоретичною основою дослідження є наукові праці зарубіжних і вітчизняних вчених, присвячені актуальним питанням фінансування громадських організацій. Зокрема праці Д. Бекерської [1], О. Василика [3], В. Кодацького, К. Шарлай [11], Л. Паливоди, О. Віннікова, В. Купрія [6], В. Соседової [2], О. Чернявської [12], Г. Александрової, О. Пишної [5], А. Красносільської [4].

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є вивчення джерел фінансування та обґрунтування удосконалення фінансових механізмів громадських організацій з метою забезпечення розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні. Досягнення мети статті передбачає вирішення комплексу взаємопов'язаних завдань: розкрити економічну сутність поняття «фінанси громадських організацій»; дослідити проблем у сфері фінансування громадських організацій, механізми фінансування громадських організацій із боку

держави; розглянути досвід «європейської» моделі фінансування інститутів громадянського суспільства; запропонування пропозицій щодо вирішення проблем фінансового розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Розгалужена система громадських організацій є важливим показником розвитку громадянського суспільства. Діяльність громадських організацій в Україні регламентують Конституція України, Господарський Кодекс України, Закони України: «Про громадські об'єднання», «Про благодійництво і благодійні організації», «Про волонтерську діяльність», «Про гуманітарну допомогу», «Про оподаткування прибутку підприємств», «Про податок на додану вартість». Згідно пункту 1 статті 1 Закону України «Про громадські об'єднання», громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [9].

У табл. 1 наведено дані Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (ЄДРПОУ) щодо кількості зареєстрованих організацій громадянського суспільства за 2013-2016 роки відповідно до організаційно-правових форм.

Дані ЄДРПОУ про кількість зареєстрованих організацій громадянського суспільства в Україні за роками*

Організаційно-правова форма	2013	2014	2015	2016
1. Громадські організації	74500	77286	75828	70321
2. Релігійні організації	24720	25475	24957	23261
3. Благодійні організації	14055	14999	15934	15384
4. Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків	15018	16213	15992	17109
5. Орган самоорганізації населення	1426	1503	1372	1415
6. Асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання	3194	3234	3108	2260
7. Органи суддівського самоврядування	-	-	-	-
8. Саморегулювальна організація	-	-	5	5
9. Творчі спілки	278	298	277	-
10. Профспілки та об'єднання профспілок	28852	29724	28890	26321
11. Організація роботодавців	-	-	-	30
12. Торгово-промислові палати	41	39	37	37
13. Інші об'єднання юридичних осіб	1412	1365	1275	756
14. Приватні організації (установи, заклади)	1000	1027	1005	955
15. Недержавні пенсійні фонди	75	74	72	72
16. Кредитні спілки	1154	1171	1105	1090
17. Обслуговуючі кооперативи	33664	33806	29681	25763
18. Філії (інші відокремлені підрозділи)	49014	49717	47507	34278
19. Інші організаційно-правові форми	-	-	-	27279
Всього	248403	255931	247045	246336

Джерело: Сформовано за даними, наведеними у [6, с. 27].

Аналізуючи дані, виявлено тенденцію зменшення кількості зареєстрованих організацій громадянського суспільства у 2015-2016 роках, проте це пов'язане як зі зміною методики обрахунку кількості суб'єктів господарювання за різними організаційно-правовими формами (запроваджена Державною службою статистики України в 2015 році, яка не обліковує окремо відокремлені підрозділи), так і за неможливістю уточнити кількість організацій на тимчасово окупованих територіях АР Крим, м. Севастополя та Донбасу.

Розвиток кожної організації як і громадянського суспільства в цілому вимагає розуміння перешкод розвитку та потреб організацій. Основні проблеми громадських об'єднань в Україні: слабе стратегічне та операційне планування через відсутність постійних джерел фінансування, обмежені

людські ресурси, неефективний менеджмент, недостатня оцінка своєї діяльності та низький рівень публічного звітування.

Розв'язання проблем функціонування організацій громадянського суспільства значною мірою залежать від фінансового існування та ефективної системи фінансової підтримки громадських організацій.

У теорії фінансового права до питання про наявність фінансів невиробничої сфери, їхньої ролі зверталася Д. Бекерська, зазначаючи, що фінанси галузей, установ, організацій невиробничої сфери мають певну самостійність, специфіку формування й використання ресурсів, тому повинні бути виокремлені в самостійну групу й додані як складова до фінансової системи [1, с. 13].

Відомий український учений О. Василік, розглядаючи фінансову систему, як

«сукупність окремих ланок, що мають особливості в створенні та використанні фондів фінансових ресурсів, зосереджених у розпорядженні держави, не фінансового сектору економіки, певних фінансових інститутів, домогосподарств для фінансового забезпечення економічних і соціальних потреб суспільства в цілому, окремих його верств населення, господарських структур, окремих громадян», також виокремлює у

фінансовій системі ланки, серед яких мають місце фінанси громадських (а отже, і благодійних) організацій [3, с. 57].

На думку В. Кодацького та К. Шарлай, фінанси громадських організацій – певні економічні відносини, які зароджуються під час руху їх коштів. Вони є складовою і невід'ємною ланкою фінансової системи України [11, с. 130].

Рис. 1. Джерела фінансування діяльності громадських організацій у 2016 році (у % до загальної суми)

Джерело: Сформовано за даними, наведеними у [8].

Для своєї діяльності громадські організації у 2016 р. з різних джерел отримали 6,2 млрд грн, що на 2% менше, ніж у 2015 р. Основну частину становили надходження від благодійності – 3,5 млрд грн, або 56,7% від загальної суми фінансування. Від членських внесків отримано 623 млн грн, або 10%, господарської діяльності товариств, підприємств, створених громадськими організаціями для виконання їх мети та напрямів діяльності – 468,8 млн грн, або 7,5%.

Протягом року громадські організації використали 89,3% наявних коштів, залишок становив 666,3 млн грн. Найбільше коштів було використано на благодійну діяльність – 32,4% (1,8 млрд грн). Оплата послуг та праці становила відповідно 23,4%

(1,3 млрд грн) та 16,7% (0,9 млрд грн) використаних коштів [8].

В Україні вже запроваджено низку інструментів державної фінансової підтримки організацій громадянського суспільства. Активно використовуються як центральними органами виконавчої влади, так і місцевими органами влади два основних інструмента:

- фінансова підтримка організацій громадянського суспільства, спрямована на забезпечення діяльності, у тому числі утримання. Як правило, використовується для окремих видів організаційно-правових видів, наприклад, для громадських об'єднань ветеранів, інвалідів, фізкультурно-спортивних товариств, національних творчих спілок;

- фінансова підтримка організацій громадянського суспільства, спрямована на виконання (реалізацію) програм (проектів, заходів), що розподіляється на конкурсних засадах.

Для громадських організацій є дуже важливим, що згідно із законодавством України вони можуть одночасно отримувати кошти з декількох джерел. Також можливе будь-яке відсоткове співвідношення доходів [2, с. 239].

Існує два основних способи фінансування некомерційних організацій: внутрішнє і зовнішнє. До внутрішніх відносяться: кошти від проведення благодійних заходів (доходи від марафонів, розпродажів, концертів тощо), добровільні пожертвування окремих членів організації, доходи від господарської діяльності. Зовнішні джерела фінансових коштів – це гранти міжнародних донорських організацій, громадських та державних фондів уряду чи місцевої організації, спонсорські внески від комерційних структур, приватні та благодійні пожертви [12, с. 40].

Прямі бюджетні субсидії – загальне державне фінансування діяльності громадських організацій, що, на думку державних інституцій, вносять значний вклад для розвитку держави. Пряма бюджетна форма фінансової підтримки найбільш типова для країн Центральної та Східної Європи (звичай, ГО, як: Червоний Хрест, Національні федерації пенсіонерів, Товариства сліпих та ін.). фінансуються за рахунок державних коштів. Найчастіше субсидії, які виділяються держустановами або міністерствами, отримують ГО, що працюють за профілем. Наприклад, Міністерство у справах молоді та спорту Румунії має право фінансувати організації, які працюють у сфері молоді, фізичної культури та спорту.

Субсидії є формою бюджетної підтримки, яка виділяється з центрального та місцевого бюджетів на підставі закону, але

іноді й адміністративної постанови. Наприклад, парламентом Словаччини був прийнятий спеціальний закон, що встановлює правила виділення субсидій ГО; розподіл коштів здійснюють міністерства. Субсидії може виділяти і безпосередньо парламент, передбачивши їх у річному законі про бюджет (Болгарія, Угорщина). Кошти, що виділяються у формі субсидій, можуть надходити і з інших джерел, крім бюджету – наприклад, з фондів приватизації (Чеська Республіка, – але це джерело існує лише обмежений час), або зборів від проведення лотерей (Хорватія).

Гранти – державне фінансування громадських організацій на реалізацію конкретного проекту, відповідно до чітко визначених сфери діяльності, термінів і статей бюджету [7]. Грантове фінансування присуджуються в результаті відкритого конкурсу з поданням проектних заявок. Гранти можуть виділятися з центрального чи місцевого бюджету, а також із спеціальних фондів, утворених за рахунок надходжень з інших джерел. Наприклад, у Данії для видачі «базових грантів» використовують як бюджетні джерела, так кошти фонду «Датських футбольних тоталізаторів і лотерей». Грантове фінансування за терміном поділяється на одноразове, короткострокове та довгострокове. Державні структури підтримують одноразове або короткострокове фінансування грантових проектів, не ризикуючи брати на себе дострокові фінансові зобов'язання. Короткостроковий характер державної підтримки грантових проектів, на нашу думку, обмежує стимулювання та розвиток організацій громадянського суспільства.

Гранти можуть розподілятися органами влади, місцевим управлінням різних державних відомств (Великобританія), публічними фондами (Угорщина), національними асоціаціям, які у свою чергу розподіляють кошти серед організацій, що входять до їх складу (Німеччина).

Державні конкурсні закупівлі – це придбання державою товарів і послуг, зокрема, вироблених громадською організацією [7]. В європейських країнах, як правило, установлений законодавчий механізм для всіх потенційних учасників державних конкурсних закупівель. У Німеччині громадські організації, користуючись законодавчими перевагами перед державними установами, найчастіше отримують від держави фінансування на надання соціальних послуг, у Великобританії – рівна конкуренція серед комерційних, громадських та державних установ. У Польщі відповідно до Закону «Про загальнокорисну діяльність» громадські організації конкурують з державними структурами в сфері соціальних послуг та обслуговування населення.

Механізм оплати послуг за допомогою ваучерів є одним із методів оплати послуг третьою стороною. Згідно даної системи потенційні одержувачі послуг отримують ваучери, що надають їм право безкоштовного користування послугами. Одержувач самостійно обирає постачальника послуги. Як правило, постачальники послуг мають ліцензію чи дозвіл на надання послуг, які узгоджені на державному рівні. Держава виплачує фіксовану суму постачальникам послуг, наданих кожному споживачу, на основі зібраних ваучерів. Механізм фінансування за допомогою ваучерів сприяє підвищенню якості послуг за рахунок конкурентної діяльності та розширенню свободи вибору для користувача послугами. Успішна практика використання ваучерів у скандинавських країнах.

Нормативна фінансова підтримка – це грошове відшкодування, що виплачується громадським організаціям за надання послуг. Попередньою умовою для використання такого фінансового механізму може бути договір або отримання дозволу на даний вид діяльності. Така система існує в

Угорщині, Хорватії, де громадські об'єднання можуть створювати установи соціального обслуговування на основі контракту з відповідним міністерством [7].

В європейських країнах використовується система непрямої фінансової підтримки у формі податкових пільг або звільнення від податків, яка спрямована на стимулювання ефективної, активної діяльності громадських організацій. Найбільш поширеними є наступні пільги: пільга або звільнення з податку на доходи організації; податкові пільги для донорів, які здійснюють фінансовий платіж на користь громадських інститутів; пільговий податок на доходи бенефіціарів громадських організацій.

Країни Європи використовують два основні фінансові механізми підтримки громадських організацій з боку держави: пряме фінансування з бюджету та нормативна підтримка, або непряма фінансова підтримка. Використання механізму прямої підтримки залежить наявності відповідної законодавчої бази, яка регламентує діяльність різних видів громадських організацій, що мають право на пряму державну підтримку, і спосіб такої підтримки. За відсутності законодавчих приписів органи державної влади можуть ухвалювати рішення і здійснювати фінансування. Головний критерій, що використовується державою для призначення державної фінансової підтримки – це критерій «суспільної користі» від діяльності організації. За критерієм суспільної користі, громадські організації, як правило, поділяються на два типи: суспільно-корисні організації і організації взаємодопомоги, що береться за основу при визначенні відповідного рівня непрямої державної підтримки (наприклад, податкових пільг).

Види державної фінансової підтримки громадських організацій

Вид підтримки	Інструмент
Пряма фінансова підтримка	бюджетні субсидії; гранти; державні конкурсні закупівлі; нормативна фінансова підтримка; механізм оплати за допомогою ваучерів.
Непряма фінансова підтримка	звільнення або пільга з податку на доходи організації; податкові пільги для донорів; звільнення або пільга з податку на доходи бенефіціарів.

Джерело: розроблено авторами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Україна обрала шлях розвитку та підтримки діяльності організацій громадянського суспільства. В Україні фінансова підтримка діяльності громадських організацій за рахунок державних коштів є недостатньою та малоефективною. Прикладом цього є те, що в країнах-членах Європейського Союзу 40-60% річного бюджету пересічної організації громадянського суспільства формується за рахунок коштів держави [4], в Україні цей показник становить лише 4,2% [8]. Головні проблеми функціонування організацій громадянського суспільства: дискримінація більшості видів громадських організацій, непрозорий розподіл бюджетних коштів, відсутність достатньої кількості конкурсних програм фінансування проектів, відкритість для корупційних ризиків та конфлікту інтересів.

На нашу думку, розв'язання актуальних суспільних проблем практично неможливе без запровадження фінансової, правової основи для розвитку організацій громадянського суспільства в Україні. Для досягнення цього ми пропонуємо: збільшити фінансову основу для розвитку громадських організацій, розширивши у правовому колі механізми фінансування

громадських організацій з боку держави та перелік кандидатів, які матимуть право на отримання державної фінансової підтримки; впровадити прозорі і ефективні методи використання державних коштів на підтримку діяльності організацій громадянського суспільства, використавши успішний міжнародний досвід; удосконалити механізм податкового стимулювання діяльності інститутів громадянського суспільства; поступово запровадити систему нормативного регулювання фінансування громадських організацій, що надають послуги у сфері соціального забезпечення та обслуговування, схвалені державою, та фінансовий механізм оплати послуг за допомогою ваучерів; удосконалити механізми контролю та оцінювання результатів державного фінансування організацій громадянського суспільства.

Перспективи подальших досліджень: детальніше розглянути та проаналізувати моделі, форми та механізми фінансування організацій громадянського суспільства у розвинутих європейських державах та на основі аналізу успішних прикладі запропонувати рекомендації для впровадження їх в українську практику.

Список використаної літератури

1. Бекерская, Д. А. Управление финансовой деятельностью бюджетных учреждений / Д. А. Бекерская. – Одесса, 1986. – С. 13.

2. Сосєдова, В. С. Державне фінансування діяльності громадських організацій в Україні / В. С. Сосєдова // Актуальні проблеми економіки – № 8 (98). – 2009 – С. 238–241.
3. Василик, О. Д. Теорія фінансів : підручник / О. Д. Василик. – К. : НІОС, 2000. – 416 с.
4. Вінніков, О. Ю. Показники розвитку громадянського суспільства в Україні / О. Ю. Вінніков, А. О. Красносільська, М. В. Лациба // УНЦПД. – К. : Агентство «Україна», 2012. – 80 с.
5. Александрова, Г. М. Напрями вдосконалення фінансової політики стимулювання діяльності громадських організацій в Україні [Електронний ресурс] / Г. М. Александрова, О. В. Пишна // Економіка і суспільство – № 3 – 2016. – С. 457–462. – Режим доступу : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/79.pdf (дата звернення 10.10.2017).
6. Громадянське суспільство в Україні : звіт за результатами дослідження / Л. Паливода, О. Вінніков, В. Купрій [та ін.] ; упоряд. Л. Паливода. – К. : БФ «Творчий центр ТЦК. – 2016. – 74 с.
7. Державне фінансування громадських організацій: зарубіжний досвід та рекомендації щодо впровадження в Україні [Електронний ресурс] : аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/811> (дата звернення 01.10.2017).
8. Діяльність громадських організацій в Україні. Архів 2016 рік [Електронний ресурс] : доповідь. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publpolit_u.htm (дата звернення 12.10.2017).
9. Про громадські об'єднання [Електронний ресурс] / Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення 25.09.2017).
10. Паливода, Л. Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020 / Л. Паливода, О. Вінніков, В. Купрій, Т. Потопальська. – [Електронний ресурс]. – К. : Ваіте, 2016. – 280 с. – Режим доступу : <http://www.osce.org/uk/ukraine/303331?download=true> (дата звернення 15.10.2017).
11. Кодацький, В. П. Теоретичні основи фінансів громадських організацій / В. П. Кодацький, К. Г. Шарлай // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – № 4 (18). – С. 130–132.
12. Чернявська, О. В. Фандрайзинг [Текст] : навч. посіб. / О. В. Чернявська, А. М. Соколова. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 188 с.

Бібліографічний опис для цитування:

Дем'янишина, О. А. Фінансування організацій громадянського суспільства в Україні / О. А. Дем'янишина, Н. О. Станіславчук // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 53–59.

УДК 336.148(477)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ**Стойка В. О., Стойка С. О., Баланова Т. В.**

Анотація. У статті здійснено аналіз досліджень вчених у сфері державного фінансового контролю. Визначено вплив глобалізації на світову фінансову систему. Встановлено, що для покращення стану фінансової системи України необхідно переглянути ключові напрямки стабілізаційної політики. Зроблено акцент на необхідності підвищення ефективності державного фінансового контролю.

Ключові слова: фінансова система, державний фінансовий контроль, державне управління, стабілізаційна політика, глобалізація.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку фінансово-кредитна система України будується за європейським взірцем. У зв'язку з цим об'єктивно необхідним постає дослідження основних проблем і перспектив її розвитку з урахуванням європейського вектору. Саме стабільність у фінансовому секторі держави виступає важливою передумовою її економічного розвитку та зростання суспільного добробуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідженням окремих аспектів розвитку фінансово-кредитної системи ринкового господарства та особливостей здійснення державного фінансового контролю у галузях економіки присвячені праці таких вчених як: І. О. Артем'євої [1], І. Б. Висоцької [2], Ю. А. Виходця [3], Т. О. Голядової [4], О. О. Критенко [6], П. Ю. Курмаєва [7], А. А. Сурдіної [8], Т. О. Чернадчук [10] та інших. Ми погоджуємося з висновками вчених та враховуємо результати їх досліджень, проте сучасні умови розвитку призводять до появи нових проблем у цій сфері, які необхідно продовжувати досліджувати.

Формулювання цілей дослідження. Мета дослідження полягає в аналізі праць вчених-економістів у сфері державного фінансового контролю та розробленні пропозицій і рекомендацій щодо підвищення ефективності державного фінансового контролю.

Виклад основних результатів та їх

обґрунтування. Основним чинником розвитку світової фінансової системи на сучасному етапі є глобалізація. Довгий час вона розглядалась як однорідний процес, який зв'язує економічні простори різних країн в єдиний квазіунітарний простір і веде до становлення однополярного світу. Однак подальші спостереження довели, що подібний погляд на глобалізацію є надто спрощеним. І хоча нині вона перебуває у стані розвитку і не набула чітких рис, її можна охарактеризувати як нелінійний багатовимірний процес зі складною еволюцією, який спричинив формування еkleктичної та часом парадоксальної у своїх проявах економічної реальності [1, с. 21].

Вплив глобалізації на світову фінансову систему виявляється у таких тенденціях: відрив фінансової системи від реальної економіки; підвищення динамізму процесів фінансової діяльності, що проявляється в прискореній появі нових подій та формуванні якісно нових ситуацій; зростання потоку фінансових інновацій; інтенсифікація взаємозв'язків, взаємозалежностей між суб'єктами фінансової діяльності та зростання їхньої вразливості; радикальні зміни в характері фінансової конкуренції, що зумовлює виникнення багатоаспектної, динамічної й агресивної конкуренції; поглиблення нерівномірності розвитку сегментів фінансової системи; поєднання процесів інтеграції та автономізації на різних рівнях системи; універсалізація правил і процедур

фінансової діяльності, повсюдна інформатизація, забезпечення прозорості фінансового простору; зміна ролі та значущості суб'єктів фінансової діяльності; посилення нестабільності системи, що спричиняє підвищення системного ризику і може вилитися у фінансові кризи, здатні негативно впливати на реальну економіку [1, с. 22].

Кожна з цих тенденцій, на думку автора, знаходиться під впливом як національних особливостей, так і міжнародної політико-економічної ситуації. Тому, форми прояву цих тенденцій часто і не завжди узгоджено й передбачувано змінюються. Крім того, усі ці тенденції взаємно пов'язані одна з одною, утворюючи у сукупності динамічний, складний і суперечливий глобальний фінансовий простір. Освоєння його змісту задля вдалої адаптації до змін та задля забезпечення ефективного й гармонічного розвитку світової економіки є нині однією з провідних проблем сучасної економічної науки [1, с. 22].

Висоцька І. Б. у своєму дослідженні відзначає, що основною умовою сталого економічного розвитку України є забезпечення стійкості та стабільності функціонування її фінансової системи. Фінансова система є знаряддям провадження державної політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання, покращення добробуту населення країни, шляхом розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту між різними верствами населення, окремими господарськими структурами та територіями. Міцна і стійка фінансова система сприяє підвищенню економічної активності та добробуту в країні. Разом з тим, фінансова система підпадає під вплив нестабільностей та криз, що можуть призводити до порушення фінансової діяльності та здатні нанести економіці значних збитків у різних галузях. Сьогодні фінансова система виступає одним із основних елементів і невід'ємним атрибутом соціально-економічної формації макrorівня [2, с. 31–32].

Функціонування фінансової системи суспільства відбувається на тлі масштабних трансформацій міжнародних фінансів, які розгортаються здебільшого навколо бюджетно-кредитних проблем багатьох країн в умовах накопичених глобальних макроекономічних і макрофінансових диспропорцій [4, с. 68].

Урядами країн світу розглядаються радикальні заходи з реформування національних фінансових систем, спрямовані на зменшення негативного впливу міжнародного середовища, збереження соціально-економічної динаміки розвитку, забезпечення довгострокової фінансової стабілізації. Проте, масштаби накопичених дисбалансів та високий ризик трансферу здатні істотно погіршувати результативність державного фінансового регулювання. На думку провідних світових експертів, основні ризики для урядів багатьох держав у найближчі роки будуть пов'язані з проблемами рефінансування боргів державного та корпоративного секторів економіки, а також подолання інших проявів кризових явищ [4, с. 68–69].

Саме тому, в сучасних умовах важливо більше уваги приділяти саме розвитку та удосконаленню державного фінансового контролю.

Сурдіна А. А. зазначає, що для надійного захисту інтересів і прав людини необхідно сформувати відповідний механізм, який створював би умови реалізації, засоби захисту цих прав та сприяв подальшому їх здійсненню. Однією з гарантій такого служіння інтересам людини у сфері управління і може бути контроль. Контроль за використанням державних коштів потрібний за будь-якої форми суспільно-політичного устрою. Як свідчать історичні дані, контроль виник ще в глибоку давнину. Під час свого еволюційного розвитку він зазнав великих перетворень: від контролю за допомогою здобутого досвіду, звичаїв, що передавалися з покоління в покоління, до наукового

осмислення процесів і свідомого використання їх на науковій основі в ринкових відносинах [8, с. 218].

Виходець Ю. А. виокремлює такі основні напрями покращення організаційно-правового механізму державного управління сферою державного фінансового контролю:

- розробка дієвих концептуальних засад створення ефективної системи державного фінансового контролю з урахуванням сучасного етапу розвитку України;

- формування єдиного нормативно-правового поля розвитку системи державного фінансового контролю та законодавче закріплення за його суб'єктами конкретних функцій;

- покращення організаційної структури державного фінансового контролю;

- стандартизація та кодифікація державного фінансового контролю;

- розробка нових і адаптація існуючих методик та процедур державного фінансового контролю;

- забезпечення координації функціонування органів внутрішнього та зовнішнього державного фінансового контролю через створення централізованої інформаційної бази;

- підвищення ефективності кадрового забезпечення системи державного фінансового контролю, створення сучасної науково-дослідної та навчально-методичної бази за міжнародними стандартами;

- створення відповідної сучасної інформаційно-комунікаційної інфраструктури;

- покращення матеріально-технічного і фінансового забезпечення функціонування системи державного фінансового контролю [3, с. 142].

На думку автора, необхідно здійснювати заходи держави у визначених напрямках повинні забезпечити створення єдиної системи державного фінансового контролю за умови відповідності ряду вимог щодо діяльності як державних органів, так і всієї

системи. Важливою умовою забезпечення ефективного функціонування органів державного контролю автор вважає спрямованість їх контрольних дій, тобто їх системність, оптимальність і збалансованість. Невиконання хоча б однієї з цих умов має наслідком неефективне функціонування усієї системи державного контролю [3, с. 142].

На думку Турченко Т. та Третяк А., для покращення стану фінансової системи України необхідно переглянути ключові напрями стабілізаційної політики: розвиток страхового механізму пенсійного забезпечення, медичного обслуговування, страхових принципів фінансування для отримання вищої освіти. Це полегшить навантаження та сприятиме удосконаленню функціонування фінансової системи країни. Для зменшення заборгованості Україні слід поновити свій імідж та відновити довіру населення, емітуючи при цьому державні облігації з метою залучення додаткових коштів. Разом з тим у довгостроковій перспективі необхідно створити відповідні механізми, спрямовані на стимулювання розвитку фінансів домогосподарств, оскільки, як свідчить практика зарубіжних країн, домогосподарства посідають провідне місце у формуванні доходної частини бюджетів усіх рівнів [9, с. 256].

Автори вважають, що у сучасних умовах існує об'єктивна потреба у ефективній реалізації програми фінансового оздоровлення держави, розробці стабілізаційних заходів щодо запобігання негативним наслідкам від фінансової кризи, що вимагає прийняття низки відповідних законів, здійснення практичних заходів та розробки науково обґрунтованих критеріїв функціонування фінансової системи держави з метою мінімізації можливих збитків від подальших фінансових криз для вітчизняної економіки. За умови імплементації перерахованих вище рекомендацій сучасна фінансова система України

вийде на траєкторію стабільного економічного розвитку [9, с. 256].

Доцільним, на думку Чернадчук Т. О., вважається узгодження законодавства у сфері державного фінансового контролю, банківського і бюджетного законодавства України в частині спрощення процедури розкриття банківської таємниці щодо отримання інформації, необхідної для якісного виконання функціональних обов'язків контрольними органами, під час проведення контрольних-перевірочних заходів. Посилити відповідальність банків та інших фінансових установ за ненадання або несвоєчасне надання інформації, що становить банківську таємницю, а у випадках спричинення втрат бюджету покладення обов'язку відшкодування вказаних втрат на відповідну банківську чи фінансову установу, а також розробити ряд заходів щодо запобігання зловживанням з боку осіб, що в межах своїх повноважень мають право на отримання інформації, яка становить банківську таємницю [10, с. 97].

Критенко О. О. та Даньшина Ю. В. визначають такі основні недоліки та напрями їх усунення у сфері державного контролю системи державних закупівель в Україні, зокрема:

1. В Україні нині існує надмірно розгалужена та недостатньо дієздатна система органів, які мають контрольні функції, що призводить до їх дублювання, отже, й дублювання завдань та результатів окремих перевірок, що є суттєвою вадою системи контролю державних закупівель. Тобто сама система державного фінансового контролю наразі потребує удосконалення, яке вже здійснюється в межах адміністративної реформи. Проте ця реформа недостатньо підготовлена та науково не обґрунтована й здебільшого не виключає реалізацію мало-ефективного сценарію за методом «спроб і помилок». Вона фрагментарна й спрямована переважно на реорганізацію окремих служб і відомств з метою посилення їх фіс-

кальної, а не контрольної функції. Тому одним із основних напрямів удосконалення державного фінансового контролю є: по-перше, здійснення функціонального обстеження державних контролюючих органів для усунення фактів дублювання їхньої діяльності; по-друге, створення спочатку описової, потім імітаційної моделі інституціональних змін у цій сфері й лише після їх апробації впровадження їх у реальну практику.

У контексті вдосконалення інституційного механізму державного фінансового контролю процедури державних закупівель за бюджетні кошти важливо забезпечити дотримання законодавства у сфері держзакупівель і припинення розтрата бюджетних коштів на всіх рівнях, включаючи підприємства, які мають підтримку з державних або місцевих бюджетів. З цією метою органам, які здійснюють такий контроль, необхідно надати такі функції:

- контролю за дотриманням вимог законодавства на всіх стадіях проведення державних закупівель;

- складання протоколів про адміністративні порушення, пов'язані з порушеннями законодавства у сфері державних закупівель;

- запобігання проявам корупції у сфері закупівель;

- подання відповідних матеріалів до правоохоронних органів;

- розгляду заяв фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб про факти порушення законодавства про державні закупівлі.

Все це дасть можливість більш дієво контролювати доцільність і цілеспрямованість витрачання бюджетних коштів.

2. З метою вдосконалення контролю за бюджетними видатками також було б доцільно створити на громадських засадах окремий інститут експертів незалежного й громадського контролю у сфері державних закупівель з наданням йому повноважень

незалежної експертизи законності й цільового використання бюджетних коштів.

3. Важливим напрямом удосконалення державного контролю є також підвищення ступеня відповідальності керівників органів державного контролю перед парламентом та громадськістю, посадових осіб за порушення бюджетної дисципліни та належного відшкодування фінансових втрат внаслідок неправильних управлінських рішень. У цьому контексті слід зазначити, що чинна система санкцій за порушення фінансової дисципліни та бюджетного законодавства недостатньо дієва. Наприклад, широко застосовуються безособові штрафні санкції для державних організацій за нецільове використання бюджетних коштів. Дослідники пропонують у кожному порушенні визначати конкретних посадових осіб, що несуть відповідальність за управлінські рішення, які призвели до втрат фінансових ресурсів [6, с. 77].

Долбнєва Д. В. дійшла висновку, що основними векторами модернізації вітчизняної системи державного фінансового контролю (далі ДФК) на шляху її євроінтеграційних перетворень доцільно визначити такі:

1) становлення та розвиток цілісної незаполітизованої системи органів незалежного публічного аудиту (як на державному, так і на регіональному рівні), враховуючи стандарти та принципи ЄС (законність, об'єктивність, прозорість та гласність, що передбачає щонайменше піврічне звітування перед громадянами про хід державних реформ і результати управління суспільними ресурсами/цінностями), та розробки більш досконалої нормативно-правової бази їх функціонування. У зв'язку з цим у своїй новітній Резолюції від 19 грудня 2014 р. № 69/228 щодо сприяння діяльності вищих органів державного аудиту Генеральна асамблея ООН чітко визначила, що вищі органи аудиту (ВОА) можуть об'єктивно й результативно виконувати свої функції лише в тому разі, якщо вони

незалежні від структур, що перевіряються ними, і захищені від зовнішнього впливу;

2) активне залучення до процедури публічного аудиту інститутів громадянського суспільства – ЗМІ, професійного експертного середовища (у тому числі й міжнародних), громадських організацій, окремих громадян та ін.;

3) проведення обов'язкової гармонізації нормативно-правових актів законодавства України та практики їх застосування, спільних прав і зобов'язань до стандартів (*acquis communautaire*), обов'язкових в ЄС;

4) імплементація Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) у правове поле та практику діяльності національних органів ДФК;

5) створення ефективної та цілісної системи й процедури контролю *ex ante* (де б він не проводився);

6) удосконалення та погодження фахової термінології, що застосовується в національних нормативних актах з ДФК, з вимогами директивних документів Міжнародної (INTOSAI) та Європейської (EUROSAI) організацій ВОА;

7) подальший розвиток теоретико-методологічних засад цілісності системи ДФК у контексті моделі «публічного аудиту» шляхом визначення її формотворчих елементів і структурних та ієрархічних зв'язків між ними.

На думку авторів, реалізація вище окреслених векторів модернізації ДФК відповідає пріоритетам становлення повноцінної парадигми публічного аудиту як важливого механізму модернізації системи ДФК в Україні та потребує подальших ґрунтовних досліджень і наукових дискусій у цьому напрямі [5, с. 70].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасні реалії розвитку національної фінансово-кредитної системи спричинюють необхідність зосередження уваги на підвищенні ефективності держав-

ного фінансового контролю. На нашу думку, для забезпечення соціальної та економічної ефективності суспільного виробництва, необхідно зосередити увагу державних місцевих органів влади на проблемах максимального виконання державного та місцевих бюджетів; контролю за організацією грошового обігу в країні; ефективного управління державним внутрішнім і зовнішнім боргом, державними

резервами; надання суб'єктам господарювання стратегічних галузей пільг з оподаткування та дотацій і контролю законного використання їх; результативного розпорядження об'єктами державної власності; обігом коштів бюджету та позабюджетних фондів в банках і інших кредитних установах; контролю та встановлення дієвих механізмів покарання за фінансові зловживання.

Список використаної літератури

1. Артем'єва, І. О. Методологічні проблеми дослідження розвитку світової фінансової системи за сучасних умов / І. О. Артем'єва // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2015. – № 1. – С. 21–28.
2. Висоцька, І. Б. Проблеми забезпечення стабільності та стійкості фінансової системи України / І. Б. Висоцька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. – 2012. – Вип. 2. – С. 30–38.
3. Виходець, Ю. А. Проблеми удосконалення системи державного фінансового контролю в Україні / Ю. А. Виходець // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2013. – № 16. – С. 139–144.
4. Голяядова, Т. О. Проблеми сучасного стану світової фінансової системи та її вплив на фінансово-економічний розвиток України / Т. О. Голяядова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 5. – С. 68–70.
5. Долбнева, Д. В. Дослідження сутності та необхідності публічного аудиту як вектора модернізації державного управління та фінансового контролю в Україні / Д. В. Долбнева // Technology audit and production reserves. – 2017. – № 1(4). – С. 49–54.
6. Критенко, О. О. Шляхи удосконалення системи державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів / О. О. Критенко, Ю. В. Даньшина // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Державне управління. – 2015. – Вип. 242. – С. 74–80.
7. Курмаєв, П. Ю. Підвищення енергоефективності – основа інноваційного розвитку економіки України / П. Ю. Курмаєв, В. О. Стойка, С. О. Стойка // Агросвіт. – 2016. – № 23. – С. 3–7.
8. Сурдіна, А. А. Сутнісно-понятійний підхід до осмислення змісту державного фінансового контролю / А. А. Сурдіна // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління. – 2011. – № 2. – С. 215–221.
9. Турченко, Т. Проблеми сучасної фінансової системи України та пропозиції щодо її ефективного економічного розвитку / Т. Турченко, А. Третяк // Економічний аналіз. – 2012. – Т. 11(1). – С. 255–258.
10. Чернадчук, Т. О. Проблемні питання щодо розкриття банківської таємниці органам державного фінансового контролю / Т. О. Чернадчук // Держава та регіони. Сер. : Право. – 2013. – № 2. – С. 94–98.

Бібліографічний опис для цитування:

Стойка, В. О. Окремі аспекти здійснення державного фінансового контролю в Україні / В. О. Стойка, С. О. Стойка, Т. В. Баланова // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 60–65.

УДК 33.025.12:633

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВНУТРІШНЬОГО
КОНТРОЛЮ ПРОЦЕСУ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИНИЦТВА****Погріщук Б. В., Пилявець В. М.**

Анотація. У статті досліджено організаційні та методичні засади контролю процесу виробництва рослинницької продукції на аграрних підприємствах. Визначено характерні особливості здійснення контролю. Узагальнено етапи, стадії, методи внутрішнього контролю. Доведено, необхідність налагодження ефективного внутрішнього контролю процесу виробництва рослинницької продукції як основи для підтримання конкурентоспроможності аграрних формувань.

Ключові слова: управління, облік, система контролю, продукція рослинництва, аграрне підприємство.

Постановка проблеми. Основою діяльності будь-якого підприємства є виробничий процес, який функціонує в результаті взаємодії процесів праці та природних процесів, які спрямовані на виготовлення запланованої продукції для задоволення потреб споживачів. В умовах ринкової економіки система контролю виробничих процесів є невід'ємною частиною виробничого процесу. Контроль виробничої діяльності на аграрних підприємствах спрямований на виявлення резервів збільшення обсягів виробництва рослинницької продукції та поліпшення її якості. Підвищення ролі контролю в сфері виробництва формується внаслідок посилення конкуренції в умовах переходу до ринку, розвитком науково-технічного прогресу, підвищенням у цих умовах господарського ризику, впливу зовнішнього ринку. Саме цим пояснюється вибір тематики дослідження та її актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Питанням організації та методики контролю на аграрних підприємствах присвячено ряд наукових праць багатьох учених. Зокрема, це Г. О. Давидова, І. М. Дунаєв, В. А. Дерій, Л. І. Михайлова, О. А. Подолянчук, Л. П. Шевчук та інші. Проте, незважаючи на значні теоретичні доробки, питання організації та методики контролю виробництва продукції рослинництва на аграрних підприємствах ще недостатньо розкриті.

Зокрема, недостатньо досліджено окремі аспекти організації та методики внутрішнього контролю виробництва продукції в умовах специфічних особливостей сільськогосподарського виробництва.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження організаційних та методичних аспектів контролю виробничих процесів галузі рослинництва в аграрних підприємствах.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. При проведенні контролю процесу виробництва потрібно враховувати чітко виражений технологічний характер рослинницької галузі.

Процес виробництва на аграрних підприємствах може бути об'єктом як зовнішнього, так і внутрішнього контролю.

На зниження ризиків на аграрних підприємствах насамперед спрямована система внутрішнього контролю. Він має запобігти порушенням і зловживанням в операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності Аграрних підприємствах і забезпечити ефективний контроль за раціональним використанням ресурсів, що сприятиме зростанню прибутковості.

Внутрішній контроль операцій з виробництва продукції рослинництва передбачає сукупність послідовних етапів, які за їх функціональним призначенням можна згрупувати на певні стадії, дотримання яких зумовлене виконанням завдань, поставлених перед суб'єктами контролю [2, с. 168].

Організаційна стадія контролю передбачає визначення суб'єктів та об'єктів контролю, завдань, які слід вирішити у ході проведення контролю, джерел інформації, необхідної для здійснення внутрішнього контролю.

Підготовча стадія здійснюється з метою розробки плану та програми здійснення внутрішнього контролю, визначення алгоритму дій, вибір методів та прийомів перевірки, розподіл обов'язків та збір інформаційної бази контролера.

Методична стадія внутрішнього контролю результатів процесу виробництва продукції полягає у перевірці правильності оформлення первинних документів, відображенні бракованої, супутньої, побічної продукції та відходів виробництва в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, розрахунку відхилень від встановлених норм.

Результативна стадія передбачає виявлення причин утворення неякісної продукції, їх аналіз та встановлення винних осіб, що забезпечить отримання достовірної облікової інформації та прийняття управлінських рішень щодо уникнення виявлених проблем.

Інспекційна стадія контролю за результатами процесу виробництва продукції рослинництва передбачає перевірку виконання рішень і контроль за впровадженням розроблених пропозицій. На даній стадії основними завданнями суб'єкта внутрішнього контролю щодо перевірки операцій з виробництва продукції є:

- контроль за розміром витрат, понесених на утилізацію незворотних відходів;
- перевірка впровадження превентивних заходів щодо осіб, винних у виникненні некондиційної продукції;
- перевірка дотримання вимог договорів і чинного законодавства щодо заміни або переробки некондиційної продукції, а також розрахунки щодо покриття збитків від даних господарських операцій.

Таким чином, організаційне забезпечення внутрішнього контролю операцій з

виробництва рослинницької продукції, насамперед, потребує від контролера певної її систематизації чи класифікації, оскільки без розподілу на чітко визначені стадії внутрішнього контролю важко зібрати всі наявні докази щодо виявлених порушень, правильно оцінити процеси, явища, що виникають, а також перевірити всі наявні господарські операції, які необхідні для підтвердження результатів діяльності.

Процес здійснення внутрішнього контролю процесу виробництва рослинницької продукції на аграрних підприємствах передбачає наступні етапи:

- перевірка технічної документації на виробництво продукції рослинництва (паспорти полів, програми вирощування, інше);
- перевірка правильності технологічного процесу і його результатів;
- перевірка процесу зберігання продукції;
- перевірка наявності необхідної, доступної достовірної та своєчасної інформації про основну, супутню та побічну рослинницьку продукцію;
- перевірка точності та достовірності оцінки результатів виробництва продукції рослинництва;
- перевірка наявності та правильності оформлення первинних документів щодо операцій з виробництва продукції рослинництва;
- перевірка правильності відображення господарських операцій з виробництва продукції рослинництва на рахунках бухгалтерського обліку;
- перевірка аналітичного обліку операцій з виробництва рослинницької продукції;
- встановлення ефективності використання відходів;
- перевірка відповідності даних реєстрів синтетичного і аналітичного обліку операцій з виготовлення продукції рослинництва, показників облікових реєстрів та фінансової звітності;

- перевірка правильності проведення розрахунків з постачальниками та підрядчиками по операціях з виробництва рослинницької продукції [4].

Розглянемо детальніше організаційну стадію внутрішнього контролю операцій з виробництва рослинницької продукції на аграрних підприємствах.

В системі організації внутрішнього контролю виділяють безліч об'єктів, які формують її цілісність та значимість для підприємства. Так, як в процесі виробництва рослинницької продукції постійно утворюється відповідний відсоток відходів, бракованої продукції чи побічної, супутньої продукції (соломи та полови), необхідно виділити такий об'єкт внутрішнього контролю як результати виробничого процесу та витрати, направлені на їх утилізацію чи реалізацію стороннім організаціям як готової продукції. Це дозволить відслідковувати їх рух, документальне відображення та використання, а також відображення показників у звітності підприємства.

Ефективна організація внутрішнього контролю операцій з виробництва рослинницької продукції на аграрних підприємствах на вимагає дотримання окремих положень:

- визначення об'єктів бухгалтерського обліку, їх класифікація, тобто розмежування складу бракованої, супутньої, побічної продукції та відходів виробництва;

- достовірний та повний бухгалтерський облік на місцях (бригадах та відокремлених підрозділах, філіях) виникнення та використання бракованої, супутньої, побічної продукції та відходів виробництва, а саме – введення субрахунків, необхідних для бухгалтерського обліку та складання відповідних відомостей їх руху;

- контроль за організацією та веденням бухгалтерського обліку й інформаційного забезпечення системи фінансового аналізу з метою ефективного використання бракованої, супутньої, побічної продукції та відходів виробництва.

Завдання та суб'єкти внутрішнього контролю за результатами процесу

виробництва в розрізі його видів узагальнено на рис. 1.

Таким чином, розподіл внутрішнього контролю операцій з виробництва продукції на попередній, поточний і наступний сприяє розмежуванню відповідальності за їх виникнення, а отже, сприяє його посиленню, що позитивно впливає на результати господарської діяльності.

З метою ефективного запобігання та виявлення негативного результату процесу виробництва продукції, необхідним є застосування технічного контролю, який є складовою технологічного процесу вирощування зернових. Технічний контроль за виробництвом виконується у вигляді вхідного контролю сировини й матеріалів, які надходять на підприємство, операційного та приймального контролю готової продукції. Такий контроль повинен охоплювати весь технологічний процес. Для більш ефективного здійснення перевірок діяльності суб'єктів господарювання, систему внутрішнього контролю необхідно забезпечити нормативно-правовим актом, а саме розпорядчим документом про проведення внутрішньої перевірки (про проведення внутрішньої перевірки).

Таким чином, процес виробництва рослинницької продукції не можливий без створення ефективної та добре організованої системи внутрішнього контролю.

Розглянемо детальніше кожен із етапів контрольних процедур методичного забезпечення внутрішнього контролю операцій з виробництва продукції рослинництва на аграрних підприємствах. З метою планування своєї діяльності, контролер на підготовчому етапі ознайомлюються із господарською діяльністю аграрних підприємств, процесами закупівлі, зберігання та відпуску продукції потенційним споживачам, отримує список основних постачальників, проводить опитування керівництва й персоналу, здійснює тестування надійності системи внутрішнього контролю збереження запасів, готової продукції, виділяє об'єкти дослідження, оцінює величину ризику і встановлює границю істотності помилок.

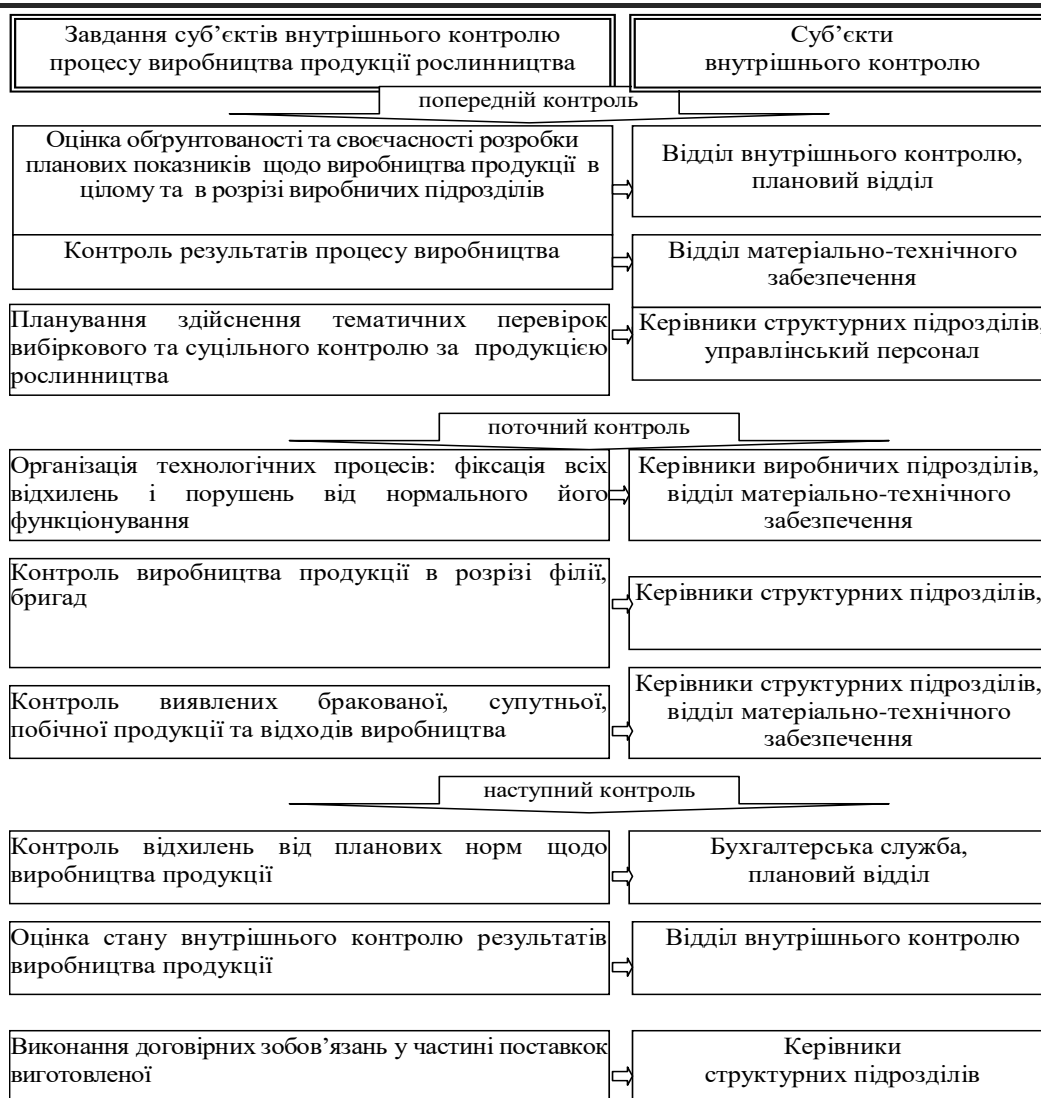

Рис. 1. Завдання суб'єктів внутрішнього контролю процесу виробництва рослинницької продукції на відповідно до етапу здійснення операції

Джерело: сформовано авторами.

Для забезпечення більш ефективного та оперативного контролю важливим є розробка плану та програми проведення внутрішнього контролю за операціями з результатами процесу виробництва рослинницької продукції.

План внутрішнього контролю виробництва продукції рослинництва необхідно складати на початку перевірки і він може бути доповнений в процесі реалізації його виконання. Програма здійснення внутрішнього контролю операцій з результатами

виробничого процесу допомагає здійснювати контроль за виконавцями та контролювати їх роботу.

Записи і висновки внутрішнього контролера у кожному розділі такої програми фіксуються в робочій документації і є тим фактичним матеріалом, який використовується ним у процесі підготовки і обґрунтування внутрішнього звіту керівнику підприємства. Здійснення внутрішнього контролю вимагає від контролера застосування методичних прийомів, які наведено на рис. 2.

Рис. 2. Методичні прийоми та їх застосування в процесі здійснення внутрішнього контролю операцій з виробництва продукції рослинництва на аграрних підприємствах

Джерело: сформовано авторами.

Під час перевірки внутрішній контролер застосовує відповідні методичні прийоми: органолептичні (інвентаризація, контрольний запуск сировини матеріалів у виробництво, лабораторний аналіз), розрахунково-аналітичні (статистичні розрахунки, аналітичні процедури) та документальні

(нормативно-правова, арифметична, зустрічна та взаємна перевірки).

Застосування розробленого методичного забезпечення внутрішнього контролю дозволяє визначити ефективність виробничого процесу за допомогою наступних

критеріїв: відповідність витрат на виготовлення продукції одержаним економічним вигодам, повнота використання зворотних відходів та бракованої продукції, забезпечення виготовлення якісної продукції, безпечної для життя, здоров'я та майна споживачів і безпеки навколишнього середовища з дотриманням всіх вимог технологічного процесу [6, с.167].

Джерелами інформації для здійснення внутрішнього контролю операцій з виробництва рослинницької продукції в бухгалтерському обліку аграрних підприємств є інформація, яка включає в себе сукупність міжнародних та національних стандартів бухгалтерського обліку, Кодексів України, Законів України, Указів Президента України, Постанов Кабінету Міністрів України, Інструкцій та Методичних рекомендацій з ведення бухгалтерського обліку запасів.

Методична стадія внутрішнього контролю передбачає безпосереднє проведення перевірки правильності відображення операцій з виробництва рослинницької продукції на рахунках бухгалтерського обліку, облікових регістрах та фінансовій звітності за допомогою документальних та фактичних методичних прийомів, складання робочих документів контролера.

Наступним етапом є перевірка процесу виробництва продукції рослинництва і його результатів на предмет забезпечення безпеки для споживачів і навколишнього середовища.

Важливе значення для забезпечення якості і безпечності продукції для споживача та навколишнього середовища має організація ефективного технічного контролю якості рослинницької продукції, що передбачає перевірку відповідності виготовленої продукції вимогам державних стандартів або технічних умов.

Технічний контроль представляє собою перевірку відповідності продукції або процесу, всіх виробничих умов, від яких залежить якість продукції, установленим технічним вимогам до якості на всіх стадіях

технологічного процесу. Безпосередньо до такого виду рослинницької продукції як пшениця застосовується стандарт на ДСТУ 3768:2010 «Пшениця. Технічні умови. На інші види продукції рослинництва використовуються інші державні стандарти.

Досить змістовним етапом здійснення внутрішнього контролю є проведення перевірки інвентаризації продукції рослинництва на складах та відображення її результатів на рахунках бухгалтерського обліку.

Згідно з Наказом МФУ «Про Інструкцію з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків» № 69 від 11.08.1994 (із змінами та доповненнями) інвентаризація проводиться перед складанням річної фінансової звітності суб'єктами господарювання.

Перед початком проведення інвентаризації керівник підприємства затверджує Наказ на проведення інвентаризації та призначає інвентаризаційну комісію у складі не менше трьох осіб.

Інвентаризація готової продукції здійснюється наступним чином з метою встановлення фактичної наявності та співставлення їх з даними бухгалтерського обліку за рахунком 26 «Готова продукція»:

- підготовка складу для проведення інвентаризації;
- виявлення та встановлення залишків готової продукції та їх відображення в інвентаризаційному опису;
- співставлення фактичних показників наявності продукції рослинництва з даними бухгалтерського обліку;
- відображення результатів інвентаризації продукції рослинництва у бухгалтерському обліку;
- складання та затвердження акту інвентаризації;
- прийняття рішень щодо виявлених недоліків.

У результаті проведення інвентаризації можуть бути виявлені надлишки, недостачі або пересортування виготовленої продукції. У бухгалтерському обліку нестачі готової продукції необхідно відображати залежно від встановлення винної особи: якщо винна особа встановлена, то ця особа може внести певну суму грошових коштів у касу для покриття завданої шкоди підприємству або вирахувати із заробітної плати суму відшкодування; якщо винну особу не встановлено, нестачу необхідно списувати на результати господарської діяльності записом Д-т субрахунку 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей» у кореспонденції з рахунком 26 «Готова продукція» із одночасним відображенням суми такої нестачі на позабалансовому рахунку 072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей».

У результаті виявлення надлишків виготовленої продукції, у бухгалтерському обліку необхідно здійснити запис: Д-т рахунку 26 «Готова продукція» у кореспонденції із субрахунком 719 «Інші доходи операційної діяльності». Наприкінці звітнього періоду сума, відображена на рахунку 719, списується в кредит рахунку 791 «Результат основної діяльності» [3].

Тому для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та звітності суб'єкти господарювання зобов'язані проводити інвентаризацію, що підтверджує наявність, стан та оцінку активів підприємства.

Наступним етапом здійснення внутрішнього контролю є перевірка наявності необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію для покупців рослинницької продукції.

На цьому етапі застосовуються прийоми документального контролю, зокрема формальна, арифметична, нормативно-правова перевірки для встановлення фактів достовірності реєстрації та документального підтвердження господарських операцій.

Особливу увагу слід приділити етапу перевірки точності та достовірності оцінки результатів виробництва продукції рослинництва, оскільки результатами виробничого процесу можуть бути: безпосередньо зернова продукція по відповідних класах, зерно відходи та солома. Для цього необхідно перевірити чи визначено в Наказі (Положенні) про облікову політику підприємства методи оцінки результатів процесу виробництва продукції рослинництва.

Досить важливими етапами здійснення внутрішнього контролю процесу виробництва є перевірка наявності та правильності оформлення первинних документів щодо операцій з виробництва рослинницької продукції, перевірка правильного відображення господарських операцій з виробництва рослинницької продукції на рахунках бухгалтерського обліку та перевірка організації та ведення аналітичного обліку операцій з виробництва рослинницької продукції відповідно до розробленого робочого плану рахунків на підприємстві.

Здійснюючи перевірку правильності оформлення первинних документів щодо операцій з виробництва продукції, внутрішній контролер повинен застосувати метод зіставлення бухгалтерських документів, що визначає недостовірне, необґрунтоване відображення господарських операцій, невідповідність записів однієї і тієї ж операції в первинних документах та регістрах обліку, а також факт доброякісних та недоброякісних документів.

Внутрішній контролер також використовує й інші способи документального контролю, зокрема зустрічну перевірку, яка полягає у зіставленні декількох примірників одного і того ж документа, що знаходиться в різних організаціях або у різних підрозділах.

При перевірці правильного відображення господарських операцій з виробництва продукції на рахунках бухгалтерського

обліку та їх аналітичного обліку внутрішній контролер може виявити наступні порушення: неправильно розмежовано результати виробничого процесу на кондиційний та некондиційний, внаслідок чого викривлюються показники фінансової звітності та дані бухгалтерського обліку, необхідних для проведення фінансового аналізу; невідповідність даних синтетичного та аналітичного обліку операцій з виробництва продукції; неправильна кореспонденція рахунків при відображенні в бухгалтерському обліку операцій з виробництва продукції.

Принципово важливим етапом внутрішнього контролю процесу виробництва продукції є перевірка правильності проведення розрахунків з контрагентами по операціях з реалізації рослинницької продукції.

Не менш важливим етапом є перевірка відповідності даних реєстрів синтетичного і аналітичного обліку операцій з виробництва рослинницької продукції, показників облікових реєстрів та фінансової звітності. Для цього необхідно здійснити контрольні процедури, які будуть включати формальну, яка полягає у візуальній перевірці правильності записів усіх реквізитів звітності та виявленні наявності самостійних змін у встановлених формах звітності, необумовлених виправлень, підчисток, наявності підписів та аналітичну – оцінка за допомогою вивчення вірогідних залежностей між показниками з метою виявлення суттєвих відхилень, вивчення яких за допомогою глибинних та наскрізних тестів дає змогу встановити факти помилок та порушень, що призводять до перекручення звітності [1, с. 252].

Для цього необхідно встановити: повноту заповнення реквізитів і граф звітності; правильність показників на початок та кінець звітного періоду; дотримання строків і термінів подання фінансової звітності; відповідність показників оборотно-сальдової

відомості та головної книги (передбачає співставлення показників рахунків бухгалтерського обліку в такій послідовності: 24→23→26→90); правильність формування показників головної книги та форми № 1 «Баланс».

Останнім етапом внутрішнього контролю є встановлення ефективності використання відходів та соломи.

Результати внутрішнього контролю операцій з виробництва продукції узагальнюються у відповідному акті який має довільну форму.

Ефективно організований контроль операцій з виробництва продукції та методичне забезпечення його здійснення дають змогу управлінському персоналу своєчасно отримати інформацію про: якість та конкурентоспроможність продукції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В діяльності аграрних підприємства процес виробництва продукції рослинництва не можливий без створення ефективної та добре організованої системи внутрішнього контролю який є невід'ємною, постійно діючою функцією системи управління. Здійснення контролю попереджає, виявляє, усуває недоліки та порушення, що виникають у процесі господарської діяльності підприємства, зокрема, відхилень від норм чинних нормативно-правових актів, облікової політики, установчих документів, планів підприємства, помилок і зловживань.

Організація внутрішнього контролю забезпечує виготовлення якісної рослинницької продукції, раціональне використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів на виробництво продукції рослинництва, надання інформації про можливість використання результатів виробництва за призначенням; оцінку правильності прийнятих рішень щодо отриманої рослинницької продукції.

Список використаної літератури

1. Дерій, В. А. Методи внутрішньогосподарського контролю за витратами на виробництво у сільськогосподарських підприємствах [Електронний ресурс] / В. А. Дерій // Сталій розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2013. – № 1 (18). – С. 254–258.
2. Михайлова, Л. І. Контролювання діяльності сільськогосподарських підприємств: наукові основи, стан, перспективи : монографія / Л. І. Михайлова, О. В. Галкін. – Суми : Видавництво ПП Вінниченко М. Д., ФОП Литовченко Є. Б., 2015. – 204 с.
3. Пантелеєв, В. П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація : монографія / В. П. Пантелеєв. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. – 491 с.
4. Пилявець, В. М. Організаційні засади контролю процесу виробництва рослинницької продукції в діяльності підприємств АПК / В. М. Пилявець, Л. І. Пославська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 16. – С. 905–908. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-16-2017>.
5. Сук, Л. К. Облік і контроль виробництва сільськогосподарської продукції / Л. К. Сук. – К. : Урожай, 1990. – 168 с.
6. Сагайдак, Р. П. Організація внутрішньогосподарського контролю на суб'єктах господарювання / Р. П. Сагайдак // Облік і контроль на підприємствах АПК: стан та перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (10-11 жовтня 2008 р.) : у 2 ч. Ч. 1 / ред. : М. М. Коцупатрій ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К., 2008. – С. 166–169.

Бібліографічний опис для цитування:

Погріщук, Б. В. Організаційні та методичні аспекти внутрішнього контролю процесу виробництва продукції рослинництва / Б. В. Погріщук, В. М. Пилявець // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 66–74.

УДК 338.48

КОНЦЕПЦІЯ ПРОСТОРОВОГО ЦЕНТРИЗМУ ТА КРИТЕРІЇ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Егоров Ю. І.

Анотація. Розглянуто планувальний розвиток, проаналізована структурна організація, удосконалена систематизація природно-культурної спадщини Уманщини. Сформульована концепція просторового центрризму презентаційних територій та конкретизовані вимоги містобудівних перетворень туристичного середовища Уманського краю.

Ключові слова: простір, центр, Уманщина, туризм.

Постановка проблеми. Людина віддавна усвідомлювала цінність просторового середовища, в якому проходить її життя, і намагалася відповідним чином це середовище формувати. Свідчення цього – історія містобудівного мистецтва народів світу, що налічує понад сім тисячоліть. Уманщина також має стародавню містобудівну історію що починається з протоміст Трипільської культури.

У щільно населеному, урбанізованому середовищі ХХІ сторіччя цінності культури Уманського краю опинились достатньо крихкими – особливо цінності архітектурного простору міст. Вони руйнуються не тільки у кризах і катаклізмах, але й від варварства, відсутності доброї волі та відповідальності у тих, хто керує розвитком, від теперішньої катастрофічної депрофесіоналізації у багатьох сферах людської діяльності, особливо в архітектурі – закономірного результату століть культурного нігілізму. Стратегія квазімістобудівної діяльності походить від розповсюджені сьогодні тенденції «агресивного оптимізму», від риторики типу «ми зруйнуємо, ми відбудуємо», яка не дозволяє тверезо оцінити відсутність практичного досвіду містобудування, співрозмірити максимальні бажання та реальні можливості.

Архітектурний погляд на феномен туризму виявляє в ньому такі проблеми: відсутність легітимної законодавчо-нормативної бази відтворення унікальних

вітчизняних архітектурно-туристичних об'єктів; втрату контролю як за містобудівною діяльністю, використанням природних ресурсів та туристичною індустрією; невизначеність базових основ, регіональних та державних програм щодо забезпечення комплексних та системних туристичних оглядів об'єктів культурної та природної спадщини краю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Окремим аспектам проблеми організації архітектурного простору історичного середовища присвячено чимало наукових досліджень та міждисциплінарних праць. Важливими базовими документами для даного дослідження є фундаментальні праці у галузі архітектури та містобудування Ю. М. Білоконя, М. М. Дьоміна, Т. Ф. Панченко, В. О. Тімохіна. Дослідженням проблем збереження і охорони культурної спадщини присвячено наукові праці В. В. Вечерського, Ю. В. Івашко, О. А. Пламеніцької. Закономірності історичного розвитку Уманщини досліджували Т. П. Бевз, Ю. І. Бодров, О. П. Діденко. Композиційні основи містобудівного розвитку широко представлено у працях зарубіжних вчених М. Г. Бархіна, А. В. Іконнікова, К. Лінча. Питання управління туризмом на регіональному рівні досліджували Л. В. Ковинева, А. В. Діденко.

Формулювання цілей дослідження. Архітектурний погляд на феномен туризму виявляє в ньому такі проблеми: відсутність легітимної законодавчо-нормативної бази

відтворення унікальних вітчизняних архітектурно-туристичних об'єктів; втрату контролю як за містобудівною діяльністю, використанням природних ресурсів та туристичною індустрією; невизначеність базових основ, регіональних та державних програм щодо забезпечення комплексних та системних туристичних оглядів об'єктів культурної та природної спадщини краю.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

Світоглядність організації простору.

Саме звичайне явище у науковому світі – чути і читати твердження про походження архітектури від гри механічних, функціональних та естетичних сил. До цих концепцій, безумовно, відноситься триада Вітрувія: «міцність, корисність і краса», яка більше 20 століть визначає шляхи розвитку архітектури. Його послідовник Леон Баттиста Альберті наголошував ще на одній характеристиці, а саме – на досконалості архітектурних форм [8].

У сучасній теорії і практиці містобудування мали місце багато спроб узгодити протилежні уявлення про архітектуру. Відомий американський архітектор Луїс Канн стверджував: «Архітектура – це продумана організація простору». Діаграма органічної децентралізації міського простору свідчить, на думку Е. Саарінена, що поступова трансформація структури відбувається шляхом переходу від її симетричних до асиметричних форм і надалі до нових симетрій [7].

Такий підхід до глобальної оцінки архітектури, як організованого просторового розвитку історичного міста, започатковано в дослідженнях тенденцій централізовано-розосередженої еволюції Парижу в концепції перетворень міського планування центрального міста у працях Е. Говарда. Ці ідеї стали основою для розуміння еволюції міста як фрагмента багатопланового просторового централізму мережі «центрального місця» у теоріях В. Кристаллера та А. Льюша [6]. Одна з

модифікацій теорії «центрального місця» полягає в спробі перейти від доктрини моноцентризму до поліцентричних уявлень про нерівномірну будову простору, в якому протилежно спрямовані явища концентрації та розосередження періодично та ритмічно узгоджуються [4].

Концепція планувальної структури.

Поняття «Уманщина» у свідомості сучасного міського мешканця асоціюється із значною територією з центром у місті Умань, сукупністю природних, соціальних та культурних компонентів, унікальною історичною долею. На думку істориків під Уманщиною розуміється не тільки сучасний Уманський район, отже його створено порівняно недавно, але й Уманський повіт у складі Київської губернії, Уманський округ військових поселень, Уманський козацький полк, Уманський повіт Брацлавського воєводства.

Етимологія терміну «Пустиня Гумань» (Pustynia Hymaska) відноситься до початку XVII ст., доби польської колонізації України. Уманська пустиня в документах вперше згадується у 1609 році, коли Річ Посполита послала своїх комісарів щоб вони об'їхали ті землі і описали їх.

Як відмічалось в ухвалі, що старості Калиновському було пожалувано «на правах власності пустиню, що зветься Гумань», тобто Гуманню тоді називали не місто, а велику територію [3].

У більшості наукових праць стверджується, що назва самого міста Умань пов'язана з назвою річки Ума, про яку літопис згадує ще в 1497 році. Можна припустити, що згодом річку Уму стали називати Уманкою, а побудоване біля неї місто Уманню. Але, таке пояснення небездоганне, тому, що «пустиня Гумань» обмежена на карті річками Удич, Південним Бугом, Синюхою, Ятранню і Ревухою, там протікає річка Уманка, яка значно менше їх за розмірами. Разом з тим, офіційною українською наукою і законодавчо-нормативними документами поняттю

«Уманщина» не надано чіткого визначення. Ключовим питанням тут є соціально-правовий статус об'єкта, який у багатьох випадках визначає як функціональні, планувальні аспекти так і якість просторової організації середовища. Очевидно, якщо є визначення, повинно бути і явище.

У сучасній теорії і практиці містобудування проблеми розселення людей на певній території пов'язується з локальними системами розселень, які являють собою мережу поселень, розміщених у мережах компактних територій, транспортна доступність якої від центру до крайнього пункту не перевищує 1-1,5 год. в один кінець (100-150 км). Прикладом такого утворення є міська агломерація, яка створює можливість постійного спілкування населення [2].

У сучасних працях має місце методика визначення меж об'єкту дослідження – Уманщини відповідно до двох чинників: природних меж річок та адміністративних меж районів. Проте, у даному випадку, слід погодитись з думкою К. Александера, яка базується на специфічних топологічних уявленнях про місто (*агломерацію, район Ю.І.*), «...як про об'єкт, що не має однозначних границь і уявляє собою багатопланову структуру переплетених між собою, але не співпадаючих сіток» [1]. Як показує практика, проблема розвитку агломераційних територій не втрачає своїх актуальності як у минулому столітті, так і в наш час, оскільки породжується, головним чином, просторовою структурою периферії та центру.

Внаслідок взаємодії людності та території протягом тривалого часу, під впливом природних, соціальних етнокультурних, історичних та інших факторів, склалися архітектурно-етнографічні зони (АЕЗ) і регіони (області, райони) України [5]. Вони характеризуються певними регіональними народногосподарськими, архітектурними, мистецькими особливостями, що відбувалися у проявах традицій і які утворюють

три просторово-архітектурно-етнографічних континуума України (ПАЕКУ): зовнішній, внутрішній та центральний. До зовнішнього ПАЕКУ слід віднести архітектурно-етнографічні зони: Карпати, Полісся, Слобожанщину та Південь. До внутрішнього ПАЕКУ – відповідно: Полісся та Середньо Наддніпрянщину. Вказане виявляє на певному просторово-топологічному рівні, відповідно до принципу «кожне ціле повинно бути центром у собі», сталий системний прояв Уманщини (агломерації, регіону) як Центрального просторово-архітектурно-етнографічних континууму України (рис. 1).

Критерії туристичної привабливості. Вивчаючи «книгу архітектури», людина занурюється у літопис міст, де кожна стрічка розповідає про події, які визначали розвиток України як європейської держави, а Уманщини – як центру національної культури. Архітектуру центрального регіону можна порівняти з велетенською бібліотекою, а кожний ансамбль – томом художнього роману, у якому шедеври зодчества овіяні романтикою та містичною млою. І сьогодні замські резиденції з їх будівлями та парками переконливо репрезентують в культурний простір держави архітектурно-пластичні дорогоцінності Уманського краю, вишуканість внутрішнього оздоблення, безмежність та камерність оточуючого ландшафту.

Разом з тим, внесення до законодавства і нормативної документації по туризму відповідних положень щодо врегулювання юридичних стосунків суб'єктів туризму та об'єктів архітектури Уманщини з врахуванням критеріїв туристичної привабливості середовища, культурно-ландшафтного контексту, своєрідності національно-регіонального досвіту дозволило б розширити діапазони культурно-пізнавального використання естетики містобудівних ансамблів, національних парків, культурних ландшафтів.

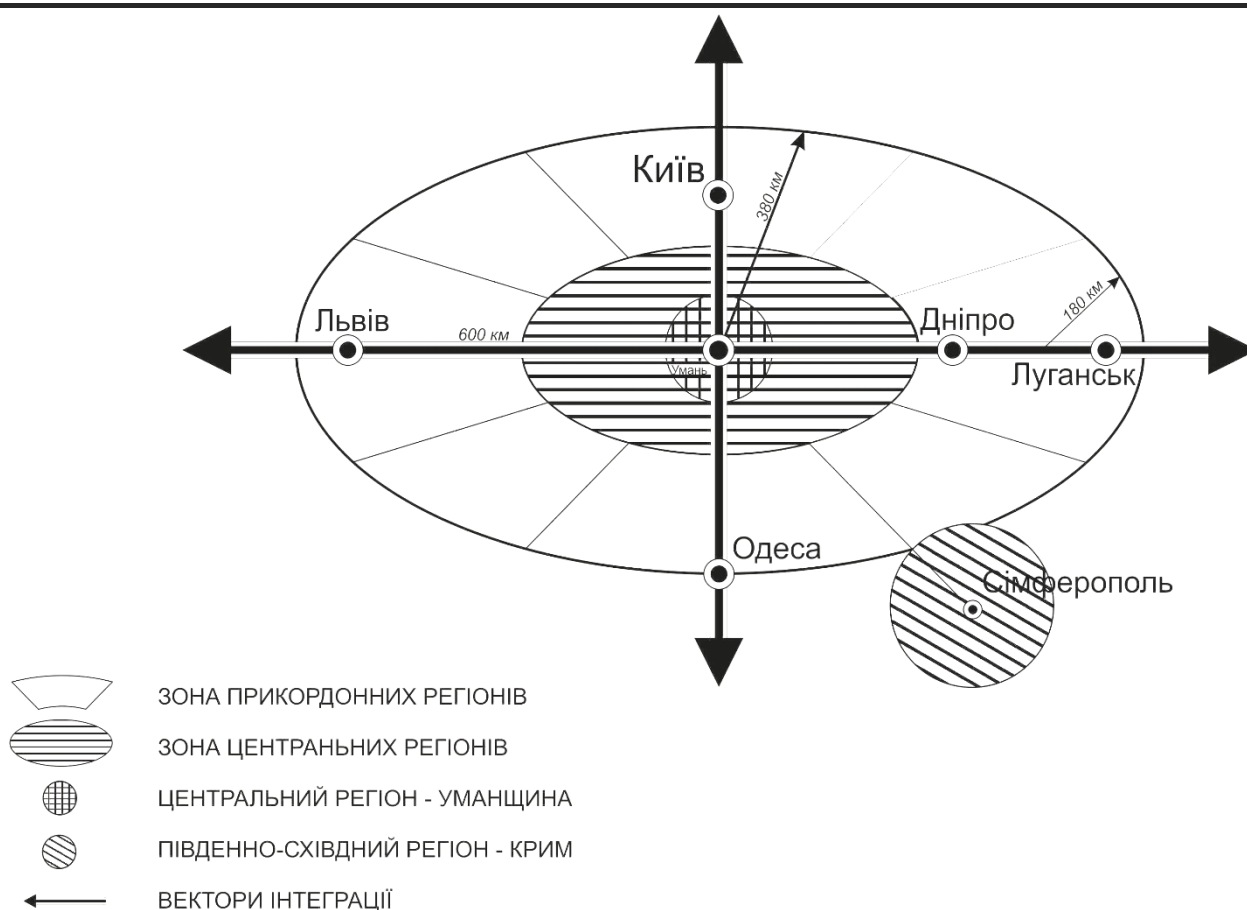

Рис. 1. Модель планувальної інтеграції Уманщини в просторову структуру України

Джерело: розроблено автором.

Виходячи з цієї визначальної вимоги, пропонується критерій «наявності творчого генія людини». Він передбачає видатний творчий внесок особливості в природний чи історичний ландшафт, в створенні унікальної культурної цінності об'єкту, ансамблю, що забезпечує оптимальне візуальне сприйняття середовища, гармонізує силуети та панорами видового розкриття об'єкту.

Критерій «унікального свідчення традиції або цивілізації» спрямований на гармонізацію архітектурно – просторової якостей об'єкту, прилеглих ділянок рисам української і західної культури, національним і європейським етичним нормам і естетичним світоглядам. Структурна побутова і просторова формалізація об'єктних включень повинні узгоджуватись за об'єднуючими принципами, що мають забезпечити домінуючу стилістику доби.

Представлені критерії туристичної привабливості середовища пов'язані з організацією архітектурно-містобудівної діяльності в межах Уманщини та інших регіонів, районів держави, віддзеркалюють дослідження вчених нового наукового напрямку – архітектурної туристології, яка спрямована на відродження візуальної культури простору, має широкий гуманістичні, етичні і художні виміри, обумовлює оптимізацію параметрів формування туристичних зон, удосконалення управління та менеджменту при формуванні архітектурно-туристичних програм, розробку містобудівних тур-планів відповідно до міжнародних вимог.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дві речі визначають критерії туристичної привабливості та цивілізованого розвитку суспільства і тим

більше, чим частіше і уважніше вони досліджуються: глобальний центрризм простору навкруги людини та візуальна культура самої людини.

Список використаної літератури

1. Alexander, K. A. New theory of urban design / K. A. Alexander. – N. Y., Oxford University Press, 1987. – 251 p.
2. Архітектура : короткий словник-довідник / Ю. М. Євреїнов, О. А. Пламяницька, В. В. Вечерський [та ін.] ; за ред. А. Мардера. – Київ : Будівельник, 1995. – 334 с.
3. Бевз, Г. П. Історія Уманщини / Г. П. Бевз. – К., 1997. – 103 с.
4. Важенин, А. А. Иерархии центральных мест и закономерности в развитии систем расселения / А. А. Важенин // Известия АН. Серия географическая. – 2002. – № 5. – С. 64-71.
5. Ксеневич, М. Я. Українська архітектура, її визначальний контекст у просторі, часі, інформації. Основи українського архітектурознавства / М. Я. Ксеневич. – К. : «МП Леся», 2005. – 426 с. – ил.
6. Лёш, А. Географическое размещение хозяйства / А. Лёш ; пер. с англ. – М., 1959. – 455 с.
7. Saarinen, E. The city: Its growth, Its decay / E. Saarinen. – N. Y., 1993. – 380 p.
8. Тімохін, В. О. Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування / В. О. Тімохін. – К. : КНУБіА, 2008. – 629 с., 158 іл.

Бібліографічний опис для цитування:

Єгоров, Ю. І. Концепція просторового центрризму та критерії туристичного бізнесу / Ю. І. Єгоров // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 75–79.

УДК 378:338.48]:640.4]]-051

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ГОСТИННОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Маринюк А. Ю.*

Анотація. Автором розкрито актуальні проблеми підготовки фахівців сфери обслуговування до професійної діяльності. Охарактеризовано найважливіші вимоги до професійної освіти в концепції модернізації національної освіти та підготовці компетентного, відповідального, мобільного та конкурентоспроможного на ринку праці фахівця.

Ключові слова: фахівець, гостинність, готельно-ресторанна справа, туризм, сфера обслуговування, професійна діяльність, вищий навчальний заклад.

* *Науковий керівник: Нестерчук Ю. О., д. е. н., професор.*

Постановка проблеми. Загальною тенденцією сучасного соціально-економічного розвитку більшості країн, у тому числі і України, є розширення сфери послуг і глибокі трансформації її організаційної і функціональної структури. Як наслідок з'являються нові сектори і види послуг, засновані на сучасних технологіях. Серед них особливе місце займає «індустрія гостинності», яка охоплює готельне та ресторанне господарство, туристичні, транспортні та інші види послуг.

Якісно нові види послуг, сервісні технології, сучасні форми організації обслуговування об'єктивно вимагають удосконалення якості підготовки кадрів, забезпечення галузі фахівцями, які відповідали б міжнародним стандартам у сфері послуг.

Актуальність даної теми на сьогоднішній день постає дуже гостро, адже майже на кожному підприємстві сфери гостинності існує проблема професійного обслуговування, яка тісно пов'язана з питанням якості надання послуг, досягненням високого рівня обслуговування та етичністю працівників сфери гостинності [1, 3, 4, 5, 6, 8]. Проблема перш за все виникає тому, що багато працівників не розуміють специфіки роботи в сфері обслуговування. Фахівці сфери гостинності повинні розуміти, що гостинність – це якість обслуговування, що базується на рівні підготовки фахівця, навчанні, досвіді і внутрішній культурі. Саме

поведінка персоналу, рівень його професіоналізму має великий вплив на отримання прибутку підприємства сфери гостинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Різні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців з гостинності розглядали такі вчені, як С. І. Байлик, В. А. Квартальнов, Л. В. Кнодель, О. О. Любіцева, М. П. Мальська, В. К. Федорченко, Н. В. Паркіна, З. І. Павицька, О. Н. Риданова та ін., однак питання формування професійних умінь і навичок у майбутніх фахівців індустрії гостинності розглянуті не достатньо повно, тому що з кожним днем до них пред'являються все нові й нові вимоги.

Формулювання цілей дослідження. Головна мета статті полягає у дослідженні основних аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців галузі гостинності на сучасному етапі.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Проблема ефективності професійної підготовки майбутніх спеціалістів сфери гостинності зумовлена великою кількістю суперечностей, які виникають між вимогами суспільства до професійної підготовки майбутніх фахівців з гостинності і їх кваліфікацією відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня; змістом професійно-орієнтованих дисциплін і педагогічними технологіями реалізації цього змісту; орієнтацією на нові моделі

навчально-виховного процесу [5; 6]. Підготовка фахівців галузі гостинності до професійної діяльності здійснюється у професійно-технічних навчальних закладах та вищих навчальних закладах відповідного профілю. Навчальний заклад як початкова ланка підготовки спеціалістів є підґрунтям професійної діяльності її випускників.

Донедавна кадри для готельного та ресторанного бізнесу в Україні готував лише Київський технікум готельного господарства, що був відкритий у 1979 році і за часів СРСР залишався єдиним у цій сфері. Але підготовка фахівців з напрямку «Туризм» була законодавчо підтверджена постановою Кабміну лише у 2002 році, що спонукало появу відповідних спеціальностей, у тому числі й готельного господарства та ресторанної справи. Незважаючи на те, що підготовку кадрів для сфери туризму та готельно-ресторанного господарства декларують уже понад 140 вузів, все ще існує велика кількість проблем у цій сфері: як законодавчих (недосконалість окремих законодавчих актів), так і навчальних – труднощі у підготовці фахівців з масових професій для готелів. Але, незважаючи на всі ці перепони, сфера гостинності на сьогоднішній день являється вельми перспективним ринком праці [3], який особливо потребує вливання молодих спеціалістів, навчених із психологічним підходом працювати для людей.

За останні роки галузеві стандарти вищої освіти підготовки фахівців з сфери гостинності змінювалися, що ускладнювало професійну підготовку у вищих навчальних закладах України [1]. Формування нової системи вищої професійної освіти в Україні не означає недосконалість попередньої, а в умовах коли вимоги та потреби ринку інтелектуальної праці швидко змінюються, система вищої освіти повинна надавати можливість студентам отримувати не тільки теоретичну, але й ґрунтовну практичну професійну підготовку.

Як зазначає О. Кашинська [2], «однією з найважливіших вимог до професійної освіти в концепції модернізації національної освіти є підготовка компетентного, відповідального та конкурентоспроможного на ринку праці фахівця, який вільно володіє своєю професією та орієнтується в суміжних областях діяльності, здатного до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання соціальної та професійної мобільності фахівця».

Згідно з положеннями Ради Європи існує п'ять груп ключових компетенцій, якими мають оволодіти молоді спеціалісти сфери обслуговування:

- 1) умінням брати на себе відповідальність, врегулювати конфлікт у колективі;
- 2) бути толерантним, поважати інші культури, мови й релігії;
- 3) вільно розмовляти іноземними мовами;
- 4) володіти комп'ютерними технологіями;
- 5) виробити готовність здобувати й поглиблювати фахові знання впродовж усього життя.

Тобто, головне призначення фахівця у сфері гостинності – це слугувати людям, така специфіка його професійної діяльності. Він має мислити креативно, мати широкий науково-природничий і гуманітарний кругозір, бути підготовленим духовно, морально, фізично і професійно [8; 9].

Для задоволення цих вимог необхідна сумлінна робота з підготовки фахівців готельно-ресторанної справи. Як відомо, донедавна у готельних комплексах, турфірмах та турагенціях на керівних посадах працювали фахівці з будь-якою базовою освітою, пройшовши відповідну перепідготовку або спеціалізацію з менеджменту туристичної індустрії [11]. Але рівень обслуговування споживачів туристичних послуг в Україні відповідає світовим стандартам лише тоді, коли

кадри для туристично-готельної сфери готуватимуть викладачі з науковим ступенем і відповідною професійною орієнтацією.

В Україні професійну підготовку майбутніх фахівців з туризму й готельно-ресторанної справи здійснюють близько 150 вузів, у яких ліцензійний обсяг прийому – від 30 до 100 студентів. Велика кількість вузів зосереджена там, де є багаті туристично-рекреаційні можливості. Програму навчання кожен ВНЗ розробляє під свої потреби, але відповідно до затверджених міністерством стандартів. Для того щоб об'єднати інтелектуальні зусилля у справі науково-методичного забезпечення навчального процесу у 1997 р. за ініціативою ректора Київського університету туризму, економіки і права, професора В. К. Федорченка була створена Асоціація навчальних закладів України туристичного та готельного профілю. На сьогодні членами цієї Асоціації є 75 вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, які здійснюють професійну підготовку з туризму й готельного господарства. У рамках асоціації студенти можуть виїздити на стажування до Німеччини, Туреччини, Болгарії, Бельгії, Франції, Єгипту, на о. Кіпр та ін.

Вищі навчальні заклади пропонують розглядати професійні компетентності майбутніх фахівців з урахуванням принципу єдності свідомості і діяльності [4]. Професійна свідомість повинна розглядатися як теоретична і в певній мірі практична готовність спеціаліста до фахової діяльності, яка обумовлює її як практичну готовність спеціаліста до виконання професійних обов'язків.

Основними ознаками практичної готовності до професійної діяльності у сфері гостинності студентів можуть бути [12]: позитивне ставлення до обраної професії; наявність спеціальних знань, умінь, навичок; сформованість професійно важливих якостей; сформовані навички самостійної творчої роботи, оволодіння методами наукового пізнання, здатність до інноваційної

діяльності; наявність здібності до професійної діяльності; готовність до постійного саморозвитку та самоосвіти, здатність до рефлексії; сформованість відповідних психологічних якостей особистості, рис характеру, що формують особливий стиль професійної діяльності.

Але попри це, все одно спостерігається тенденція щодо високого рівня недовіри до якості української освіти. Прикладом чого є переконання «нових українців» в тому, що хорошу освіту в галузі гостинності можна здобути лише в кращих школах та університетах Англії, Швейцарії, Німеччини. Це навіть стало своєрідною модою серед забезпечених громадян, які стверджують, що «якщо усім зібрати гроші та відправити 10 тисяч молодих здібних українців на навчання за кордон, то тоді Україна почала б швидко рухатися в європейському напрямку». На підтвердження є приклад китайської держави, яка послала навчатися за кордон сто тисяч своїх студентів, результатом чого став надзвичайно швидкий та прогресивний розвиток економіки країни [10].

Європейським країнам вдалось побудувати ефективну систему освітніх цінностей. Її базою є так званий «Трикутник знань» (освіта – наука – інновації). Така система цінностей стимулює розвиток європейської освіти. І в цьому сенсі їхній досвід має велику цінність. Результатом дотримання таких пріоритетів є високий рівень довіри з боку світової спільноти до якості європейської освіти.

На даному етапі розвитку українському суспільству необхідне в першу чергу забезпечення довіри до оцінки якості нашої освіти і безпосередньо в сфері гостинності. Практично неможливо реформувати будь-яку сферу діяльності (і, зокрема, освіту), якщо відсутня довіра між учасниками процесу. Необхідною умовою для продуктивного проведення освітніх перебудов є довіра з боку суспільства [12].

Довіра до системи забезпечення якості європейської освіти базується на таких елементах [7]:

1. Прозорість: забезпечує зрозумілість і передбачуваність процесів забезпечення якості освіти в оперативному режимі для всіх зацікавлених сторін.

2. Об'єктивність: відображає вимогу незалежності від волі або бажання людини і забезпечує незаангажованість, неупередженість як використаної інформації, так і результатів прийняття рішень на її основі.

3. Достовірність являється синонімом поняття «істина» і характеризує беззаперечне, чітко обґрунтоване і доказове знання.

Попри всю недосконалість нашої освітньої системи та невідрегульованості плати за навчання, загальна кількість студентів вузів III-IV рівнів акредитації в Україні перевищує відповідні показники найблагополучніших радянських років, а в галузі обслуговування – навіть у декілька разів. Попри прогнози демографів щодо істотного зниження кількості абітурієнтів, а у зв'язку з цим і різкого зменшення кількості вузів у країні, – ректори кращих університетів не переймаються: інтерес до якісної освіти зберігатиметься, тому криза не торкнеться вузів зі стійкою репутацією і навіть прогнозують значне зростання кількості іноземних студентів у вітчизняних вузах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасна вища професійна освіта у сфері підготовки фахівця галузі обслуговування повинна здійснюватися з урахуванням сучасних вимог до гостинності та забезпечувати виконання низки завдань, зокрема таких як економічний успіх країни, сталий розвиток суспільства. Ці завдання можливо реалізувати через таку підготовку майбутніх фахівців, яка відповідає запитам сучасного ринку праці. Основна увага у вищих навчальних закладах повинна приділятися розвитку особистості студента, його комунікативній підготовленості, формуванню професійних компетенцій, здатності здобувати і розвивати знання, мислити і працювати по новому.

Тому зважаючи на досвід європейських колег в організації науково-навчального процесу та враховуючи специфіку освітнього поля України та певні аспекти українських вищих навчальних закладів, для того щоб провести оцінку того, з якою активністю та ефективністю студенти беруть участь в забезпеченні якості освіти, кожен ВУЗ має ставити перед собою такі запитання:

Чи достатня кількість представників студентської ради є членами вчених рад, робочих груп, комісій та інших факультетських та університетських нарад, де розглядаються питання пов'язані із забезпеченням якості?

Чи студенти регулярно беруть участь у перевітках та переатестаціях?

Чи наявна регулярна взаємодія між студентами, представниками студентських рад та членами комісій, які контролюють й відповідають за адекватний моніторинг якості освіти у навчальному закладі?

Чи їхня участь є реальною чи радше формальною?

Чи представники студентів відіграють фактичну важливу роль у вирішенні проблемних та конфліктних ситуацій щодо питань, пов'язаних з якістю освіти?

Чи керівники відділів, кафедр, деканатів, університетів слухають та рахуються з думкою студентів?

Чи є ефективним і продуктивним зв'язок між організаторами навчального процесу і тими, хто навчається?

Ці та багато інших запитань допоможуть провести якісний аналіз реального стану ефективності студентської праці у сфері забезпечення якості освіти.

Отже, вищі навчальні заклади України, виходячи із наявного досвіду провідних європейських університетів, повинні створювати умови, які дозволять регулярно впливати на систему якості освіти через взаємовигідні двосторонні стосунки між студентством та університетом; прописати чіткі механізми та канали впливу і регуляр-

но та прозоро представляти рівень їх результативності; публічно поширювати інформацію про ці механізми у друкованих та електронних ЗМІ; оприлюднювати всі зміни, які відбулися, що дозволить студентам відчувати свою причетність до розвитку університету та відчути реальний вплив на формування системи якості освіти; формувати академічну атмосферу партнерських взаємовигідних стосунків між студент-

ською спільнотою та викладацьким складом через участь студентів та викладачів у спільних проектах, практиках, навчальних лабораторіях; забезпечити систему тренінгів як для студентів, так і викладачів про механізми Європейської системи забезпечення якості освіти; регулярно здійснювати моніторинг й аналіз результатів, публічно впроваджувати зміни та регулярно висвітлювати хід цих процесів.

Список використаної літератури

1. Гункевич, М. Б. Сучасні тенденції процесів підготовки фахівців галузі туризму в Україні. / М. Б. Гункевич // Вісник Луганського національного Університету ім. Т. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. Частина 3. – 2013. – № 18 (277). – С. 34–39.
2. Кашинська, О. Є. Переваги неперервної освіти в підготовці фахівців для сфери гостинності в Україні [Електронний ресурс] / О. Є. Кашинська // Економічний вісник університету. Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О.М., 2013. – 516 с. – Режим доступу : http://www.vuzlib.com.ua/articles/book/16643-Perevagi_neperervnoyi_osviti_/2.html.
3. Кнодель, Л. В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах Всесвітньої туристської організації : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Кнодель. – Тернопіль, 2007. – 40 с.
4. Літвінова-Головань, О. П. Актуальні проблеми підготовки майбутніх фахівців з туризмознавства до анімаційної діяльності / О. П. Літвінова-Головань, Л. В. Безкоровайна // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2015. – № 1-2 (46-47). – С. 80–83.
5. Любіцева, О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2003. – [2-ге вид.]. – 436 с.
6. Мальська, М. П. Готельний бізнес: теорія та практика : навчальний посібник / М. П. Мальська, І. Г. Пандяк. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
7. Федорченко, В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму : [монографія] / за ред. Н. Г. Ничкало, В. К. Федорченко. – К. : Слово, 2004. – 472 с.
8. Байлик, С. И. Гостиничное хозяйство : учебник / С. И. Байлик. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Дакор, 2009. – 368 с.
9. Квартальнов, В. А. Туризм : учебник / В. А. Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 320 с.
10. Сергун, О. Обучение менеджеров по персоналу как условие достижения стратегических целей компании / О. Сергун, Д. Дьякова, А. Новикова, Ю. Пасс // Управление персоналом. – 2002. – № 12. – С. 30.
11. Сорокина, А. В. Организация обслуживания в гостиницах и туристских комплексах: учебное пособие / А. В. Сорокина. – М. : «Альфа-М», 2009. – 304 с.
12. 2017 U.S. Conference of Mayors Tourism, Hotel and Lodging Survey Executive Summary [Електронний ресурс] // AHLA. – 2017. – Режим доступу : https://www.ahla.com/sites/default/files/AHLA_USCM_ExecSummary%20latest.pdf.

Бібліографічний опис для цитування:

Маринюк, А. Ю. Основні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців галузі гостинності на сучасному етапі / А. Ю. Маринюк // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 80–84.

УДК 338.48-44(1-22)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИРОДНОГО (СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Штангеева Н. І., Поворознюк І. М.

Анотація. В статті розглядаються об'єктивні умови можливості розвитку природного (сільського зеленого) туризму в Україні та сучасні світові тенденції цього бренду, узагальнені завдання громадських організацій у сприянні розвитку природного туризму. Наведені основні правові документи, що визначають діяльність суб'єктів рекреаційно-туристичного підприємництва. Показано, що поєднання діяльності розвинених організацій сільського зеленого туризму з екологічними готелями дають ефективні результати для розширення баз доступного відпочинку, підвищення зайнятості сільського населення та збереження екології рекреаційної місцевості України.

Ключові слова: сільський зелений туризм, природний туризм, рекреаційна місцевість, готель, сертифікація, екологія, соціальна сфера.

Постановка проблеми. В сучасному світі урбанізації, значного впливу наслідків технічного прогресу, суспільних негараздів та погіршення екології людина потребує періодичного відновлення фізичного і емоційного стану здоров'я, отримання повноцінного відпочинку, який, в результаті, є одним з ключових елементів розвитку особистості.

У той же час війна на сході України, анексія Криму та загальне погіршення економічної ситуації позбавляє значну частину населення можливості проводити відпустку на морі, внутрішніх та світових курортах. Відновлення фізичного та емоційного стану здоров'я за даних умов можна досягти за рахунок відпочинку у рекреаційних зонах України, що сприяє розвитку сільського зеленого туризму.

Сільський зелений туризм – це сектор туристичної індустрії, орієнтований на використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її особливостей [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Можливості та умови надання послуг гостинності у сільській місцевості досліджували: В. Г. Герасименко, О. М. Глукомська, В. В. Гордієнко,

Я. Г. Берсуцький, П. В. Горішевський, В. І. Біркович, В. Ф. Кифяк та ін.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження сутності природного туризму та надання можливості доступних послуг гостинності у сільській місцевості.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Дослідженнями встановлено, що розвиток природного туризму та надання послуг гостинності в Україні знаходиться на початковій стадії.

Наразі, з точки зору термінології, в літературі зустрічаються близькі за значенням та сутністю терміни – «м'який туризм», «екологічний туризм», «зелений туризм», «агротуризм» і т. д. Тому експерти ВТО використовують поняття «туризм, орієнтований на природні туристські ресурси», або «природний туризм» (nature based tourism) [2].

Розвитку сільського зеленого туризму в Україні сприяє децентралізація, яка дає змогу місцевій владі використовувати частину місцевого бюджету для найбільш перспективних бізнес-проектів. Для якісної організації відпочинку гостей на селі необхідна тісна взаємодія діяльності господаря, який надає послуги проживання та харчування, з владою, яка має сприяти такому

виду діяльності. Природний туризм з його величезними рекреаційними та пізнавальними можливостями має також на меті сформувати суспільну свідомість по охороні та раціональному використанню природних багатств, донести до людей актуальність і важливість питань захисту навколишнього середовища [3].

У багатьох країнах зелений туризм стає невід'ємною частиною всіх видів туризму, інтегрує їх в загальний процес раціонального використання та охорони природи не лише за рахунок екологічного просвітництва, але і за рахунок отриманих доходів від зеленого туризму [4]. Прикладом може бути Хорватія, в якій, не зважаючи на велику кількість туристів, які щороку відвідують об'єкти її зеленого туризму, залишається надзвичайно екологічно чистою країною – однією з небагатьох, де питання забезпечення питною водою вирішується просто – кришталево-чиста питна у водопроводі відповідає всім вимогам європейських стандартів.

Але розширюючи області для зеленого туризму, які ще не досить підготовлені для такої діяльності в Україні, виникає конфлікт між маркетингом сільського туризму з одного боку, та такою суспільною цінністю, як охорона природи – з іншого.

Зростання кількості агроосель, що надають туристичні послуги в межах біосферних заповідників та національних парків, а відтак і зростання кількості їх щорічних відвідувачів обертається нарощенням рекреаційного тиску на природне середовище, що не сприяє його збереженню. Тому для грамотного розвитку природного туризму необхідно створювати громадські організації просування туристичного продукту, діяльність яких включає: створення іміджу даного туристичного регіону за рахунок проведення рекламних кампаній; підтримку та управління приватними туристичними закладами; розроблення дієвих заходів по охороні навколишнього середовища.

В Україні громадський сектор сільського туризму представлений Всеукраїнською та обласними спілками сприяння розвитку сільського зеленого туризму, головним напрямком діяльності яких є розробка та реалізація маркетингової політики в сфері сільського зеленого туризму.

Основні завдання обласної консультативно-маркетингової агенції розвитку сільського зеленого туризму в Україні полягають в наступному: створенні постійної робочої групи з наданням консультативно-маркетингових послуг для населення, зайнятого в галузі сільського зеленого туризму в області; забезпеченні правових організаційних засад діяльності сільського зеленого туризму у формі виду підсобної діяльності, або підприємництва; організації реклами місцевих агротуристичних пропозицій та пошуку організаційно-економічних механізмів співпраці власників агроосель з органами місцевої влади; узагальненні правового та господарського механізмів функціонування сільського зеленого туризму області для внесення пропозицій у законодавчі документи з сільського зеленого туризму та передання практичного досвіду його розвитку іншим регіонам України.

Наразі, відсутні дійові механізми, які б забезпечували постійний оперативний зв'язок між всіма суб'єктами ринку сільського зеленого туризму. Сільський зелений туризм є окремим видом туризму, розвиток якого є пріоритетним напрямом державної політики, зазначеним у статтях 4 та 6 Закону України «Про туризм» № 324 від 15.09.1995 р. [5]. Право особистих селянських господарств займатися сільським зеленим туризмом визначено в статті 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» № 742 від 15.05.2003 р. та Указами, найважливішими з яких є Указ № 1356 від 20.12.2000 р. «Про основні засади розвитку соціальної сфери села», в якому визначено, що з метою соціального

розвитку села необхідно реалізувати залучення приватного сектору у сільській місцевості до рекреаційно-туристичного підприємництва та підсобної діяльності у сфері сільського зеленого туризму [6] та Постановами Кабінету Міністрів України № 1158 від 19.09.2007 р., № 1203 від 16.11.2011 р., та № 830 від 05.09.2012 р. «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України» від 15.03.2006 р. № 297 і від 29.07.2009 р. № 803 [7]. В цих державних документах визначені основні законодавчі положення діяльності приватних сільських господарств у організації туристичної діяльності та наданні послуг гостинності туристам на селі.

Для успішного туристичного бізнесу не варто відділяти «чистий» зелений туризм від інших видів туризму (пізнавального, історичного, гастрономічного), оскільки їх поєднання можуть бути більш привабливим для туристів і, відповідно, більш прибутковим. В Україні ці види туризму найбільш поширені в її західній частині. Ця частина України має прекрасні природні умови для зеленого туризму – гірські ландшафти Карпат, лікувальні властивості мінеральних вод (Моршин, Трускавець), термальні води (Берегове, Велятин), численні історико-культурні об'єкти, значна частина яких охороняється ЮНЕСКО. Туристів цікавить також різноманітний видовий склад флори та фауни Карпат. Тут вже чітко виокремився гастрономічний туризм, який славиться вишуканими місцевими стравами. Особливо слід також відмітити місцеві домашні вина.

В західній Україні добре збережені об'єкти замкового туризму – Олеський, Золочівський, Підгорецький, Жовківський (Львівська обл.), Мукачівський, Ужгородський, Невицький (Закарпатська обл.), Збаразький, Вишневецький (Тернопільська обл.), Кам'янець-Подільський (Хмельницька обл.) та ін. Деякі з цих замків, за умов організації зеленого туризму неподалік від

них, можуть бути включені в туристичні маршрути для відпочиваючих. Не менш цікавими є туристичні об'єкти і в інших регіонах України – Конотопі, Глухові, Тростянці (Сумська обл.); Батурині, Козельці, Ніжині, Качанівці (Чернігівська обл.) та ін.

В тих рекреаційних місцях, які користуються значним попитом у туристів і не вистачає сільських садиб, доцільно відкривати екологічні готелі з одним або кількома власниками, які об'єднуються для ведення спільного бізнесу [8].

В Україні вже розроблена система екологічної сертифікації готелів і ресторанів, в якій враховуються фактори від енергозбереження та економії водних ресурсів, до забезпечення гостей органічними продуктами харчування [9]. До таких готелів відносяться: комфортабельний готель Донецький «Форест парк» побудований в Великоанадольському лісі та «Зелений гай» розташований в мальовничому Святогорську, які до війни були заповнені не тільки влітку, а й у міжсезоння. Під Вінницею розташована мережа екоготелів «Сімейне гніздо».

15 березня 2011 р. в готелі Radisson Blu відбулася презентація міжнародної програми екологічної сертифікації готелів та курортів Green key («Зелений ключ») [10], в завершенні якої нагородили перший в Україні еко-сертифікований готель Radisson Blu у Києві. Програма Green key («Зелений ключ») є одним із п'яти проектів міжнародної недержавної незалежної організації Foundation for Environmental Education (Міжнародної Організації з екологічної освіти). Однією з переваг еко-сертифікації Green key («Зелений ключ») є її непричетність до професійних або ділових структур, яка гарантує готелю неупереджену та незалежну оцінку. Наявність екологічної сертифікації стає інноваційним інструментом підвищення туристичної привабливості. Все більше людей у світі готові бути клієнтами лише тих компаній і брендів, які відповідають за свою присут-

ність на планеті та наслідки своєї діяльності. Великі корпорації вже усвідомили свою причетність та взаємозв'язок із цими ключовими сторонами бізнесу, що впливає на зниження ризиків, операційну діяльність та лояльність клієнтів.

В Україні діяльність «Зеленого ключа» представлена громадською організацією «Екологічна ініціатива». Участь готелів у цій програмі базується на принципі зменшення негативного впливу на довкілля без завдання шкоди комфорту гостей. Громадська організація «Екологічна ініціатива» створена з метою здійснення заходів по сталому розвитку прибережної зони України шляхом втілення критеріїв, що стосуються покращення довкілля, поширення інформації проведення екологічно безпечного та відповідального бізнесу, екологічного менеджменту, створення екологічно привабливого іміджу рекреаційних територій. У 2008 р. «Екологічна ініціатива» отримала членство в Міжнародній Організації з екологічної освіти, яка втілює програми «Блакитний прапор» (Blue Flag) та «Зелений ключ» (Green key).

У вересні 2011 р. відбулося урочисте вручення міжнародного екологічного сертифікату готельному комплексу «Артеміда» (АР Крим м. Ялта) – першому в Україні закладу з тимчасового розміщення, який пройшов сертифікацію у відповідності до вимог міжнародного екологічного стандарту ISO 14024. За висновками експертної комісії органу з екологічного маркування, «Артеміда» підтвердила відповідність системи управління та якості послуг, що надаються екологічним критеріям, які встановлюються згідно міжнародних стандартів. У готелі використовуються енергозберігаючі лампи та системи кондиціонування і опалення, впроваджена програма заощадження прісної води, стічні води очищаються спеціальною установкою без застосування хімічних речовин. Елект-

рообладнання та комп'ютерна техніка виключно енергозберігаючого класу «А» і «А+», мінімізована система паперового документообігу, що дозволяє економити папір, а, відповідно, і дерева, які використовуються для виготовлення паперу. Особлива увага приділяється вибору продуктів харчування, вони є місцевого виробництва з екологічно чистих зон. Масажний кабінет використовує косметичні засоби за складом виключно натуральні. Екологічним аспектом готельних комплексів приділяється значна увага ще при їх проектуванні та будівництві. При цьому основним завданням є збереження унікальності природних властивостей території комплексу.

Екологічні готелі призначені для збереження та відновлення здоров'я гостей, мають раціонально використовувати природні ресурси і відповідати наступним вимогам:

- мати систему екологічно чистого опалення;
- власні очисні споруди стічних вод;
- проводити класифікацію всіх відходів;
- використовувати електрику, що виробляється за допомогою безпечного для навколишнього середовища палива;
- для освітлення застосовувати екологічні лампи;
- для приготування їжі використовувати екологічно чисті продукти.

Серед асортименту іншої екологічної продукції слід відмітити: екологічні гелі для душу, мило, шампуні, кондиціонери, лосьйони – упаковки яких швидко розкладаються в землі; серветки і рушники, що не потребують прання, а підлягають повторній переробці; бамбукові лотки і кошики для сміття (бамбук, що має високу швидкість росту кваліфікується як поновлюваний ресурс); карти-ключі; посуд і прибори, що можуть використовуватись після вторинної переробки і не забруднюють навколишнє середовище. Таким чином,

природний туризм у поєднанні з екологічними готелями може забезпечити значну кількість відпочиваючих комфортними умовами у екологічно чистому середовищі зі збереженням природних екосистем.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Природний (сільський зелений) туризм має соціально-економічне значення, оскільки він дає можливість для відпочинку та відновлення здоров'я людей

різним рівнем достатку, сприяє розвитку селянських господарств та інфраструктури сільської місцевості, підвищує зайнятість населення та сприяє створенню нових робочих місць. У поєднанні з екологічними готелями дає змогу підвищити національну свідомість по охороні історичних пам'яток та збереженню навколишнього середовища.

Список використаної літератури

1. Горшевський, П. В. Сільський зелений туризм, організація надання послуг гостинності / В. В. Горшевський, Ю. В. Васильєв. – Івано-Франківськ : Місто, 2003. – 148 с.
2. Дмитрук, Ю. И. Экологический туризм. Современные концепции менеджмента и маркетинга : учебное пособие / И. Ю. Дмитрук. – 2-е изд. – М. : Альтерпресс, 2004. – 192 с.
3. Юрченко, Л. І. Екологія / Л. І. Юрченко. – К. : Професіонал, 2009. – 215 с.
4. Bodlender, J. A. Langfristige Trends im Schweizerischen Tourismus und die Rolle des Marketings / J. A. Bodlender ; in: Die Volkswirtschaft, Nr 12. – Bern, 1995. – S. 173–178.
5. Про туризм / Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР // Відомості Верховної ради України, 1995 р., № 31, Ст. 242.
6. ISO 14001:2004 «Системи екологічного менеджменту».
7. ISO DIS15985; ASTM D 5511-02 «Стандарти для визначення здатності пластикових пакувальних матеріалів до біологічного розкладання».
8. Годієнко, В. В. Туризм – рушій соціально-економічного розвитку країни (2011-2013 рр.) [Електронний ресурс] / В. В. Годієнко. – Режим доступу : <http://tourlib.net/stati.ukr/gordienko.pdf>.
9. Берсуцкий, Я. Г. Государственное регулирование малого бизнеса «Опыт и проблемы» / Я. Г. Берсуцкий, О. В. Безверхая. – Донецк, 1997. – 184 с.
10. Програма «Green key» («Зелений ключ») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://consumers.unian.net>.

Бібліографічний опис для цитування:

Штангеева, Н. І. Сучасний стан та тенденції розвитку природного (сільського зеленого) туризму в Україні / Н. І. Штангеева, І. М. Поворознюк // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 83–89.

УДК 330.131.7

УПРАВЛІННЯ КОРУПЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ: ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ОЦІНЮВАННЯ ІМОВІРНОСТІ ПРОЯВУ

Гнилицька Л. В.

Анотація. У статті класифіковано корупційні ризики та наслідки їх прояву. Обґрунтовано, що процес управління корупційними ризиками передбачає їх ідентифікацію, оцінювання та обґрунтування заходів щодо нівелювання проявів ризику. Досліджено структурно-наслідкові зв'язки між місцями виникнення, причинами та наслідками окремих корупційних ризиків. Узагальнено способів та прийомів антикорупційного контролю при виконанні завдань щодо ідентифікації корупційних ризиків в діяльності суб'єктів господарювання.

Ключові слова: управління, корупційний ризик, шахрайство, антикорупційний контроль, імовірність прояву, рівень.

Постановка проблеми. Проблеми, пов'язані з корупцією та шахрайством не сходять із сторінок засобів масової інформації протягом усього періоду існування незалежності України, при цьому постійно констатується негативний факт активного розповсюдження цих явищ та посиленого їх проникнення в усі сфери життєдіяльності держави та суспільства. Для подолання впливу корупційних ризиків у сфері бізнес-відносин підприємств України запроваджено Закон про антикорупційну діяльність [1], який спрямований на визначення загальних засад запобігання корупції та шахрайства у діяльності юридичних осіб.

Однак, більшість антикорупційних заходів органів влади носить формальний характер і зводиться до ухвалення документів політичного характеру. Між тим, за рівнем прояву корупційних ризиків Україна займає 6 місце в рейтингу країн світу (45% опитаних підприємств підтвердили випадки корупції), поступаючись лише таким країнам як Росія – (71%), Південна Африка – (62%), Кенія – (57%), Канада – (56%) та Мексика, де зафіксовано випадки корупції у діяльності 51% підприємств [2].

Як зазначають результати опитувань, з випадками корупції та шахрайства регулярно у своїй діяльності зіштовхуються 50% респондентів у сфері фінансових послуг, 43% респондентів у сфері енергетики та гірничо-видобування, 40% респондентів

у галузі зв'язку. Зрозуміло, що рівень економічної злочинності на підприємствах України міг бути значно нижчим, якби кожен випадок корупції був виявлений, а шахрай покараний. Однак, статистика стверджує, що 51% корпоративних шахраїв здійснює понад 20 злочинів, перш ніж бути спійманими, а ще третина встигає здійснити понад 50 злочинів. У більшості випадків спіймати шахрая та довести його провину вдається (якщо взагалі вдається) через три роки, тоді як у 22% випадків виявити шахрая можливо більше ніж за десять років [3, с. 189].

Така невтішна статистика спонукає суб'єктів господарювання до пошуку ефективних механізмів управління корупційними ризиками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на те, що питанням управління ризиками підприємницької діяльності присвячена численна кількість як вітчизняних, так і зарубіжних розробок науково-практичного характеру, у яких окревлено напрями ідентифікації ризиків, обґрунтовано інструментарій оцінювання їх наслідків та визначено заходи щодо нівелювання прояву ризику. Використання цих розробок в управлінні корупційними ризиками ускладнюється неусталеністю теоретико-методологічного апарату щодо ідентифікації та оцінювання останніх. Перші кроки до подолання зазначеної проблеми були зроблені Національним агентством з

питань запобігання корупції, яким у грудні 2016 року розроблені та затверджені Методичні рекомендації щодо оцінювання корупційних ризиків [4]. Однак вони, в основному, мають теоретичний характер, стосуються діяльності органів влади, а тому мало проливають світло на проблеми управління корупційними ризиками суб'єктів господарювання.

Формулювання цілей дослідження.

Метою написання даної статті є теоретичне обґрунтування складових процесу управління корупційними ризиками та вмотивування найбільш доцільних методик оцінювання ризиків.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Згідно антикорупційного законодавства України під *корупційним ризиком* розуміють імовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення підприємством визначених цілей та завдань [1].

Для виокремлення корупційних ризиків зі складу ризиків підприємницької діяльності важливого значення набуває їх класифікація. Відтак виокремлюють:

- нормативно-правові корупційні ризики, пов'язані з суперечностями або нечіткою регламентацією у законодавстві положень щодо виконання окремими посадовими особами своїх функцій та завдань;
- організаційні ризики, пов'язані з нечітким визначенням процедур виконання окремими посадовими особами своїх функцій та завдань [4].

Своєю чергою організаційні ризики за функцією (місцем) виникнення поділяють на: кадрові; фінансово-господарські; адміністративні чи контрольно-наглядові.

Процес управління корупційними ризиками передбачає їх ідентифікацію, оцінювання та обґрунтування заходів щодо нівелювання проявів ризику. Під ідентифікацією корупційних ризиків розуміють визначення причин корупційного ризику у

діяльності/бездіяльності персоналу чи власників підприємства, що можуть сприяти скоєнню ними корупційного правопорушення. Причинами корупційних ризиків вважають умови, що заохочують (стимулюють), викликають або дозволяють скоєння особою при виконанні нею функціональних обов'язків незаконних дій, що характеризуються обманом, приховуванням або зловживанням довірою з метою отримання грошей, власності або послуг, ухиляння від сплати грошових коштів в цілях особистої наживи.

Виникнення ризику-причини пов'язане з факторами невизначеності, що існують у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства і безпосередньо впливають на рівень корупції. Реалізація корупційного ризику проявляється різними видами корпоративного шахрайства. Зокрема за результатами опитувань вітчизняних суб'єктів господарювання у 2015 році до основних наслідків прояву корупційних ризиків віднесено:

- незаконне привласнення активів (73% опитаних українських підприємств);
- корупція в результаті конфлікту інтересів (60% респондентів);
- шахрайство, пов'язане з маніпулюванням обліковими (звітними) даними (30% опитаних).

Відтак, найпоширенішим наслідком прояву корупційного ризику традиційно залишається використання майна у власних інтересах. Крадіжки, розтрата, оплата невідпрацьованого часу, використання службового авто вважається практично нормою, а не виключенням із правил.

Корупція в результаті конфлікту інтересів спричинена наявністю у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень. Цей вид корупції полягає в тому, що менеджер або співробітник компанії вступає в змову з тими, хто в цій організації не працює. До

найбільш популярних та високо збиткових типів внутрішньої корупції відносять: комерційний підкуп працівників підприємства партнерами чи конкурентами з метою прискорення або стимуляції вирішення питання на свою користь; несанкціоновані грошові винагороди; умисне заниження цін на продукцію або завищення ціни придбання матеріальних цінностей за домовленістю з контрагентом з метою отримання подальших «відкатів» від них.

За даними Price waterhouse Coopers 62% опитаних керівників заявили, що найбільшої шкоди завдають «відкати», які одержують співробітники від підрядників або постачальників [3, с. 188]. «Відкат» дозволяє постачальнику необґрунтовано завищувати ціни або постачати неякісні товари та послуги, а покупцеві забезпечує привілейовані умови щодо відстрочки платежу, яка у більшості випадків перетворюється на безнадійну дебіторську заборгованість.

Третім за масштабністю є шахрайство, пов'язане з підтасовуванням первинних облікових даних. Найбільші можливості для здійснення цих видів шахрайства (77%) мають працівники фінансового відділу, бухгалтерії, відділів продажів, закупівель, а також вище керівництво підприємства.

Окрім дослідження причин та наслідків, процедура ідентифікації корупційних ризиків передбачає визначення місць їх виникнення. Тобто виявлення тих процесів та операцій, при здійсненні яких найвища імовірність скоєння працівниками та власниками корупційних порушень як з метою отримання особистої вигоди, так і вигоди для підприємства.

Не зважаючи на те, що перелік місць утворення ризиків для кожного підприємства буде індивідуальним (враховуючи специфіку його діяльності), генеруватися вони будуть в рамках функціональних систем, наданих у табл. 1.

Таблиця 1

Структурно-наслідкові зв'язки між місцями виникнення, причинами та наслідками окремих корупційних ризиків

Місце ідентифікації ризику	Причини утворення ризику	Наслідки ризику
1	2	3
Кадрова система	1) відсутність вимог щодо чіткої процедури добору кадрів	- вплив на конкурсні процедури з метою сприяння працевлаштуванню на роботу близьких осіб
	2) відсутність процедур оцінювання кадрів на надійність та лояльність до підприємства 3) відсутність процедур встановлення професійного ризику за окремими категоріями персоналу	- подання претендентами недостовірних відомостей при проходженні процедури прийому на роботу; - низька кваліфікація кадрів та поява негативно налаштованих неформальних лідерів в колективі; - прояви ненадійності та нелояльності в колективі; - порушення вимог роботи з конфіденційною інформацією.
	4) використання посадовою особою повноважень з метою негативного впливу на осіб щодо яких у неї неприємне ставлення; 5) використання посадовою особою повноважень з метою надання окремим особам переваг і привілеїв	- упереджене ставлення (звільнення, переведення на низькооплачувану роботу) викривачів фактів корупції; - провокування підлеглих з боку керівництва на здійснення корупційних дій; - наявність у підпорядкуванні керівного складу підприємства близьких їм осіб
	6) відсутність процедури колективної матеріальної відповідальності за збереження активів підприємства	- зговір працівників щодо здійснення корупційних дій; - приховування корупційної поведінки членами колективу

Продовження табл. 1

1	2	3
Система управління	8) зловживання власниками та керівництвом своїми посадовими обов'язками при розпорядженні фінансами та матеріальними ресурсами	<ul style="list-style-type: none"> - створення підконтрольних посередницьких фірм зареєстрованих на друзів чи членів сім'ї, які займаються реалізацією продукції, а також поставкою сировини чи обладнання; - реалізація кінцевої продукції через фірми зареєстровані в офшорі; - використання «карманних» фінансових установ для виведення з обороту та переведення в готівку грошових коштів; - фіктивне документальне підтвердження «незаконних операцій» з метою маніпулювання податковими показниками; - виведення з обороту готівкових грошових коштів для формування «чорних кас» з метою подальшого їх використання при наданні хабарів посадовим особам для лобіювання бізнесу, отримання привілейованих умов участі в тендерах, тощо; - постановка на баланс підприємства з подальшим обслуговуванням основних засобів, якими користуються посадовці, що отримали їх в якості хабаря (автомобілів, корпоративних квартир); - маніпулювання звітними показниками з метою введення в оману перевіряючі органи, контрагентів та персонал підприємства.
Система по роботі з покупцями та замовниками	9) зловживання фахівцями служб фінансового контролю та збуту своїми повноваженнями при виборі клієнтів та встановленні взаєморозрахунків з ними 10) участь у продажах пов'язаних осіб	<ul style="list-style-type: none"> - умисне укриття окремих боржників та доведення термінів погашення їх платежів до стану неповоротної дебіторської заборгованості; - умисне заниження цін реалізації за домовленістю з контрагентом з метою отримання «відкатів»; - укладання договорів з компаніями, власники чи керівники яких мають родинні зв'язки з менеджерами з продажу; - використання недостовірної фінансової інформації, наданої пов'язаною особою, при виборі покупця продукції та встановлення йому терміну відстрочки платежу; - наявність у складі дистриб'юторів фірм-посередників, що належать співробітникам відділу збуту чи їх родичам
Система закупівель	11) участь у закупівлях пов'язаних осіб	<ul style="list-style-type: none"> - укладання договорів з компаніями, власники чи керівники яких мають родинні зв'язки з представниками тендерного комітету; - розголошення конфіденційної інформації пов'язаній особі щодо здійснення тендерних процедур; - використання недостовірної фінансової інформації, наданої пов'язаною особою при лобіюванні її в якості постачальника товарів, робіт, послуг

Закінчення табл. 1

1	2	3
Система закупівель	12) зловживання членами тендерного комітету своїми повноваженнями при виборі поставок та контрагентів	- умисне завищення ціни придбання запасів за домовленістю з контрагентом з метою отримання подальших «відкатів»; - неякісні поставки запасів, або невиправдане накопичення запасів, що не використовуються у виробництві; - прийняття пропозиції, або отримання неправомірної вигоди членами тендерного комітету від потенційних контрагентів
Фінансово-економічна система	13) зловживання посадовими особами, що пов'язані з фінансовими операціями, своїми повноваженнями	- необґрунтовані зміни в ціновій політиці підприємства; - порушення платіжної дисципліни; - упередженість посадових осіб щодо своєчасності погашення окремих платежів; - фіктивне документальне підтвердження «незаконних операцій», зокрема ненаданих маркетингових послуг, неотриманих товарів, невиконаних робіт консультативного чи юридичного характеру; - недотримання вимог суцільного документування операцій при переміщенні активів від одного підрозділу (матеріально відповідальної особи) до іншого; - виплата матеріальних заохочень окремим категоріям працюючих з метою подальшого повернення ними цих коштів готівкою

Джерело: сформовано автором.

Традиційно джерелами отримання інформації для ідентифікації та подальшого оцінювання впливу корупційних ризиків є:

- інтерв'ювання (соціологічне опитування), анкетування (в тому числі анонімне) працівників підприємства;
- запровадження «гарячої лінії» з використанням мережі Інтернет чи телефону;
- аналітичні дані щодо динаміки змін у складі найбільш ризиконебезпечних операцій;
- результати перевірок, проведених контролюючими органами, а також внутрішніх перевірок та службових розслідувань;
- юридична перевірка договірної системи та контрагентів.

За результатами світових опитувань, проведених аудиторською компанією «Ернст енд Янг», у 2015 році до найбільш дієвих джерел ідентифікації корупційних ризиків респонденти віднесли антикорупційний контроль (72% опитаних). За своєю

популярністю він випередив такі традиційні джерела інформації як наявність «гарячої лінії» для анонімного повідомлення про випадки корупції та шахрайства (32%) та юридичну перевірку контрагентів (10%).

Використання інструментів внутрішнього контролю в системі антикорупційних заходів забезпечує в середньому виявлення 44% випадків шахрайств і зниження фінансових втрат від зловживань майже на 50%. У більшості випадків це стосується операцій продажу та закупівлі, схем податкової оптимізації та угод з імпортерами, за якими наслідки шахрайства вважаються не просто фінансово важкими, але й згубними для бізнесу [5, с. 51].

Під антикорупційним контролем розуміють систему перевірок спрямованих на ідентифікацію корупційних ризиків та оцінювання виконання антикорупційних заходів на підприємстві.

Узагальнення способів та прийомів антикорупційного контролю при виконанні завдань щодо ідентифікації корупційних ризиків в діяльності суб'єктів господарювання надано в табл. 2.

Основною характеристикою, яка визначає вплив корупційного ризику на фінансовий та репутаційний стан підприємства, є його *рівень*.

Таблиця 2

Способи антикорупційного контролю, що використовують при ідентифікації корупційних ризиків

Види ризику	Способи антикорупційного контролю
Ризики, пов'язані зі зловживаннями керівництвом своїми посадовими обов'язками при розпорядженні фінансами та матеріальними ресурсами	1) обмеження доступу до інформації; 2) непланова інвентаризація активів; 3) вибіркова документальна перевірка діяльності окремих посадових осіб; 4) анкетування колективу підприємства з метою ідентифікації корупційних ризиків; 5) використання коефіцієнтного аналізу для оцінювання достовірності фінансової звітності
Ризики спричинені конфліктом інтересів	1) бліц-діагностика фінансового стану підприємств (постачальників та покупців), за якими встановлено прострочення термінів погашення дебіторської заборгованості, чи термінів поставки товарів 2) оцінювання стану економічної надійності контрагентів, що лобіюються посадовими особами; 3) анкетування колективу підприємства з метою встановлення випадків використання посадовою особою повноважень для надання окремим підлеглим переваг і привілеїв
Кадрові ризики, пов'язані з: - відсутність процедур оцінювання кадрів на надійність та лояльність до підприємства; - використання посадовою особою повноважень з метою негативного впливу на осіб щодо яких у неї неприязне ставлення, або спонукання до скоєння корупційних дій	1) участь у атестації персоналу (перевірка на лояльність); 2) опитування свідків; 3) пошук документальних доказів; 4) проведення службових розслідувань щодо виявлених фактів порушення норм трудового законодавства; 5) інформування колективу підприємства про факти виявлення корупційних схем та випадків шахрайства.
Ризики, спричинені зловживаннями посадовими особами, пов'язаними з фінансовими операціями, своїми повноваженнями	1) використання методики оцінювання достовірності облікової інформації; 2) непланова інвентаризація фінансових активів; 3) вибіркова документальна перевірка діяльності окремих посадових осіб; 4) фінансові розслідування з використанням методів бізнес-розвідки

Джерело: сформовано автором.

Рівень ризику виступає індикатором, що обґрунтовує допустимі норми втрат від операцій, пов'язаних з ризиком, що не порушують принципів раціонального господарювання цього суб'єкта та забезпечення його економічної безпеки. Він характеризується комбінацією двох факторів: *імовірністю прояву ризику*, що передбачає

експертне оцінювання та *силою збитків*, завданих в результаті прояву ризику, що потребує кількісного оцінювання.

Згідно з методикою НАЗК України [4] основним критерієм, що визначає *імовірність прояву корупційного ризику* є частота випадків вчинення корупційного правопорушення з урахуванням часових меж. Для

встановлення частоти вчинення корупційних порушень доцільно застосовувати метод експертних оцінок, що потребує створення групи експертів із фахівців власного підприємства та/або запрошених осіб, які володіють належними знаннями, інтуїцією та досвідом визначення корупційних ризиків. Якість підбору експертів, а відтак і точність експертної оцінки, залежить від наявності фахівців відповідного профілю, а також допустимого рівня витрат на їх утримання.

Для обґрунтування достовірності результатів експертного оцінювання використовують прийоми ранжування. Відтак перший ранг (1 бал) присвоюють ризику з *низьким рівнем імовірності прояву*, для якого характерною є низька вірогідність вчинення корупційного правопорушення, яке раніше не було скоєно на підприємстві (високий рівень унікальності скоєння злочину). Другий ранг (2 бали) присвоюють ризику з *середнім рівнем імовірності прояву*, для якого характерними є поодинокі факти корупційних правопорушень, які були вчинені протягом останніх трьох років, однак існує ймовірність їх повторення протягом наступних трьох років. Третій ранг (3 бали) присвоюють ризику з *високим рівнем імовірності прояву*, для якого характерною є висока вірогідність вчинення корупційного правопорушення протягом найближчих кількох місяців (до одного року) – та обов'язковість його повторення в подальшому.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведені дослідження дають можливість сформулювати ряд узагальнюючих положень, що визначають сучасний формат прояву корупційних ризиків та розкривають елементи механізму управління ними.

1. Під *корупційним ризиком* розуміють імовірність того, що відбудеться подія ко-

рупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення підприємством визначених цілей та завдань.

2. Причинами корупційних ризиків вважають умови, що заохочують (стимулюють), викликають або дозволяють скоєння особою при виконанні нею функціональних обов'язків незаконних дій, що характеризуються обманом, приховуванням або зловживанням довірою з метою отримання грошей, власності або послуг, ухиляння від сплати грошових коштів в цілях особистої наживи. Реалізація корупційного ризику проявляється різними видами корпоративного шахрайства, зокрема: незаконне привласнення активів; корупція в результаті конфлікту інтересів; шахрайство, пов'язане з маніпулюванням обліковими (звітними) даними.

3. Визначальною характеристикою яка обумовлює вплив корупційного ризику на фінансовий та репутаційний стан підприємства є його *рівень*. Він характеризується комбінацією двох факторів: *імовірністю прояву ризику*, що передбачає експертне оцінювання та *силою збитків*, завданих в результаті прояву ризику, що потребує кількісного оцінювання.

5. Основним критерієм, що визначає *імовірність прояву корупційного ризику* є частота випадків вчинення корупційного правопорушення з урахуванням часових меж. У зв'язку з цим вирізняють ризики з низьким рівнем імовірності прояву, середнім та високим рівнем.

6. Найбільш проблемним з позицій управління корупційними ризиками є оцінювання наслідків прояву ризику, відтак подальші дослідження в цій царині знань мають спрямуватись на пошук найбільш обґрунтованих методик оцінювання впливу ризиків на фінансово-економічні результати діяльності підприємства.

Список використаної літератури

1. Про запобігання корупції [Електронний ресурс] / Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

2. Всесвітній огляд економічних злочинів [Електронний ресурс] : за даними міжнародної консалтингової агенції PwC. – Режим доступу : www.pwc.com.ua
3. Климко, Т. Ю. Корпоративне шахрайство: реалії сучасності / Т. Ю. Климко, О. О. Мельник // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2015. – Вип. 2. – С. 185–190.
4. Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції «Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади» № 126 від 02.12.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16>.
5. Ченаш, В. С. Аудит як засіб боротьби з шахрайством / В. С. Ченаш // Вісник Хмельницького національного університету. – 2016. – № 2. – С. 51–55.

Бібліографічний опис для цитування:

Гнилицька, Л. В. Управління корупційними ризиками: проблеми іднтифікації та оцінювання імовірності прояву / Л. В. Гнилицька // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 90–97.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- БАЛАНОВА**
Тетяна Вікторівна
викладач кафедри іноземних мов
Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини
E-mail: tanyalanova@ukr.net
- БЕРЖАНІР**
Інна Анатоліївна
кандидат економічних наук, старший викладач кафедри
фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини
E-mail: innaberzhanir@ukr.net
- БІЛОШКУРСЬКА**
Наталія Володимирівна
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
маркетингу, менеджменту та управління бізнесом
Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини
E-mail: nickbrown@ukr.net
- БІЛОШКУРСЬКИЙ**
Микола Васильович
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини
E-mail: nickbrown946@gmail.com
- БОГАШКО**
Олександр Леонідович
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
маркетингу, менеджменту та управління бізнесом
Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини
E-mail: bogashko@ukr.net
- БОНДАРУК**
Ігор Сергійович
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
маркетингу, менеджменту та управління бізнесом
Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини
E-mail: bondaruk_igor@ukr.net
- БОНДАРУК**
Таїсія Григорівна
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
фінансів, банківської справи та страхування
Національна академія статистики, обліку та аудиту
E-mail: bondaruk55@ukr.net
- ВІННИЦЬКА**
Оксана Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
обліку та економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини
E-mail: vinnyska.oksana@ukr.net
- ГАРНИК**
Олена Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
та соціально-поведінкових наук
Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини
E-mail: garnuk_elena@ukr.net

- ГНИЛИЦЬКА
Лариса Володимирівна** доктор економічних наук, професор, професор кафедри бухгалтерського обліку
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
E-mail: larisakneu@ukr.net
- ДЕМ'ЯНИШИНА
Олеся Андріївна** кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: doaudpu1@gmail.com
- ЄГОРОВ
Юрій Іванович** кандидат архітектури, член-кореспондент Української академії архітектури, лауреат Державної премії України в галузі архітектури
- КІРДАН
Олександр Петрович** кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та соціально-поведінкових наук
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: kirdan_alex@ukr.net
- КРАВЧЕНКО
Роман Олегович** магістрант Навчально-наукового інституту економіки та бізнес-освіти
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: Terra274865@gmail.com
- МАРИНЮК
Альона Юрїївна** викладач кафедри технологій та організації туризму і готельно-ресторанної справи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: m_alonka@ukr.net
- МЕЛЬНИК
Вячеслав Вікторович** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: 73vmelnik@gmail.com
- ПИЛЯВЕЦЬ
Віктор Миколайович** кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету
E-mail: viktorpilavets@gmail.com
- ПОБЕРЕЖЕЦЬ
Наталія Борисівна** викладач кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: poberezhets_n@ukr.net

**ПОВОРОЗНЮК
Інна Миколаївна**

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри технологій та організації туризму і готельно-ресторанної справи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: Inna-173@ukr.net

**ПОГРИЩУК
Борис Васильович**

доктор економічних наук, професор, директор Вінницького навчально-наукового інституту економіки Тернопільського національного економічного університету
E-mail: b.pogrishchuk@tneu.edu.ua

**СТАНІСЛАВЧУК
Наталія Олексіївна**

викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: natali-st86@ukr.net

**СТОЙКА
Віталій Олександрович**

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: esetua2@ukr.net

**СТОЙКА
Сергій Олександрович**

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: stserg_1@ukr.net

**ШТАНГЕСВА
Надія Іванівна**

доктор технічних наук, професор, професор кафедри технологій та організації туризму і готельно-ресторанної справи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: lerkamen49@ukr.net

ABSTRACTS & REFERENCES

Pp. 4–7

JEL O 11, O 31

THE IMPORTANCE OF INNOVATIVE ACTIVITY OF SOCIETY IN THE EVOLUTION PROCESS OF THE WORLD ECONOMIC SYSTEM

Oleksandr Bohashko

Abstract. The article summarizes the results of the scientific research of leading scientists on the development of competition theory, in particular, their contribution to competitiveness research is considered. The factors of ensuring the competitiveness of countries in different historical epochs as well as in the modern period are analyzed. The role of innovation factor in economic development is determined. The significance of the innovative ability of society in ensuring the competitiveness of the state is traced. The article deals with theoretical questions concerning the formation of competitiveness, its essential characteristics and system features are specified in order to further practical consideration of the conditions and factors ensuring the effective functioning of the national economy in the conditions of the world economy globalization.

Keywords: competition, innovation, factors of production, evolution of world economy, innovative competitiveness.

References

Honcharevych, L. H. (2007). "The problem of ensuring international competitiveness in the process of evolution", *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu, Serii V: Ekonomika i pravo*, vol. 2, issue 2, pp. 107–116.

Kurakov, L. (1991). *Ekonomika i pravo: slovar-spravochnik* [Economics and law: dictionary-reference]. Nauka, Moscow, Russia.

Rayzberg, B. A., Lozovskiy, L. Sh. and Starodubtsev, E. B. (1999). *Sovremenniy ekonomicheskiy slovar* [Modern economic dictionary], INFRA-M, Moscow, Russia.

Taranenko, I. V. (2010). "System character of the form of innovation competitiveness: global context", *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu, Serii V: Ekonomika i pravo*, vol. 2, issue 2, pp. 422–430.

Taranenko, I. V. (2010). "Factors providing innovation competitiveness of countries in the global economic system", *Akademichnyi ohliad*, no. 2(33), pp. 160–167.

Denison, E. F. (1962). *The sources of economic growth in the United States and the alternatives before us*, New York, USA.

Official site of IMD World Competitiveness Center (2017). "IMD World Competitiveness Yearbook 2017", available at: <https://www.imd.org/research/books/world-competitiveness-yearbook-2017> (Accessed 3 November 2017).

Machlup, F. (1984). "Knowledge: it's creation, distribution, and economic significance", *The Economics of Information and Human Capital*, vol. III, pp. 148–163.

Mincer, J. (1958). "Investment in human capital and personal income distribution", *The Journal of Political Economy*, vol. 66, no. 4, pp. 281–302.

Official site of World Economic Forum (2017). "The Global Competitiveness Report 2009–2010", available at: <http://www.weforum.org> (Accessed 3 November 2017).

JEL Q 15

FORMATION OF THE LAND MARKET AS A COMPONENT OF EFFECTIVE DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN SECTOR OF THE UKRAINIAN ECONOMY AND BALANCE OF INTERESTS OF AGRICULTURAL MARKET PARTICIPANTS

Oleksandr Kirdan

Abstract. Studies of modern scientists on the problem of the formation of the land market in Ukraine are analyzed. The attention is paid to the absence of a defined long-term strategic plan for land relations development and short-term strategy substantiation. Main concepts and methodological approaches to the development of the land market are characterized. It is proved that the basis for the formation of the land market as a component of effective development of the agrarian sector of the Ukrainian economy is the creation of an adequate state institutional mechanism for ensuring harmonization and balancing of state interests as well as participants in the agrarian market.

Keywords: land market, agrarian sector, participants interests in the agrarian market, state, balance, harmonization.

References

Official site of OECD Policy Briefs (2001). “Challenges for the agro-food sector in European transition countries”, available at: <http://www.oecd.org> (Accessed 24 October 2017).

Swinnen, J., Van Herck, K. and Vranken, L. (2014). “Land market regulations in the Europe”, *LICOS Discussion Paper*, no. 354, pp. 154–170.

Lupenko, Yu. O. and Kropyvko, M. F. (2017). *Ahrarnyi ustrii Ukrainy* [Agrarian system of Ukraine], NNTs «IAE», Kyiv, Ukraine.

Hadzalo, Ya. M. and Luzan, Yu. Ia. (2017). “Land reform: problems and prospects of development of agrarian economy”, *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 5–14.

Ilychok, B. (2016). “Why land can’t be a commodity”, *Ekonomichna pravda*, [Online], 25 March 2016, available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2016/03/25/586782/> (Accessed 24 October 2017).

Kirdan, O. P. (2011). “Land reform is a key element in the formation of a new model of agrarian sector”, *Naukovyi visnyk Poltavskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu imeni Yurii Kondratiuka*, no. 4(31), pp. 16–20.

Kirdan, O. P. (2012). “Modern tendencies of formation of the newest agrarian structure of the Ukrainian economy”, *Ekonomichnyi visnyk universytetu: Zbirnyk naukovykh prats uchenykh ta aspirantiv DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody»*, vol. 18/1, pp. 7–10.

Martyniuk, M. “Five concepts land market: what economic impact they generate”, *Ekonomichna pravda*, [Online], 26 September 2016, available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2016/09/26/606501/> (Accessed 24 October 2017).

Martyniuk, M. P. (2017). “Agricultural land market in Ukraine: state and prospects of introduction”, *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 15–21.

Pekar, V. (2017). “Is the answer to “land issue”?”, *Ekonomichna pravda*, [Online], 10 October 2017, available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/10/10/629924/> (Accessed 24 October 2017).

Stepanenko, S. V. (2008). *Instytutsionalnyi analiz ekonomichnykh system (problemy metodologii)* [Institutional analysis of economic systems (methodological problems)], KNEU, Kyiv, Ukraine.

Stepanenko, T. O. (2017). "Theoretical provisions for the circulation of agricultural land", *Ekonomika APK*, no. 3, p. 65-71.

Lupenko, Yu. O., Malik, M. Y., Vitvitsky, V. V. and others (2017). *Teoretyko-metodolohichni aspekty upravlinnia produktyvnosti ahrarnoho vyrobnytstva* [Theoretical and methodological aspects of productivity management of agrarian production], NNTs «IAE», Kyiv, Ukraine.

Pp. 13–17

JEL O 38

IDENTIFICATION OF THE PROBLEMS OF INTRODUCTION AND FORMATION OF STATE INNOVATIVE POLICY IN UKRAINE

Viacheslav Melnyk

Abstract. The Ukrainian government that is to provide the innovative development has to increase the investments into the science and technology development. The state innovative policy has to be the insurance tool of the stable development. The state has to provide the protection of property rights. In all European countries the innovative policy is established and it is oriented to a steady economic growth. An integral part of the state innovative policy is the creation of the effective system of the benefits. In addition, it's necessary to improve the legal base in the sphere of property rights protection.

Keywords: Ukraine, innovation, development, science, state, policy, economy, growth, legislation, property.

References

Dezhina, I. G. and Kiseleva, V. V. (2008). *Gosudarstvo, nauka i biznes v innovacionnoj sisteme Rossii* [State, science and business in the innovative system of Russia], IJePP, Moscow, Russia.

The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine "On innovation activity", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (Accessed 29 October 2017).

Androshchuk, H. (2004). "State innovative policy", *Intelektualna vlasnist*, no. 1, pp. 264–267.

Bakushevych, I. V. (2008). "Experience and prospects of development of innovation clusters in knowledge economy cross-border regions of Ukraine and Poland", *Sotsialno-ekonomichne hurtuvannya u konteksti modernizatsii transkordonnykh rehioniv*, Rzeszów, Poland, pp. 251–265.

Illiashenko, S. M. and Shypulina, Yu. S. (2011). "Development of theoretical and methodological principles of enterprises transferring to innovative way of development", *Marketynh i menedzhment innovatsii*, vol. 4, issue 1, pp. 103–113.

Chechetov, M. (2004). "Innovative component of market transformation", *Ekonomika Ukrainy*, no. 11, pp. 4–14.

Strohilopulos, G. and Rumpf, H. (2011). *Innovatsii v Ukraini: Yevropeyskyi dosvid ta rekomendatsii dlia Ukrainy* [Innovation in Ukraine: European experience and recommendations for Ukraine], Feniks, Kyiv, Ukraine.

Kiro, O. S. and Baranovska, M.I. (2007). "Multidimensional approach to regional cluster policy in Europe", available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2007_2/0697.pdf (Accessed 4 November 2017).

Rud, N. T. (2007). *Ekonomika: orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti* [Economics: organization of innovative activity], RVV LDTU, Lutsk, Ukraine.

Denysenko, M. P. (ed.) and Mykhailova, L. I. (ed.) (2008). *Investytsiino-innovatsiina diialnist: teoriia, praktyka, dosvid* [Investment and innovative activity: theory, practice, experience], Universytetska knyga, Sumy, Ukraine.

Pp. 18–24

JEL Q 17, Q 18

PROBLEMS OF STATE REGULATION AT THE OIL CROPS MARKET IN UKRAINE IN THE PRESENT-DAY CONDITIONS**Nataliia Poberezhets**

Abstract. The article analyses the importance of state regulation and state support of the oil crops output for the country's economy and agricultural development. The analysis of trends and instruments to regulate the oil crops output is given, the set of problems existing in the aforementioned sphere is determined. The author suggests some measures to improve state regulation of the oil crops output market in Ukraine.

Keywords: oil crops output, export, state regulation, state support.

References

Walras, L. (2000) *Elementy chistoy politicheskoy ekonomii ili teoriya obshchestvennogo bogatstva* [Elements of pure economics, or the theory of social wealth], Izograf, Moscow, Russia.

Bowden, B. and Seabrooke, L. (eds.) (2006). *Global standards of market civilization*, Routledge, New York, USA.

The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine “On the rates of export duties on seeds of certain types of oilseeds”, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1033-14> (Accessed 6 November 2017).

Official site of Association “Ukroilprom” (2017), available at: <http://www.ukroilprom.org.ua> (Accessed 6 November 2017).

Official site of State Statistics Service of Ukraine (2017), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 6 November 2017).

The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine “On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Certain Legislative Acts of Ukraine on Balancing Budget Revenues in 2018”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2245-19> (Accessed 6 November 2017).

Ukrainian Agribusiness Club (2017), “State support”, available at: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/derzhavna_pidtrimka (Accessed 6 November 2017).

Danylyshyn, B. (2017). “Modern state support for the agro-industrial complex – the way to nowhere”, *lb.ua*, [Online], 7 April 2017, available at: https://ukr.lb.ua/economics/2016/04/07/332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html (Accessed 6 November 2017).

Paliyenko, I. (2017), “New rules for VAT reimbursement for oilseed crops: what will Ukraine do”, *Ekonomichna pravda*, [Online], 12 December 2017, available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/12/12/632091/> (Accessed 6 November 2017).

Pp. 25–30

JEL I 29, L 10, M 31

MARKETING ANALYSIS OF THE STRATEGIC COMPETITIVENESS OF REGIONAL ESTABLISHMENTS OF HIGHER EDUCATION**Nataliia Biloshkurska, Mykola Biloshkurskyi, Roman Kravchenko**

Abstract. The article proves the necessity to develop the marketing strategy of the higher education establishment, as well as characterizes the reasons to form the strategic management. It analyses the improved and approved methodological supplies of the marketing analysis of the strategic competitiveness of higher education establishments of the fourth accreditation

level of the state property in Cherkasy region. Consequently, it determines the leader of regional service market in the field of higher education.

Keywords: higher education establishment, market, education service, higher education, strategy, competitiveness, marketing analysis.

References

Kostiuchenko, A. M. (2011). "Specificity of marketing of educational services and modern problems of education in Ukraine in a market environment", *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya «Ekonomika»*, vol. 5(3), pp. 43–49.

Rodionov, O. V. (2010). "Marketing of educational services of higher education institutions", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*, no. 5, issue 3, pp. 184–185.

Sychenko, V. V. (2007). "The essence and peculiarities of marketing educational services in Ukraine", *Derzhavne budivnytstvo*, no. 2, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_23 (Accessed 10 November 2017).

Biloshkurskyi, M. V. (2014). "Factor analysis of market conditions for educational services", *Politychni, pravovi ta finansovo-ekonomichni priorityty rozvytku ekonomiky Ukrayiny: stratehiya i perspektyvy. Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* [Political, legal and financial and economic priorities of Ukraine's economy development: strategy and prospects. A collection of materials of the International Scientific and Practical Conference], Uman, Ukraine, May 28, 2014, pp. 39–43.

Chyrva, O. H., Biloshkurskyi, M. V. and Pacheva, N. O. (2017). "Marketing analysis of the market conditions of higher education in Ukraine", *Scientific bulletin of Polissia*, no. 4(12), vol. 2, pp. 112–116.

Porter, M. E. and Kramer, M. R. (2006). "Strategy and society: the link between competitive advantage and corporate social responsibility", *Harvard Business Review*, Vol. 84(12). – pp. 78–92.

Shostak, G. L. (1977). "Breaking free from product marketing", *Journal of Marketing*, Vol. 41(4), pp. 73–80.

Prus, L. R. (2006). "Competitive strategies of higher education institutions", *Konkurentsia. Visnyk Antymonopolnoho Komitetu Ukrainy*, no. 4(23), pp. 26–30.

Kotler, F. and Andreasen, A. (2007). *Strategicheskij marketing nekommercheskih organizacij* [Strategic marketing of non-profit organizations], Feniks, Rostov-on-Don, Russia.

Official site of Services search entrants 2012-2017 (2017), "Ranking lists", available at: <https://abit-poisk.org.ua/rate-review> (Accessed 10 November 2017).

Official site of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (2017), available at: <https://udpu.org.ua> (Accessed 10 November 2017).

Official site of Uman National University of Horticulture (2017), available at: <http://www.udau.edu.ua> (Accessed 10 November 2017).

Official site of Cherkasy State Technological University (2017), available at: <https://chdtu.edu.ua> (Accessed 10 November 2017).

Official site of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy (2017), available at: <http://www.cdu.edu.ua> (Accessed 10 November 2017).

Official site of Education in Ukraine (2017), "Rating of higher educational establishments Cherkasy 2017", available at: <http://osvita.ua/vnz/rating/45570> (Accessed 10 November 2017).

**INNOVATIVE APPROACHES TO THE FORMATION OF A LABOR
MOTIVATION SYSTEM AT MICRO, MESO- AND MACRO LEVELS****Olena Harnyk**

Abstract. The author analyzed transformational changes in the labor motivation system at various levels in the process of the study. Recommendations for the formation of an effective system of motivation that is capable to ensure a sustainable socio-economic development of the domestic economy on an innovative basis are developed.

Keywords: labor motivation system, socio-economic development, innovative foundations, innovative approaches, life cycle, corporate culture, flexible forms of employment.

References

- Bohynia, D. P. (2008). "Innovation work in the conditions of economy transformation", *Visnyk Donbaskoi derzhanoi mashynobudivnoi akademii*, no. 2(12), pp. 40–43.
- Vasylyk, A. V. (2010). "Current approaches to motivation intellectual activity personnel", *Formuvannia rynkovoï ekonomiky: zbirnyk naukovykh prats. Spetsialnyi vypusk: Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia i praktyka*, issue I, pp. 124–132.
- Honcharov, V. M., Dodonov, O. V. and Honcharov, Ie. V. (2008). "Foreign experience stimulating innovation activity in the enterprise aspects of remuneration", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky»*, vol. 3, issue 1, pp. 141–143.
- Kolot, A. M. (2008). "Innovative work and intellectual capital in the system of factors of formation of knowledge economy", *Hlobalna ekonomika XXI stolittia: liudskiy vymir* [The global economy of the XXI century: the human dimension], KNEU, Kyiv, Ukraine, pp. 93–104.
- Komisarenko, D. A. (2004). "Principal approaches to building a life cycle model for a small business enterprise", *Rehionalni perspektyvy*, no. 3–5, pp. 61–63.
- Mantsurov, I. H. (ed.), Baranyk, Z. P., Vashchaiev, S. S. and Yatsenko, A. V. (2008). *Zbalansovanist popytu ta propozytsii na rynku kvalifikovanoi pratsi yak faktor innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Balance of demand and supply in the market of skilled labor as a factor of innovation development of the economy of Ukraine], KNEU, Kyiv, Ukraine.
- Monastyrskaya, H. V. (2011). "Multilevelness of the system of motivation of a Ukrainian worker", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 6, vol. 1, pp. 115–118.
- Semikina, M. V. (2011). "Motivation of labor: a new paradigm in a competitive environment", *Chernihivskiyi naukovyi chasopys. Seriiia 1 «Ekonomika i upravlinnia»*, no. 2(2), pp. 118–126.
- Tkachenko, O. A. (2014). "Improvement of the system of motivation of labor in the conditions of innovative development", *Innovatsiina model rozvytku: tendentsii ta perspektyvy ekonomichnoi transformatsii* [Innovative model of development: trends and prospects of economic transformation], FOP Zhovtyy O. O., Uman, Ukraine, pp. 220–226.

JEL G 23, H 55

THE FORMATION OF THE PENSION SYSTEM ENSURING

Taisiia Bondaruk, Ihor Bondaruk

Abstract. The article deals with the problem to extend the theoretical-methodological bases of the formation of the pension system ensuring, as well as to determine the trends for strengthening its role in the process of stimulating the state social-economic development. The matter of the pension system ensuring is revealed. It proves that the system of pension protection is the part of the system of public social protection. It clarifies that the pension ensuring is the particular part of the social ensuring. Meanwhile, the pension insurance is the particular part of the social insurance. All of them are the parts of system of public social protection.

Keywords: pension ensuring, pension system, pension insurance, system of social insurance, system of pension protection, social protection.

References

Sazonets, I. L. (2008). *Finansovyi mekhanizm pensiinoi systemy Ukrainy v umovakh transformatsii svitovoi ekonomiky* [The financial mechanism of the pension system in Ukraine in terms of transformation of the global economy], Vydavnytstvo Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu, Dnipropetrovsk, Ukraine.

Sidenko, S. V. (2004). “Globalization of the economy: social consequences and problems”, *Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy*, no. 1(25), pp. 32–38.

Sokolov, I. I. (2003). “Private pension provision in Russia: sociological and management analysis”, PhD. Thesis, Sociology of management, Moscow State Social University, Moscow, Russia.

Bismark, O. (1941). *Mysli i vospominaniya* [Thoughts and memories], Izdatel'stvo «OGIZ», Moscow, Russia.

Social insurance and allied services. Report by Sir William Beveridge. London, HMSO, 1942.

Sorokina, E. G. “Foreign experience in the pension system modeling”, *V mire prav*, no. 4, pp. 8–10.

Solov'ev, A. K. (2003). *Finansovaya sistema objazatel'nogo pensionnogo strahovaniya v Rossii* [The financial system of compulsory pension insurance in Russia], Finansy i statistika, Moscow, Russia.

Roik, V. D. “Pension reform: results and prospects”, *Strahovoe delo*, no. 7, pp. 26.

Shafigullin, A. R., Grunichev, A. C. and Mishina, L. N. (2004). *Organizacionno-jekonomicheskie osnovy pensionnoj sistemy Rossijskoj Federacii* [Organizational-economic bases of the pension system of the Russian Federation], Kazanskij gosudarstvennyj universitet im. V.I. Ul'janova – Lenina, Kazan, Russia.

Shemaieva, L. H. (2011). “Diversification of commodity structure of foreign trade of Ukraine in the context of state economic security”, *Problemy nauky*, no. 3, pp. 20–25.

Bahmach, N. V. (2006). “The historical process of formation of the pension system in Ukraine”, *Biznes Inform*, no. 8, pp. 29–33.

Zaharov, M. L. and Tuchkova, Je. G. (2002). *Pensionnaya reforma v Rossii* [Pension reform in Russia], R. Vajaent, Moscow, Russia.

Convention of the International Labor Organization no. 102 on minimum standards of social security (Geneva, June 4, 1952), available at: <http://hro-uz.narod.ru/konvencia.html> (Accessed 12 November 2017).

The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine “On pension provision”, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T178800.html (Accessed 12 November 2017).

The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine “On compulsory state pension insurance”, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 49-51.

Pp. 47–52

JEL H 71

FORMATION PRINCIPLES OF LOCAL BUDGETS INCOMES IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION

Oksana Vinnytska, Inna Berzhanir

Abstract. Based on the results of the analysis of existing approaches to the definition of successful decentralization principles, the principles to generate revenues of local budgets in the context of decentralization are defined: the principle of budget equivalence; the principle of national solidarity; the principle of decentralization; the principle of budget (fiscal) federalism; subsidiarity, financial independence of local self-government bodies; the principle of financial equalization; principle of territorial reference.

Keywords: local budgets, incomes of local budgets, own incomes, fixed incomes, decentralization.

References

Bondaruk, T. H. (2009). *Mistseve samovriaduvannia ta yoho finansove zabezpechennia v Ukraini* [Local government and its financial support in Ukraine], Ekspres, Kyiv, Ukraine.

Bondaruk, T. H. (2013). *Mistsevi finansy* [Local Finance], Informatsiino-analitychne ahentstvo, Kyiv, Ukraine.

Gerchakivsky, S. D. and Kabash, O. P. (2009). “The theoretical logo of fiscal decentralization”, *Regional Economy*, no. 2, pp. 133–140.

Kaperevich, Yu. V. (2013). “Formation of non-tax budget receipts in the system of financial and economic regulation”, *Ekonomichnyi chasopys-XXI*, no. 9–10 (2), pp. 55–58.

Kvasha, T. K. (2014). “Theoretical and practical aspects of fiscal decentralization: empirical analysis”, *Ekonomichnyi prostir*, no. 189, pp. 115–127.

The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), “The Constitution of the Ukrainian People's Republic (Statute on the State Structure, Law and Liberty of the UPR), available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18> (Accessed 12 November 2017).

Larina, S. (2010). “Theory, methodology and directions of budgetary decentralization”, *Finansovaja jekonomika*, no. 3, pp. 22–45.

Nikonchuk, A. M. (2011). “Theoretical bases of power decentralization in the process of development of local self-government in Ukraine”, *Pravo i bezpeka*, no. 5(42), pp. 30–34.

Sluhay, S. V. (2002). *Mizhbiudzhetni transferty u postsotsialistychnykh krainakh: vid teorii do realii* [Interbudgetary transfers in post-socialist countries: from theory to realities], Artek, Kyiv, Ukraine.

Zimmermann, H. (2003). *Municipal'nye finansy* [Municipal finance], Delo i servis, Moscow, Russia.

Fosatti, A. and Panella, G. (eds) (1999). *Fiscal Federalism in the European Union*, Routledge, London, UK, New York, USA.

Peffekofen, R. (1980). *Finanzausgleich I: Wirtschaftstheoretische Grundlagen* [Financial Compensation I: Economic Theory Basics], *Handwörterbuch der Wirtschaftswissenschaften*, Stuttgart, Germany.

JEL L 31, P 43

FINANCING CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS IN UKRAINE

Olesia Demianyshyna, Nataliia Stanislavchuk

Abstract. The article analyses the problem to improve the mechanisms of financial support for civil society organizations. The native policy to implement the financial support and the European experience of the model to finance the aforementioned institutions are analyzed. The ways to solve the problems of financing the given organizations are suggested.

Keywords: finances of public organizations, financing, financial ensuring, financial support, civil society organizations.

References

- Bekerskaja, D. A. (1986). *Upravlenie finansovoj dejatel'nost'ju bjudzhetnih uchrezhdenij* [Management of financial activities of public institutions], Odessa, Ukraine.
- Sosiedova, V. S. (2009). “Public funding of NGOs in Ukraine”, *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 8(98), pp. 238–241.
- Vasylyk, O. D. (2000). *Teoriia finansiv* [Theory of Finance], NIOS, Kyiv, Ukraine
- Vinnikov, O. Yu., Krasnosilska, A. O. and Laciba, M. V. (2012). *Pokaznyky rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini* [Indicators of civil society development in Ukraine], Ahentstvo “Ukraina”, Kyiv, Ukraine.
- Aleksandrova, H. M. and Pyshna, O. V. (2016). “Directions of improvement of financial policy of stimulation of activity of civic organizations in Ukraine”, *Ekonomika i suspilstvo*, [Online], no. 3, pp. 457–462, available at: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/79.pdf (Accessed 10 October 2017).
- Palyvoda, L., Vinnikov, O. and Kuprii, V. (2016). *Hromadianske suspilstvo v Ukraini: zvit za rezultatamy doslidzhennia* [Civil Society in Ukraine: Report on Research Results], BF «Tvorchyĭ tsentr TTsK, Kyiv, Ukraine.
- Official site of National Institute for Strategic Studies (2017). “Public funding of non-governmental organizations: foreign experience and implementation recommendations in Ukraine”, available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/811> (Accessed 01 October 2017).
- Official site of State Statistics Service of Ukraine (2016). “Activities of NGOs in Ukraine. Archive 2016. Report”, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publpolit_u.htm (Accessed 12 October 2017).
- The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine “On public associations”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (Accessed 25 September 2017)
- Palyvoda, L., Vinnikov, O., Kuprii, V. and Potopalska, T. (2016). *Isnuiuchi mekhanizmy spivpratsi orhaniv derzhavnoi vlady z orhanizatsiiamy hromadianskoho suspilstva v konteksti realizatsii Natsionalnoi stratehii spriyannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini 2016-2020* [Existing mechanisms of cooperation between public authorities and civil society organizations in the context of the implementation of the National strategy for promoting civil society in Ukraine 2016-2020], Vaite, Kyiv, Ukraine, available at: <http://www.osce.org/uk/ukraine/303331?download=true> (Accessed 15 October 2017).
- Kodatskyi, V. P. and Sharlai, K. H (2009). “Theoretical fundamentals of finance of NGOs”, *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 4, pp. 130–132.
- Cherniavska, O. V. (2013). *Fandraizynh* [Fundraising], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

JEL G 28, L 43

SOME ASPECTS OF STATE FINANCIAL CONTROL IMPLEMENTATION IN UKRAINE**Vitalii Stoika, Serhii Stoika, Tetiana Balanova**

Abstract. The article analyzes scientists' researches in the field of state financial control. The influence of globalization on the world's financial system is determined. It is established that in order to improve the financial system of Ukraine it is necessary to review the key directions of the stabilization policy. The article emphasizes the need to increase the efficiency of public financial control.

Keywords: financial system, state financial control, public administration, stabilization policy, globalization.

References

Artem'ieva, I. O. (2015). "Methodological problems of development research of the world financial system in modern conditions", *Naukovyj visnyk Natsional'noi akademii statystyky, obliku ta audytu*, no. 1, pp. 21–28.

Vysotska, I. B. (2012). "Problems of ensuring stability and sustainability of financial system of Ukraine", *Naukovi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. seriia ekonomichna*, vol. 2, pp. 30–38.

Vykhodets, Yu. A. (2013). "Problems of improving the system of state financial control in Ukraine", *Visnyk Skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, no. 16, pp. 139–144.

Holoiadova, T. O. (2013). "Problems of the current state of the world financial system and its impact on the financial and economic development of Ukraine", *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Yurysprudentsiia*, vol. 5, pp. 68–70.

Dolbnieva, D. V. (2017). "Investigation of the nature and necessity of public audit as vector of modernizing public administration and financial control in Ukraine", *Technology audit and production reserves*, no. 1(4), pp. 49–54.

Krytenko, O. O. and Danshyna, Yu. V. (2015), "Ways of improving the system of state financial control over the use of budget funds", *Naukovi pratsi [Chornomors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylians'ka akademiia»]. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, vol. 242, pp. 74–80.

Kurmaiev, P. Yu., Stojka, V. O. and Stojka, S. O. (2016). "Increasing energy efficiency – the basis of the innovative development of the Ukrainian economy", *Ahrosvit*, no. 23, pp. 3–7.

Surdina, A. A. (2011). "Essential-conceptual approach to comprehension of the content of state financial control", *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, no. 2, pp. 215–221.

Turcheniuk, T. and Tretiak, A. (2012). "Problems of modern financial system of Ukraine and proposals on its effective economic development", *Ekonomichnyj analiz*, vol. 11(1), pp. 255–258.

Chernadchuk, T. O. (2013). "Problematic issues concerning disclosure of banking secrets to state financial control bodies", *Derzhava ta rehiony. Seriya: Pravo*, no. 2, pp. 94–98.

JEL D 20, M 11, Q 12

**ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE INNER CONTROL
OVER THE PROCESS OF CROPS PRODUCTION OUTPUT**

Borys Pohrishchuk, Viktor Pyliavets

Abstract. The article deals with the organizational and methodical principles to control the process of production of crop output at agrarian enterprises. It determines the specific features of control implementation. It also draws a general conclusion of the stages, phases and methods of the internal control. It is proved that it is necessary to establish the effective internal control of the production process of crop output as a basis for supporting the competitiveness of agrarian entities.

Keywords: management, accounting, control system, crop production, agrarian entity.

References

Derii, V. A. (2013). “Methods of internal control of production costs in agricultural enterprises”, *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 1(18), pp. 254–258.

Mykhailova, L. I. and Halin, O. V. (2015). *Kontroliuvannia diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv: naukovi osnovy, stan, perspektyvy* [Control of agricultural enterprises, scientific basis, condition, prospects], Vydavnytstvo PP Vinnychenko M. D., FOP Lytovchenko Ie. B., Sumy, Ukraine.

Panteleiev, V. P. (2008). *Vnutrishnohospodarskyi kontrol: metodolohiia ta orhanizatsiia* [Internal control: methodology and organization], DP “Informatsiino-analitychne ahentstvo”, Kyiv, Ukraine.

Pyliavets, V. M. and Poslavska, L. I. (2017). “Control organizational basis of the production process of the crop yielding in the activity of the AIC enterprise”, *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, [Online], no 16, pp. 905–908, available at: <http://global-national.in.ua/issue-16-2017> (Accessed 18 October 2017).

Suk, L. K. (1990). *Oblik i kontrol vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii* [Accounting and control of agricultural products], Urozhai, Kyiv, Ukraine.

Sahaidak, R. P. (2008). “Organization of internal control over economic entities”, *Oblik i kontrol na pidpriemstvakh APK: stan ta perspektyvy rozvytku* [Accounting and control at the agroindustrial complexes: state and development prospects], Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Materials of the III International Scientific and Practical Conference], Kyiv, Ukraine, October 10–11, 2008, pp. 166–169.

JEL L 83, R 10

**THE CONCEPT OF SPATIAL CENTRISM AND THE CRITERIA OF THE
TOURIST BUSINESS**

Yurii Yehorov

Abstract. The article analyses the planned development, as well as the structural organization. The systematization of the natural and cultural heritage of Uman region is improved. The concept of spatial centrism of the presented territories is formulated as well as the requirements of town-planning transformations of the tourist environment of Uman region is specified.

Keywords: space, center, Uman region, tourism.

References

- Alexander, K. A. (1987). *New theory of urban design*, Oxford University Press, New York, USA.
- Marder, A. (ed.), Yevreinov, Yu. M., Plamyannytska, O. A., Vechersky, V. V. [and others] (1995). *Arkhitektura: korotkyi slovnyk-dovidnyk* [Architecture: a short dictionary-directory], Budivelnik, Kyiv, Ukraine.
- Bevz, H. P. (1997). *Istoriia Umanshchyny* [History of Umanshyna], Kyiv, Ukraine.
- Vazhenin, A. A. (2002). "The hierarchy of central places and patterns in the development of settlement systems", *Izvestija AN. Serija geograficheskaja*, no. 5, pp. 64-71.
- Ksenevych, M. Ia. (2005). *Ukrainska arkhitektura, yii vyznachalni kontekst u prostori, chasi, informatsii. Osnovy ukrainskoho arkhitekturoznavstva* [Ukrainian architecture, its defining context in space, time, information. Fundamentals of Ukrainian Architecture], «MP Lesia», Kyiv, Ukraine.
- Ljosh, A. (1959). *Geograficheskoe razmeshhenie hozhajstva* [Geographical location of the economy], Moscow, Russia.
- Saarinen, E. (1993). *The city: Its growth, Its decay*, New York, USA.
- Timokhin, V. O. (2008). *Arkhitektura miskoho rozvytku* [Architecture of Urban Development], KNUBiA, Kyiv, Ukraine.

Pp. 80–84

JEL L 83, J 24, J 44

MAIN ASPECTS OF THE FUTURE SPECIALISTS TRAINING IN THE FIELD OF HOSPITALITY UNDER THE PRESENT-DAY CONDITIONS

Alona Maryniuk

Abstract. The author reveals the actual problems of specialists training in the field of service to professional activities. The most important requirements to vocational education in the concept of national education modernization and preparation of a competent, responsible, mobile and competitive labor market specialist are described.

Keywords: specialist, hospitality, hotel and restaurant business, tourism, sphere of service, professional activity, higher educational establishment.

References

- Hunkevich, M. B. (2013). "Modern trends in the processes of training specialists in the field of tourism in Ukraine", *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho Universytetu im. T. Shevchenka. Seriya : Pedahohichni nauky*, no. 18(277), vol. 3, pp. 34–39.
- Kashinskaya, O. E. "The benefits of continuing education in the training of specialists for hospitality in Ukraine", *Ekonomichni visnyk universytetu. Zbirnyk naukovykh prats Pereiaslav-Khmelnyskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Hryhoriia Skovorody*, available at: http://www.vuzlib.com.ua/articles/book/16643-Perevagi_neperervnoi_osviti_/2.html (Accessed 28 October 2017).
- Knodel, L. V. (2007). "Theory and practice of training specialists in the sphere of tourism in member countries of the World Tourism Organization" PhD. Thesis, Theory and methods of professional education, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine.
- Litvinova-Holovan, O. P. and Bezkorovoyna, L. V. (2015). "Topical problems of preparing future specialists in tourism studies for animation", *Pedahohichni protses: teoriia i praktyka*, no. 1–2(46-47), pp. 80–83.
- Lyubitseva, O. O. (2003). *Rynok turystychnykh posluh (heoprostorovi aspekty)* [Market of tourist services (geospatial aspects)], Alterpres, Kyiv, Ukraine.
- Malskaya, M. P. and Pandyak, I. H. (2009). *Hotelnyi biznes: teoriia ta praktyka* [Hotel business: theory and practice], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

Fedorchenko, V. K. (ed.) and Nichkalo, N. G. (ed.) (2004). *Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky fakhivtsiv dlia sfery turizmu* [Theoretical and methodological principles of training specialists for the sphere of tourism], Slovo, Kyiv, Ukraine.

Baylik, S. I. (2009). *Gostinichnoe hozhajstvo* [Hospitality], Dakar, Kyiv, Ukraine.

Kvartalnov, V. A. (2002). *Turizm* [Tourism], Finansy i statistika, Moscow, Russia.

Sergun, O., Dyakova, D., Novikova, A. and Pass, Ju. (2002). "Training of HR managers as a condition for achieving strategic objectives of the company", *Upravlenie personalom*, no. 12, pp. 30.

Sorokina, A. V. (2009). *Organizacija obsluzhivaniya v gostinichah i turistskih kompleksah* [Organization of services in hotels and tourist complexes], Alpha-M, Moscow, Russia.

Official site of AHLA (2017), "2017 U.S. Conference of Mayors Tourism, Hotel and Lodging Survey Executive Summary", available at: https://www.ahla.com/sites/default/files/AHLA_USCM_ExecSummary%20latest.pdf (Accessed 28 October 2017).

Pp. 85–89

JEL L 83, O 18

CURRENT STATUS AND TRENDS OF RURAL "GREEN TOURISM" IN UKRAINE

Nadiia Shtanheieva, Inna Povoroziuk

Abstract. The article considers the objective conditions for the development of natural (rural green) tourism in Ukraine and the contemporary world trends in this brand, the generalization of the tasks of public organizations in promoting the development of natural tourism. The basic legal documents, defining the activity of subjects of the recreational and tourist enterprise are given. It is shown that the combination of the activities of developed green tourism organizations with ecological hotels provide effective results for the expansion of the bases of affordable recreation, employment increase of rural population and the ecology preservation of recreational area in Ukraine.

Keywords: rural green tourism, natural tourism, recreational area, hotel, certification, ecology, social sphere.

References

Horshevskiy, P. V. and Vasyliiev, Iu. V. (2003). *Silskyi zelenyi turizm, orhanizatsiia nadannia posluh hostynnosti* [Rural green tourism, organization of providing hospitality services], Misto, Ivano-Frankivsk, Ukraine.

Dmitruk, Ju. I. (2004). *Jekologicheskij turizm. Sovremennye koncepcii menedzhmenta i marketinga* [Ecological tourism. Modern concepts of management and marketing], Al'terpress, Moscow, Russia.

Yurchenko, L. I. (2009). *Ekolohiia* [Ecology], Profesional, Kyiv, Ukraine.

Bodlender, J. A. (1995). *Langfristige trends im shweizerischen tourismus und die rolle des marketings* [Long-term trends in Shiraz tourism and the role of marketing], Die Volkswirtschaft, no. 12, pp. 173–178.

The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine "On tourism", Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy, no. 31.

ISO 14001:2004 "Environmental Management System".

ISO DIS15985; ASTM D 5511-02 "Standards for determining the ability of plastic packaging materials to biodegrade".

Hodiienko, V. V. (2011-2013). "Tourism is the driving force of the country's social and economic development (2011-2013)", available at: <http://tourlib.net/stati.ukr/gordienko.pdf> (Accessed 8 November 2017).

Bersuckij, Ja. G. and Bezverhaja, O. V. (1997). *Gosudarstvennoe regulirovanie malogo biznesa «Opyt i problemy»* [State regulation of small business "Experience and problems"], Donetsk, Ukraine.

The program “Green key”, available at: <http://consumers.unian.net> (Accessed 8 November 2017).

Pp. 90–97

JEL D 81, O 17

CORRUPTION RISKS MANAGEMENT, PROBLEMS OF IDENTIFICATION AND EVALUATION OF MANIFESTATION PROBABILITY

Larysa Hnylytska

Abstract. The article classifies corruption risks and the consequences of their manifestation. It is substantiated that the process of corruption risks managing involves their identification, evaluation and justification of measures for leveling out risk manifestations. Structural-consequential connections between places of origin, causes and consequences of individual corruption risks are analyzed. The ways and methods of anti-corruption control in the process of implementing the tasks related to the identification of corruption risks in the business entities activities are summarized.

Keywords: management, corruption risk, fraud, anti-corruption control, probability of manifestation, level.

References

The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine “On preventing corruption”, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (Accessed 9 November 2017).

Official site of International Consulting Agency (2017). “World review of economic crimes”, available at: www.pwc.com.ua (Accessed 9 November 2017).

Klymko, T. Iu. and Melnyk, O. O. (2015). “Corporate fraud: the realities of modern times”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, vol. 2, pp. 185–190.

National Agency for the Prevention of Corruption (2016), Decision “On approving Methodology for evaluating corruption risks in government”, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16> (Accessed 9 November 2017).

Chenash, V. S. (2016). “Audit as a means of combating fraud”, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 2, pp. 51–55.

КЕРІВНИЦТВО ДЛЯ АВТОРІВ

УДК вказують у верхньому лівому кутку сторінки.

Матеріал повинен бути підготовлений: в текстовому редакторі Word і збережений у форматі .doc або .docx; шрифт Times New Roman, стиль – звичайний, шрифт – 14 пунктів; міжрядковий інтервал – 1,5. Поля сторінки – 20 мм з усіх боків. Табуляція – 1,0 см; в таблицях і рисунках шрифт 10-12 пунктів. Рисунки виконуються в чорно-білому зображенні і дублюються окремими файлами; формули набирають засобами текстового редактора; таблиці приводять у тексті вертикально.

Обсяг наукових статей – не менше 7 сторінок комп'ютерного тексту; мова видання – українська, російська або англійська; всі структурні розділи по тексту мають бути виділені жирним шрифтом. Список літератури – не більше 10 позицій, мовами оригіналу.

Стаття обов'язково має супроводжуватися зовнішньою рецензією доктора наук, із зазначенням посади, місця роботи рецензента, підпис завірений печаткою.

Структура статті

УДК

Прізвище І. Б. українською мовою. Назва статті українською мовою

Рецензент: Прізвище І. Б., вчений ступінь, посада (повністю), місце роботи (ВНЗ, кафедра або організація, відділ)

Відомості про авторів мовою статті:

Прізвище І. Б.

науковий ступінь, вчене звання, посада (повністю)

E-mail:

Місце роботи (ВНЗ, кафедра або організація, відділ)

Анотація українською мовою (100-200 слів)

Ключові слова українською мовою (5-10 позицій)

Структура тексту статті:

1. Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми.

3. Формулювання цілей дослідження.

4. Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

5. Висновки та перспективи подальших досліджень.

Список використаної літератури

Прізвище І. Б. англійською мовою. Назва статті англійською мовою

Розширена анотація англійською мовою (300-400 слів, але не менше 1800 знаків)

Ключові слова англійською мовою (5-10 позицій)

Список літератури англійською мовою (References) (BSI – British Standards Institution)

Статтю, рецензію та скан-копію квитанції про оплату відсилати на

e-mail: kaf_financy@udpu.edu.ua

тел. +38067 948 95 80

Білошкурський Микола Васильович

Більш детальну інформацію можна знайти за веб-адресою:

<http://economic-horizons.udpu.org.ua>

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

JEL should be in the upper left corner of the page.

Material should be prepared: in Word and saved in the format .doc or .docx; Times New Roman font, style – normal, type – 14; line spacing – 1.5. Margins – 20 mm on all sides. Tabs – 1.0 cm; font 10-12 is used in tables and figures. Figures are executed in black and white and duplicated in separate files; formula means of gaining a text editor; tables in the text should be vertically.

The volume of an article is at least 7 pages of computer text; languages of edition – Ukrainian, Russian or English; all the structural sections of the text should be in bold. References should be no more than 10 positions in the original languages.

Article manuscript is accompanied by external review, indicating a scientific degree of the reviewer, the academic title, position, workplace, verified stamp.

The structure of the article

JEL

Name and surname in Ukrainian. The title of the article is in Ukrainian.

Scientific supervisor's review: Name and surname, scientific degree, position, affiliation (educational institution, chair or department).

Information about the author by the language of the article:

name and surname
scientific degree, position
E-mail
affiliation (educational institution, chair or department)

Name and surname must be in English. The title of the article is in English.

Abstract in English (300-400 words)

Keywords in English (5-10 words)

Structure of the article:

- 1. The problem's setting and its connection with other scientific and practical tasks.**
- 2. The analyses of recent publications on the theme.**
- 3. The aim of the article.**
- 4. The main results and its grounding.**
- 5. Conclusions and further prospects of the research.**

References (BSI – British Standards Institution) and transliteration if the reference is in Cyrillic.

The article, scientific supervisor's review and scanned copy of the payment should be sent to

e-mail: **kaf_financy@udpu.edu.ua**

phone: **+38067 948 95 80**

Mykola Biloshkurskyi

For more information, you may visit the journal's web-site:

<http://economic-horizons.udpu.org.ua/>

CONTENTS

Economic theory and history of economic thought

- BOHASHKO O. L. The importance of innovative activity of society in the evolution process of the world economic system (*Russian*) 4
- KIRDAN O. P. Formation of the land market as a component of effective development of the agrarian sector of the Ukrainian economy and balance of interests of agricultural market participants (*Ukrainian*) 8

Economics and management of the national economy

- MELNYK V. V. Identification of the problems of introduction and formation of state innovative policy in Ukraine (*Ukrainian*) 13
- POBEREZHETS N. B. Problems of state regulation at the oil crops market in Ukraine in the present-day conditions (*Ukrainian*) 18

Marketing, business, trade and exchange activities

- BILOSHKURSKA N. V., BILOSHKURSKYI M. V., KRAVCHENKO R. O. Marketing analysis of the strategic competitiveness of regional establishments of higher education (*Ukrainian*) 25

Demography, labor economics, social economy and politics

- HARNYK O. A. Innovative approaches to the formation of a labor motivation system at micro, meso- and macro levels (*English*) 31

Finance, banking and insurance

- BONDARUK T. H., BONDARUK I. S. The formation of the pension system ensuring (*Ukrainian*) 38
- VINNYTSKA O. A., BERZHANIR I. A. Formation principles of local budgets incomes in conditions of decentralization (*Ukrainian*) 47
- DEMIANYSHYNA O. A., STANISLAVCHUK N. O. Financing civil society organizations in Ukraine (*Ukrainian*) 53
- STOIK A V. O., STOIK A S. O., BALANOVA T. V. Some aspects of state financial control implementation in Ukraine (*Ukrainian*) 60

Analysis, audit, accounting and taxation

- POHRISHCHUK B. V., PYLIAVETS V. M. Organizational and methodical aspects of the inner control over the process of crops production output (*Ukrainian*) 66

Economy of tourism & hotel and restaurant business

- YEHOROV Yu. I. The concept of spatial centrism and the criteria of the tourist business (*Ukrainian*) 75
- MARYNIUK A. Yu. Main aspects of the future specialists training in the field of hospitality under the present-day conditions (*Ukrainian*) 80
- SHTANHEIEVA N. I., POVOROZNIUK I. M. Current status and trends of rural “green tourism” in Ukraine (*Ukrainian*) 85

Economic security of the state and business entities

- HNYLYTSKA L. V. Corruption risks management, problems of identification and evaluation of manifestation probability (*Ukrainian*) 90

AUTHORS DATA 98

ABSTRACTS & REFERENCES 101

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS 116

Publisher: Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University

The Journal is founded in 2015.
Published quarterly.

Editor-in-chief:

Olha Chyrya, Doctor of Economics, Professor
(Uman, Ukraine)

Certificate of State registration
KB № 22865-12765IIP of 02.08.2017

ISSN 2522-9273

Deputies of Editor-in-chief:

Taisiia Bondaruk, Doctor of Economics,
Professor (Kyiv, Ukraine)

Oleksandr Levchenko, Doctor of Economics,
Professor (Kropyvnytskyi, Ukraine)

Post address: Ukraine, 20300, Cherkasy region,
Uman, 2, Sadova street, off. 314.

Phone: +38067 948 95 80

E-mail: kaf_financy@udpu.edu.ua

Editorial Board:

Eshgin Bayramov, Ph.D (Economics) (Baku,
Azerbaijan)

Nataliia Biloshkurska, Ph.D (Economics),
Associate Professor (Uman, Ukraine)

Ihor Bondaruk, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Liudmyla Chvertko, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Tetiana Demchenko, Ph.D (Economics),
Associate Professor (Uman, Ukraine)

Badri Gechbaia, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Batumi, Georgia)

Oleksandr Kirdan, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Alona Kliuchnyk, Doctor of Economics,
Professor (Mykolaiv, Ukraine)

Petro Kurmaiev, Doctor of Economics, Professor
(Uman, Ukraine)

Iryna Mihus, Doctor of Economics, Professor
(Uman, Ukraine)

Inna Povorozniuk, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Svitlana Podzihun, Ph.D (Economics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Maksym Slatvinskyi, Ph.D (Economics),
Associate Professor (Uman, Ukraine)

Sergii Troshchenkov, Ph.D (Economics)
(Warsaw, Poland)

Web: <http://economic-horizons.udpu.org.ua>

Journal's Directions:

- Economic theory and history of economic thought
- International economic relations
- Economics and management of the national economy
- Marketing, business, trade and exchange activities
- Development of productive forces and regional economics
- Economics of nature and environmental protection
- Demography, labor economics, social economy and politics
- Finance, banking and insurance
- Analysis, audit, accounting and taxation
- Management and business administration
- Economy of tourism & hotel and restaurant business
- Mathematical methods, models and information technologies in the economy
- Economic security of the state and business entities

The authors are responsible for the accuracy of the translation, facts, quotations, proper names, geographical names, names of companies, organizations, institutions, and other information.

The Editorial Board are not responsible for the author's views.

Language Editor (English):

Yana Bondaruk, Ph.D (Pedagogics), Associate
Professor (Uman, Ukraine)

Published by the decision of the Academic Council
of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical
University (*protocol № 5 of 26.12.2017*)

Executive Secretary:

Mykola Biloshkurskyi, Ph.D (Economics),
Associate Professor (Uman, Ukraine)

© "Economic Horizons", 2017

© Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University, 2017

Підписано до друку 29.12.2017 р. Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 13,72
Тираж 100 прим. Замовлення № 3452

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2521 від 08.06.2006.
тел. (04744) 4-64-88, 4-67-77, (067) 104-64-88
vizavi-print.jimdo.com
e-mail: vizavi008@gmail.com